Алеко Константинов

Бай Ганьо

библиотека за ученика

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ
БАЙ ГАНЬО

Ганьо Сомов, Ганьо Балкански или Бай Ганьо е литературен герой на Алеко Константинов и главно действащо лице в неговата поредица сатирични фейлетони.

Първата част, „Бай Ганьо тръгна по Европа“, е обединена около обща нишка на повествованието — пътуването на героя из различни градове на Европа и сравнението между европейските и българските (повлияни от Ориента) нрави. Втората част използва вече изградения герой за осмиване на злободневни теми от политическия живот на България в края на XIX век.

Поради голямата и неувяхваща известност на литературния герой, името „Бай Ганьо“ става нарицателно за българин със слабо или силно изразени отрицателни черти в народното творчество на XX век. Във втората половина на XX век се появява и производен нему герой, инженер Ганев (инженер Балкански).

Източник: Уикипедия, свободната енциклопедия

БАЙ ГАНЬО ТРЪГНА ПО ЕВРОПА

НАЧАЛО

Помогнаха на бай Ганя да смъкне от плещите си агарянския ямурлук, наметна си той една белгийска мантия — и всички рекоха, че бай Ганьо е вече цял европеец.

— — — — — — —

— Хайде всеки от нас да разкаже нещо за бай Ганя. — Хайде — извикаха всички. — Аз ще разкажа. — Чакайте, аз зная повече… — Не, аз, ти нищо не знаеш.

Дигна се глъчка. Най-сетне се съгласихме да почне Стати. И той почна.

I. БАЙ ГАНЬО ПЪТУВА

Тренът ни влезе под огромния свод на пещенската гара. Ний с бай Ганя влязохме в бюфета. Като знаех, че тук ще се бавим цял час, аз преспокойно се разположих при една маса и си поръчах закуска и пиво. Наоколо ми свят — гъмжило! Па и хубав свят. Маджарите, знайте, не са ми твърде по сърце, ама, виж, маджарките — против тях нямам нищо. Залисан в шума, не забележих кога бай Ганьо изфирясал от ресторана заедно с дисагите си. Де бай Ганя? Чашата му празна. Огледах се наоколо, подирих с очи из целия ресторант — няма го. Излязох вън — на перона, — бре тук бай Ганьо, там бай Ганьо — няма! Чудна работа! Помислих, че е отишъл във вагона да прегледа да не е отпънал някой килимчето му.

Върнах се пак в ресторана. Има още половин час и повече до тръгването на трена. Пия си пиво и зяпам. Портиерът след всеки пет минути удря звънеца и равнодушно, с един ленив глас съобщава направлението на треновете:

„Хё-гёш-фё-кё-тё-хе-ги, Киш-кё-рёш, Се-ге-дин, Уй-ве дек.“ Няколко англичани пътници го зяпнали в устата, а той, види се, навикнал на вниманието, което обръща със своеобразния си език, засмива се до уши и с още по висок и дрезгав глас продължава: „Уй-ве-дек, Киш-кё-рёш, Хё-гёш-фё-кё-тё-хе-ги“. — с натъртено ударение на всеки слог.

Останаха още десетина минути до тръгването на трена. Аз се разплатих, заплатих и бай Ганьовото пиво и излязох на перона с намерение да го потърся. В това време под свода на гарата влизаше медлено един трен и, представете си, в един от вагоните на този трен, увиснал до половина на прозореца, лъсна бай Ганьо. Той

ме забележи, почна да ми маха с калпака и отдалеч говореше нещо, което не можах да дочуя по причина на шипенето на локомотива. Аз разбрах каква е работата. Като се спря тренът, той скочи на земята, притече се при мене и ми разказа с голям примес от енергични псувни, които, с позволението ви, няма да повтарям, следующето:

— Остави се, брате, изпотрепах се от бяг.

— Какъв бяг, бай Ганьо?

— А бе какъв бяг! Ти нали беше се зазяпал там в гостилницата.

— Е? — отвръщам аз.

— Е? В туй време, разбираш ли, оня до вратата задрънка звънеца, па чух, че свирна машината, излизам — не можех да ти се обадя, — гледам, нашият трен потегли. Бре! Килимчето ми! Та като фукнах подир него, па бяг, па тичане — остави се! Хеле по едно време, гледам, поспря се, и аз — хоп! — та вътре. Един ми поизвика нещо сепнато — хеке-меке — аз, знаеш, не си поплювам, пооблещих му се насреща, показах му килимчето, нейсе, разбран човек излезе. Позасмя се даже. Кой да знае, че ще се връщаме пак назад. Унгарска работа!

Аз, грешен човек, от душа се смях на бай Ганьовото приключение. Бедният! Тренът маневрирал да влезе в друга линия, а бай Ганьо тичал, горкият, цели три километра да го гони — зер килимчето му вътре!…

— Ами ти от бързане забравил си да заплатиш бирата си, бай Ганьо.

— Аз я платих.

— Имал си бол пари — платил си я. Я качвай се, качвай се по-скоро да не припкаме пак подир машината — каза наставнически бай Ганьо.

Влязохме във вагона. Бай Ганьо приклекна над дисагите си гърбом към мене, извади половин пита кашкавал, отряза си едно деликатно късче, отряза и

един огромен резен хляб и почна да мляска с един чудесен апетит, като издуваше със залъците си ту единия, ту другия образ и час по час опъваше шията си, за да може да преглътне сухия хлебец. Нахрани се бай Ганьо, пооригна се веднъж-дваж, изтърси трохите в шепата си, глътна и тях, измъмра под носа си: „Ех, да има сега някой да ме почерпи едно винце“, седна насреща ми, засмя се добродушно и след като ме гледа умилно цяла минута, рече:

— Твоя милост, ходил ли си, обикалял ли си тъй повечко свят?

— Ходил съм, бай Ганьо, доста.

— Ии, ами аз що свят съм изтръшнал! Ц… ц… ц… Ти остави Едрене, Цариград, ами във Влашко! Ти вярваш ли? Туй Гюргево, Турну Мъгуреле, Плоещ, Питещ, Браила, Букурещ, Галац — чакай да те не слъжа, в Галац не помня бях ли, не бях ли — всички съм ги изредил.

Пътят ни до Виена мина еднообразно. Аз предложих на бай Ганя една от книжките си, за да си съкрати времето с четене, но той любезно отклони предложението ми, защото бил чел доста на времето, и счете за по-практично да си дремне. Защо ще стои бадева буден; тъй и тъй е дал пари за железницата, поне да се наспи. И заспа. Заспа и захърка така, че не ти трябва да слушаш рева на Атлаския лев.

Стигнахме във Виена и спряхме в традиционният хотел „Лондон“. Слугите снеха от колата моята чанта, поискаха да вземат и бай Ганьовите дисаги, но той от деликатност ли, кой знае, не им ги даде:

— Как ще им ги дадеш бе, братко, гюл е това — не е шега, миризма силна — ще бръкне да извади някое шише — иди го гони сетне! Знам ги аз тях. Ти не ги гледай, че са такива *мазни* (бай Ганьо искаше да каже *учтиви*, но тая дума е още нова в нашия лексикон, забравя се), не гледай, че се увиват около тебе. Защо се

увиват? Мигар доброто ти мислят? Айнц, цвай! Гут моргин, па все гледат да докопат нещо. Ако не — бакшиш! Аз защо пазя на излизане от хотела да се изнижа мълчешката. Просяци! На тогоз крайцер, на оногоз крайцер — няма изкарване!

Тъй като розовото масло, което носеше бай Ганьо, беше действително доста ценен предмет, аз му препоръчах да го предаде за съхранение на касата.

— На касата ли? — извика той с тон, в който звучеше съжаление за моята наивност. — Чудни сте вий, учените? Ами, че ти отде знаеш какви са онези на касата? Прибере ти гюла завий си края нанякъде… Е, сетне? Какво правваш? Остави се! Видиш ли този пояс? — И бай Ганьо си повдигна широката жилетка. — Всичките мускали ще ги натъпча вътре. Истина, тежичко малко, ама сигур.

И бай Ганьо се обърна гърбом към мене („свят много, хора всякакви, кой знае и туй хлапе какво е“) и почна да тъпче мускалите зад пояса си. Аз го поканих да обядваме.

— Къде да обядваме?

— Долу, в ресторана.

— Благодаря, не ми се яде! Твоя милост иди, хапни си. Аз ще те почакам тука.

Уверен съм, че щом излязох из стаята, бай Ганьо е отворил похлупците. Има си човекът закуска, защо ще си харчи парите за топло ядене — няма да умре от глад я!

Заведох бай Ганя в кантората на един български търговец и го оставих там, а сам се качих на трамвая и отидох в Шенбрун. Възлизах на арката, изглеждах Виена и околностите ѝ, обикалях алеите, зоологическата градина и зяпах цял час маймунките и надвечер се върнах в хотела. Бай Ганьо беше в стаята. Той искаше да прикрие занятието си, но не успя и аз забележих, че пришиваше един нов джеб на вътрешната страна на

антерията си. Той, опитен човек, носеше си и лятно време антерийка под френските дрехи: „Зиме хляб носи, лете дрехи носи“ — казват старите хора; тъй прави и бай Ганьо.

— Седнах да се позакърпя малко — каза той сконфузено.

— Ти някакъв джеб си пришиваш, трябва да си ударил нещо от розовото масло — подзех аз шеговито.

— Кой, аз? Янлъш си! Защо ми е тук джеб? Джебове мноо-го, само пари да има. Няма джеб, няма нищо, ами беше се поразпрала малко дрешката ми, та турих едно парцалче… Ти де беше? На разходка ли? Добре си направил.

— Ти не ходи ли, бай Ганьо, да се разходиш, да видиш Виена?

— Какво ще й гледам на Виената, град като град: хора, къщи, салтанати. И дето отидеш, все гут моргин, все пари искат. Защо ще си даваме парничките на немците — и у нас има кой да ги яде…

II. БАЙ ГАНЬО В ОПЕРАТА

Аз склоних бай Ганя да се разходим до операта и да си вземем билети за вечерта. Даваха балета „Puppenfee“ и не помня още какво. Минахме гръцкото кафене, завихме към кафе „Мендл“, дето се събират българите, и се упътихме към църквата „Св. Стефан“. Тук на площада поканих бай Ганя да се отбием в една сладкарница, като не предполагах, че характерът на Дон Жуан може да влезе под кожата на бай Ганя. Но цивилизацията какви чудеса не прави! Трябва да ви кажа, че аз се учех тогава във Виена; бях си ходил по ваканциите и се връщах сега, та по пътя за Виена се запознахме с бай Ганя. В тази сладкарница аз ходех често и много добре се познавах с касиерката, една хубавичка и весела мома, весела, но се държеше добре и не допущаше волности. И представете си, господа, влизаме ний с бай Ганя в сладкарницата, приближаваме се до бюфета, момата ме поздравява весело с добре дошъл, аз ѝ отговарям с някои игриви любезности и се връщам да си избера нещо сладко и в това време един негодующ писък оглуши цялото заведение…

— Какво стана, бай Ганьо, ти ли ѝ направи нещо? — извиках аз тревожно и сърдито.

— Не съм бе, брате, какво съм и направил — отговори сплетено бай Ганьо с разтреперан глас.

Момата, разсърдена до висша степен, с пламнало лице, с висок глас ми разправи, че бай Ганьо я оскърбил с действие, похванал я и не само я похванал, ами… Тя искаше да вика полицейския. Скандал!

— Скоро да се махаш оттук, бай Ганьо; ако те свари полицейският, работата ти е спукана, върви нагоре, аз ще те стигна извиках аз с престорено негодувание и

малко остана да се изсмея, като гледах трагикомичната фигура на бай Ганя.

— Какво ми се пери! — каза с кураж бай Ганьо на излизане. — Санким честна ли е? Знам ги аз тукашните жени. Покажи и кесията — изведнъж гут моргин, ама не е прост бай ти Ганьо!…

Съдено ми било впечатленията на тоз ден да приключа с още едно приключенийце, героят на което беше пак нашият бай Ганьо.

В операта даваха, както ви казах, балета „puppenfe“. Ние заемахме седалища в партера. Театърът беше пълен. Бай Ганьовите бозави дрешки се хвърляха в очи като контраст с общия тъмен фон на костюмите. Дигна се завесата. Тишина — мъртва. Всички вперили очи на фантастично декорираната сцена. Аз сещах, че от дясната ми страна бай Ганьо нещо шава, пъшка, но не мога да си откъсна очите от сцената: картините на балета постоянно се меняваха по движението на магически жезъл, разни групи балерини явяват се, изчезват; на сцената ту мрак, ту едноцветна, ту разноцветна светлина — феерия! От общата група на балерините се отдели една, пристъпи с дребни бързи крачки към авансцената, спря се, подскочи и заплава из въздуха, подпряна само на връхчеца на едната си нога… В същия този момент зад гърба ми едно истерическо ха-ха-ха-ха! разцепи въздуха. Обръщам се наляво — всички редове зад мене се кискат и сочат нещо от дясната ми страна. Моментално ми мина нещо недобро през ума. Обръщам се към бай Ганя… Боже! Какво виждам! Бай Ганьо се съблякъл по ръкави и си разкопчал жилетката, която го стяга от натъпканите в пояса му мускали: един от служителите на театъра го хванал с два пръста за ръкава и му прави с глава съвсем недвусмислени знакове да поизлезе вън; бай Ганьо се облещил насреща му и му отговаря също със знакове — „санким, кого ще уплашиш?“ Този именно бабаитски момент изтръгва

истерическия смях у едно момиченце, което седеше зад нас, и този смях зарази целия театър. Картина! И представете си, господа, погледвам, потънал от срам, към ложите — като че ме теглеше някой да погледна — и очите ми се срещат с устремените към мене очи на цяло едно познато немско семейство, в което аз бях много добре приет, и в техните очи прочетох искрено съжаление за моето отчаяно положение. А в това време бай Ганьо ме теглеше енергически за ръкава:

— Хайде бе, хайде да си излезем, остави ги тези чифути — ще ми се паднат те на ръка, чакай!…

III. БАЙ ГАНЬО В БАНЯТА

— Чакайте аз да ви разкажа мойта среща с бай Ганя — обади се Стойчо.

— Хайде, разказвай — извикахме всинца, защото знаем, че Стойчо умее да разказва таквизи *комедии*.

— И това беше във Виена. Седя си една сутрин в кафенето, Мендля, поръчал съм си чай и взех да прегледам нашите български вестници. Бях се вдълбочил в една много интересна статия, в която се разправяше начинът, по който конституцията може хепидже да се покътне, даже съвсем да се разглоби и пак да си бъде *непокътната*… Чета си така, увлякъл съм се, по едно време като кресна над ухото ми едно: „О-о-о! Добър ден!“ — и една потна ръка сграбчи десницата ми. Дигам си очите: един широкоплещ, черноок, чернокос и даже чернокож господин, със засукани мустаки, със скулесто лице, с бръсната поникнала брадица, облечен (в какво мислите?) в редингот, не закопчан, под жилетката му два-три пръста червен пояс, с бяла (по нашенски бяла) риза, без вратовръзка, с черно, накривено калпаче, с ботуши и един врачански бастон под мишница. Млад човек: да има, да има най-много тридесет години.

— Извинете, господине — казвам му аз със смирено учудване, — аз нямам удоволствието да ви познавам.

— Какво? Не ме познавате ли, кайш? Ти нали си българин?

— Българин съм.

— Е?

— Е?

— Е хайде, ставай да се разхождаме. Какво ще киснеш тука? Мен ме казват Ганьо. Ставай!

Нямаше нужда да ми казва, че е Ганьо.

— Извинете, господин Ганьо, аз не съм свободен сега.

— Ами че какво стоиш в кафенето, като не си свободен?

Не счетох за нужно да му давам обяснения. Но той не показваше ни най-малко желание да ме остави на мира и току ми изтърси:

— Ставай да ме водиш на баня. Де е тук банята?

О-хо! Да го водя на баня! Мен почнаха малко да ме взимат дяволите, ама се сдържах, и не само че се сдържах, ами ме и досмеша. Види се, че бай Ганьо имаше действителна нужда от баня: отдалечко дъхтеше на вкиснато. Нямаше какво да правя. Съотечественик — трябва да му служа. Па помислих си, и аз ще се възползувам от случая, ще взема един душ. Беше горещо. Тръгнахме и се упътихме към една лятна къпалня с широк басейн. Из пътя, като срещахме нещо по-забележително, аз все считах за нужно да указвам и обяснявам на бай Ганя, но забележих, че той неохотно ме слушаше и току пропущаше сегиз-тогиз равнодушно по някое „А, тъй ли е?“ или „Знам аз“, с което, види се, искаше да ми се препоръча, че не е прост. Или пресичаше думата ми с някой въпрос, съвсем неподходящ с това, което му обяснявах. Разказвам му например нещо за паметника на Мария Терезия на площада между Музеите, а той ме дърпа за ръкава:

— Я виж, онази там, със синия фустан, а? Как ти се вижда? А бе я ми кажи, как ги познавате вий коя е такваз, коя не е? Аз много пъти съм се бъркал, а? — Бай Ганьо допълва въпроса си с едно дяволско подмигване.

Пристигнахме в къпалнята. Сърцето ми се стягаше — то като че предчувствуваше това, което ще стане. Вземаме си на касата билети. Бай Ганьо иска „ресто“ с шаване на пръстите си, помъкнати в гишето. Касиерката му подава усмихнато остатъка, бай Ганьо се

впива в нея с маслени очи, поемва парите и с една своеобразна кашлица си изказва чувствата. Тя прихва от смях, бай Ганьо, възхитен, засуква си левия мустак и си заклатва главата:

— Че фромоза еш домнетà. А бе, Стойчо, я попитай дали знае влашки. — Щий румунещи? — пита сам бай Ганьо.

В това време влиза друг посетител и ний се вмъкнахме в общата зала. Околчест коридор. Наоколо стаички за събличане, прикрити със завески. В средата басейн, отделен от коридора с ниска дървена решетка. В басейна се слиза по няколко малки стълби. Заехме с бай Ганя две съседни стаички. Аз се съблякох набързо и влязох в хладния басейн. Във водата чинно и мълчаливо разтягаха мускулите си и пухтяха няколко немци. Бай Ганьо се бави дълго време и зад завесата на стаичката му се чуват пъшкания и се тракат някакви стъклени предмети; най-сетне отдръпна се завесата и той се яви в натура, с влакнати гърди и с нашарени от чорапите нозе — като държеше в ръка един възел: това бяха драгоценнните мускали, вързани в една не дотам чиста кърпица, които той се побоял да остави в стаичката. „Отде знаеш, че стените им са здрави, ще откъртят някоя дъска, иди, че се дави подир.“ Той се огледа по стените на коридора, потърси някой гвоздей да закачи възела си; той мисли, че щом е стена, трябва да има и гвоздей по нея, и се обръща към мене:

— Ама простя работа тези немци, един гвоздей не им стига ума да забият, па казват, че ние сме били прости.

Като се убеди окончателно в простотията на немците, бай Ганьо сложи нерешително кърпицата си с мускалите пред входа на стаичката си, за да му са пред очите, доде се изкъпе.

— Ти я чуй, момче — обърна се той към мене, — ти хем се къпи, хем понаглеждай мускалите, па гледай и

мен какво нещо ще изкалъпя. — И с тия думи бай Ганьо дигна единия си крак и стъпи на оградата… — Ти само гледай… Повдигна се, тури и другия крак, изправи се, прекръсти се и извика:

— Гледай… Яла, боже, помози… Хоп!… — И се хвърли във въздуха, изкриви краката си на кравай и — бух! — сред басейна.

Снопове вода бризнаха нагоре и се посипаха по главите на вцепенените от учудване немци: вълнисти кръгове отскочиха от центъра към краищата, преляха зад басейна, хлътнаха пак назад и когато водата подир няколко секунди се утаи и избистри, всякой от находящите се в банята можеше да види уморителните жестикулации на бай Ганя под водата. Той се повдигна нагоре, спусна си нозете, стъпи на дъното, изправи се със затворени очи и запушени уши, изтърси се от водата — пуф! — и пръсна вода през увисналите си мустаки — пуф! — и изцеди водата от косата и лицето си, отвори си очите, погледна ме и се засмя:

— Ха, ха, ха… а? Какво ще речеш?…

Аз не успях нищо да река, защото той се пусна хоризонтално над водата и почна с ръце да пляска повърхността, почна да плава по „гемиджийски“: пляс! — с ръката и ритне две текмета назад, пляс! — с другата ръка и още две текмета. Целият басейн закипя. Като че бяхме под някой водопад. Вълни заплясκаха към краищата, вериги от капки бризнаха чак до насрещните стени.

— Туй се казва „по гемиджийски“ — извика през вълните тържествующият бай Ганьо; — чакай сега да им покажем „вампор“ на кое викат.

И като се обърна по гърба си, той почна да нанася такива немилостиви удари с нозете си по повърхността на разпенената вода, щото бризги летяха чак до тавана. Той завъртя бързо ръце, за да изрази колелото на парахода: „Тупа-лупа, тупа-лупа, фйюууу“ — и бай Ганьо

изсвири с уста. Немците окаменяха на местата си. Те, по всяка вероятност, приеха моя другар за някой новодошъл, не постъпил още в лудницата възточен човек и аз забележих по лицата им не толкова негодувание, колкото съжаление. А бай Ганьо, вижда се, прочете по лицата им безкрайно удивление на неговото изкуство и затова възлезе бързешката по стълбата, изправи се малко разкрачен, изгледа високомерно немците, почна да се удря геройски по влакнатите гърди и извика победоносно:

— Булгар! Булга-ар! — и още по-силно се удари в гърдите. Горделивият тон, с който изрече тази рекомендация, говореше много; този тон казваше: „Ето го, видите ли го българина! Този е той, такъв е той! Вий сте го чували само, сливнишкия герой, балканския гений! Ето го сега пред вас, цял-целиничък, от глава до пети, в натура! Видите ли какви чудеса е той в състояние да направи! И само това ли! Ехе, на какви работи още е той способен! Прости били българите, а! Гиди, чифути с чифути!“

— А бе я попитай има ли сапун — казва ми бай Ганьо, след като поизстина малко патриотическият му възторг, — я виж нозете ми на какво ся заприличали…

И наистина, нозете му не представляваха най-подходящ модел за Аполона Белведерски. Шарките на чорапите му бяха се отпечатали на кожата — и без това нечиста и обрасла. Впрочем с нечистотата не можем зачуди българите: не можем накара и най разпалената фантазия да си представи нещо по-нечисто от туй, което може да ти представи самата действителност…

С тези думи свърши разказа си Стойчо.

IV. БАЙ ГАНЬО В ДРЕЗДЕН

— И аз имах една среща с бай Ганя — обади се Кольо — в Дрезден. — Искате ли да ви я разкажа?

— Иска ли питане? Разказвай! — извика цялата компания.

— Не зная дали сте чували — преди няколко години дрезденското общество биде разтревожено от една крайно печална катастрофа, жертва на която стана една българка, ученичка, и един млад американец. Аз ще ви припомня тази печална случка с две думи. Българката се учеше в Дрезден. В този град, както знаете, има цели квартали англичани, американци, руси и други иностранци, децата на които следват в тамошните учебни заведения. Една американка, ученичка, се сприятелява с нашата българка. Англичанките и американките ученички имат този каприз — да вземат под своето покровителство някоя съученичка измежду най-беззащитните. За такава се е показала и нашата българка: по-свитичка, по-смиреничка, по-мълчаливичка. Сприятелили се те и американката почнала да я кани у дома си на гости по празнични дни. Българката се запознава с цялото им семейство, а между другите и с брата ѝ, млад, двадесетгодишен момък, който изучаваше живописството. Кой знае дали по свойствената на младите художници наклонност да се увличат от всякой жив модел, неподходящ под общия тип на окръжающите ги модели, дали по присъщата на американците склонност към оригиналност, но младият момък след няколко срещи с нашата скромна и срамежлива българка като че почна да сеща влечение към нея; той се ползуваше от всякой случай да се срещне с нея, да споделя своите артистически

впечатления, да любезничи, с една дума, те почнаха да се любят. И тази любов им скъси дните. Един празничен ден през летните ваканции цялото семейство, придружено и от българката, тръгва на разходка из Саксонска Швейцария. При една скалиста живописна местност младият художник, увлечен в разговора с българката, се отдалечил от компанията. Една висока скала привлякла вниманието на момъка и той почнал да се катери по нея. Тръгва след него и спътницата му: но не успяват да стигнат и до средата на опасната скала, американецът се подхлъзва и в падането си увлича и българката в пропастта. Дотук им бил животът. Мъртвата двоица докараха в Дрезден, в клиниката. Цял град се разтревожи от това печално събитие. Сума свят се изпровървя да ги види, прострени един до друг върху една голяма мраморна маса. Веднага телеграфираха на брата на българката да дойде в Дрезден; по-близки роднини тя нямаше. Телата балсамираха, за да ги съхранят до пристигането му. Множество венци украсиха смъртното им легло. На третия ден се получи от Виена телеграма, че братът на покойната тръгва за Дрезден. Телата пренесоха в дома на американското семейство. Като очакваха с нетърпение пристигането на брата, сума мистери и мистриси, сума леди и джентлементи бяха се събрали в този дом. Семейството принадлежеше към висшето дрезденско общество. Бях отишъл там и аз с неколцина българи студенти. Имахме покани като българи, знайте, българка-покойница. Други пък българчета бяха отишли на станцията да посрещнат брата на покойната. Чакаме. Печална тържественост! Всичките апартаменти бяха пълни с посетители. Говореха тихо, с шепнене. Тишината се нарушаваше от време на време с горчивите ридания и отчаяни въздишки на убитата от скръб майка на покойния момък. В един интервал на мъртва тишина откъм коридора се зачу една страшна глъчка: чу се

грубо тропане на обуща — като че водеха подкован кон, — чуха се гласове: „Къде е? Тука ли бе?“ „Шш!… По-полека!“ И в стаята на покойниците се вмъкна с калпак на главата… бай Ганьо.

— Добър ден! — извика той с един тон и с едно изражение на лицето, което не приличаше толкова на скръбно настроение, колкото на негодувание; като че окръжаващите лица бяха виновни за смъртта на сестра му.

Бай Ганьо се приближи към смъртното легло и случайно отдръпна савана от лицето на момъка.

— Кой е този? Какъв е този човек? — попита той, като огледа цялото събрание почти свирепо и чакаше с устремени очи отговор.

Един студент, българин, потънал от срам, приближи до бай Ганя, побутна го лекичко за ръкава и отдръпна савана от лицето на покойницата. Бай Ганьо си сне калпака, прекръсти се и я цалуна по челото.

— Ох, завалийката! Какво ти било писано… Марийке, Марийке! — завъртя бай Ганьо глава. Каквото щете, ама пак туй въртене с глава по-приличаше на заканване към посетителите, отколкото на изражение на скръб.

Той изгледа подозрително лежащия до сестра му покойник и след като пошава въпросително главата и пръстите на лявата си ръка по възточному, обърна се към студента:

— А бе каква е тая работа? Защо са турили *оногова* тука? Що ще мъж в пансиона?

— Шш! Моля ви се, господин Ганьо, по-полека приказвайте.

— Защо по-полека бе? Аз пари харча тука! Де е директорката?

— Тук не е пансионът, тук е частна къща — отговаря грълмнатият студент.

— Как частна къща?

— Шш… Ради бога, по-тихо приказвайте! — умоляваше оглушеният от бликналата в главата му кръв нещастен студент, готов да заплаче.

Независимо от бабаитското поведение и маниери на бай Ганя, които вече заприличаха на кощунство, на подигравка със свещените чувства на всички окръжающи, а и самият му външен изглед съвсем не вдъхваше симпатия на американците и англичаните, а особено на нежната им половина.

Бай Ганьо беше облечен в бозови шаячни дрехи, с нечистени, запрашени ботуши, вратът му завързан с една голяма траурна кърпа, под която се виждаше доста кирлива, разкопчана по средата риза. В ръката му бастон и под мишницата един пакет, обвит с жълта книга. Мустаките му бяха пак засукани, а брадицата му пак небръсната — обрасла.

— Този ли господин е брата на mademoiselle Marie? — попита ме един от домашните.

Аз му отговорих утвърдително, като прибавих за оправдание на бай Ганьовото поведение и външност една набързо скроена лъжа: казах му, че телеграмата със скръбното известие намерила бай Ганьо в неговия чифлик, когато той надзиравал полските си работи, и че без да се отбива във вилата си (бай Ганьо и вила!), той отишъл на железницата, снабдил се с пари от познатите на гарата и дошъл в Дрезден, без да се спира някъде. А сегашното му поведение, ако и да изглежда странно, трябва да му се прости, като се има пред вид поражающото впечатление, което му произвожда незаменимата загуба на сестра му и… огромните загуби, които претърпява от несвоевременното напущане на полските си работи.

— О, бедният! — изговори съчувствено моят събеседник и отиде да сподели чувствата си за бай Ганя с другите домашни и приятели.

Поотлекна ми на сърцето, господа!

Но за твърде кратко време ми поотлекна. Американецът, домашният, беше успял вече да съобщи събраните от мене сведения на голяма част от присъствующите; тяхното благородно негодувание, предизвикано от бай Ганьовите маниери, беше се уталожило и всички гледаха не само благосклонно, но и съчувствено на бай Ганя: неочаквано пристигнала ужасна телеграма, неприготвено тръгване на далечен път, огромни загуби — това са такива сюрпризи, от които всеки човек може да се слиса. И с тези сюрпризи оправдаваха те снизходително бай Ганя. Но, господа, я ми кажете, моля ви се, с какво можехме ний, българите студенти, да оправдаем следното действие на бай Ганя. Студентът, който се навърташе около него, за да обуздава порива на чувствата му, разказваше му тихичко как е станала катастрофата в скалите на Саксонска Швейцария. В течение на този разказ бай Ганьо изказваше с разни движения, с глава и ръце, чувствата, които го вълнуваха: ту зацъка с език и изпусне едно: „Тюх, да се не видеше макар!“, ту погледне сестра си па заклати глава: „клетата!“, ту погледне покойния момък, заклати заканително глава и светне мълния с очите си, като че иска да каже: „Хич олмаса, тоя дангалак е изял някои… някоя попара.“ Иностранците тълкуваха по своему тези мимики и едва ли угадваха значението им, защото инак те не биха гледали така съчувствено към бай Ганя, когото те считаха за умопомрачен от скръб. По едно време бай Ганьо под впечатлението на разказа зацвъка толкова силно с езика си, щото всички устремиха очи към него. В този именно момент той приложи големия пръст на дясната си ръка към дясното отвърстие на носа си, изкриви си малко очите и устата надясно, понаведе си главата, че като духна през лявото отвърстие на носа си… Па приложи и левия пръст към другото отвърстие, че като запращя още веднъж… Ние се провалихме окончателно…

Можеше и туй да се извини, ще речете вие, с бързината на тръгването му: забравил, ще кажете, нещастният, от бързина и слисване даже кърпа да си вземе. Ама не е тъй! Не е, защото веднага след тази операция бай Ганьо разгърна пакета с жълтата книга, извади — какво мислите? — цяла дузина кърпи и почна да ги раздава на присъствующите, преимуществено на българите за „бог да прости“, като повтаряше при подаването им: „Нà, вземи и ти, па речи *бог да прости*“; или помаха към някого с ръка да се приближи и му извика: „Ей, момче, ела тук, нà и на тебе, хайде, па речи *бог да прости Марийка*“…

— Повече не ще ви разказвам, господа — извика отчаяно Кольо, — вий сами се помъчете да си представите физиономиите на англичаните и американците, които окръжаваха бай Ганя. Ще ви кажа само, че след като се свърши опелото на покойницата като православна в руската черква и след като я погребахме, бай Ганьо бе поканен да поживее до заминуването си от Дрезден в дома на американците. Той пренощува там само един ден. Какво поведение е държал в тази къща — не ми е известно. Само на тръгване казал на студента българин, който го изпращал на гарата:

— Остави се, брате, малко остана да направя една поразия. Не им зная реда на тия американци: ядене бол, бадева, па ядох, ядох, щях да се пукна от ядене; па през нощта… Остави се!… Че остави това, ами друга поразия: дохожда сутринта, разбираш ли, една жена, почуква на вратата. Аз — „Слободно!“ Влиза, носи ми кафе с мляко и разни сладкиши. Сложи, разбираш ли, дискоса на масата, па взе да души из въздуха с носа си. — Хай дявола! Дали гюла е подушила, дали друго! — Аз, знаеш, не съм прост, ставам веднага, вземам мускала и го мушвам под носа й. Тя се поусмихна. Гледам я —

зарарсъз! Простичко така облечена, рекох си, слугиня. Теглих й едно око — смей се! И аз — хоп! — през кръста. Па тя като се извъртя, да я вземе мътната, че като ме цапардоса по суратя… остави се, потънах!… Тя да била леля на момчето… Нейсе, берекят версин, с един шамар се свърши работата. Добри хора!…

V. БАЙ ГАНЬО НА ИЗЛОЖЕНИЕТО В ПРАГА

— Ами я чакайте пък аз да ви разкажа как ходихме с бай Ганя на изложението в Прага — каза усмихнато Цвятко.

— Браво, Цвятко! — извикахме всички. — Откога го очакваме това!

Цвятко почна:

— Ако помните, ний тръгнахме от София с цял трен наши вагони и наш локомотив. Вагони само I и II клас, нови-новинички, едва-що пристигнали от Европа, безукорно чисти и удобни. В един и същи вагон имаше купета и от I, и от II клас. Сума свят — 160 души ли бяхме, не помня. Стари, млади, жени, мъже, деца, та дори и кърмачета. (Ох, тия кърмачета!…)

Кой като нас! Каква гордост беше то, че тръгваме за изложението със свой трен. Нека да видят, казвахме си, европейците, че България не спи. Но най-вече се надувахме с новотата, с модерната конструкция и с чистотата на вагоните. Ама дълго ли време, мислите, се наслаждавахме ний от патриотическото обаяние за превъзходството на нашите вагони и от мисълта, че ще слисаме Европа с нашия прогрес? Додето ни изпращаха на гарата, додето минувахме Сливнишките и Драгоманските позиции — полетата на славните наши победи, — ентусиазмът ни растеше пропорционално с изпразването на шишетата и кошниците с провизия, с които в изобилие бяха се снабдили практичните туристи. „Разбира се, ще си земем закуски, защо ще си даваме парите на сърбите?“ — викаше въодушевеният от патриотизъм и плевенско вино бай Ганьо. Но като наближихме до Цариброд и почна да се стъмнява, като се опитаха да осветят вагоните и се оказа, че забравили да приготвят лампите, че като се стъмни съвсем, че като почнаха децата да се плашат и да реват — о, тогава лека-полека като че с изхлъзването на българската територия се изхлъзваше и нашият патриотически ентусиазъм. Едни печално се усмихваха, други се усмихваха скрито саркастически (не бяхме само българи), трети негодуваха; даже бай Ганьо ми пошепна на ухото: „Разбира ли ти свиня от кладенчева вода!“ Някои пък пускаха недвусмислени псувни по адреса на един чужденец, служещ в управлението на нашите железници. Подкрепен от последните, бай Ганьо извика: „Аз нали зная, че ний не сме виновати, пак тези чужденци, да ги земе дяволът! Нарочно са го направили да ни омаскарят! И сещате ли се, все от завист! Всичките са таквиз!“

При тия думи той така изгледа едного от чужденците, щото го накара да се закашля и да мине в другото купе. Като спряхме на станцията в Цариброд, във вагоните беше съвършено тъмно, не можехме да се видим един с един. Повълнувахме се, посърдихме се, па го обърнахме на смях. Сума шеги и бодли се пуснаха за сметка на железопътните ни управници. Зачуваха се викове: „Дайте свещи бе, хора, изплашиха ни се децата!“, „Ей, чичо, иди ни купи един фунт свещи, ще ти дадем бакшиш“, „А бе по една лояна свещ поне дайте.“ Само бай Ганьо не допущаше, че е възможно българи да бъдат виновни за тая неуправия.

— Оногова там, видите ли го — казваше той, след като донесоха няколко прости свещи, и сочеше един нашенски чужденец, — с катран да го облееш, че да го запалиш. Туй търпи ли се бе! Че оставете тъмното, него кой му гледа — ами резил пред сърбите станахме. Ето го там е, видите ли го, сръбски чиновник-смее се човекът. Смее се зер!

Но възбуденият патриотизъм не допусна бай Ганьо да претърпи на един сърбин да му се подсмива, че като се намръщи насреща му:

Ами ти защо се смееш там бе, хей!

И искаше да скочи от вагона и да иде да се разправя със сърбина. Геройска кръв!

— Шш… Стой мирно, бай Ганьо — увещаваха го пътниците, — недей прави скандал. Имай пред вид, че влизаш в Сърбия…

— Е, че какво, като влизам в Сърбия! Ще ме уплашат ли? Ами Сливница? Ами „натраг, брача“ — и из устата на бай Ганя изхвръкна една псувня като бомба.

— Какво ти е крив сърбинът, че нашите вагони били тъмни! — успокояваха го другите.

— Кой? Той ли? Знам ги аз тях! — отговаря бай Ганьо и клати глава.

Раздадоха ни по една свещ на купе. Някои лампи, мисля, че успяха да нагласят и запалят. Потегли тренът. Пътниците накапаха гореща лой по прозорците и закрепиха свещите. Това беше първото *побългаряване* на новите вагони. Второто побългаряване се извърши още в първата нощ: всичките клозети (извинете, господа) се превърнаха в клоаки.

Както и да е, минахме Сърбия. Но да не мислите, че току-тъй тихичко, скромничко я минахме. Охо! Българинът не е прост! Дето имаше възможност, бай Ганьо не пропущаше случай да уязви сърбите, да им напомни Сливница. В Ниш и Белград даже той питаше всички служещи и хамали: „Ти не си ли българин, право кажи? Вий всички сте българи, ама се сърбеете.“

Потеглихме из Унгария!… Тук пък се запалиха колелата на един вагон! Хай да ви вземе ашъма с майстори! Спряхме се дълго време. Поливаха, гасиха, палиха, смъдиха… хеле тръгнахме. А маджарите — смях! Знаеха! — български туристи!… И още на едно място се запали този вагон — хеле оставиха го по дяволите на поправка. Бай Ганьо, опитен човек, пътувал други път, разправяше на по-простите си спътници:

— Сега Пеща ще гоним. Пеща минем ли — Виена, Прага е оттатък Виена. Всичките тия места съм ги изръшнал — на пръсти ги зная.

На малките станции не се спирахме. На големите спирахме, колкото да ни отворят линия. Богатата Моравия обърна вниманието на всички. Прекрасно обработените долини, разкошните градини, безчислените фабрики и заводи накараха даже и бай Ганя да допусне преимуществото на Моравия пред нашето отечество: „И ний работим, ама и тези синковци не падат по-долу, аа, не падат по-долу, пипат синковците.“ Но като се сети, че се е увлякъл в похвалата, прибави: „Ама всичкото нафиле. Те работят, пък немецът го яде.“

Из пътя не се минуваше без комедии. Ний — аз, Ванчо, Фильо и Иваницовия син (не вярвам да го познавате) — заехме едно купе от първи клас, в съседното, второкласното отделение се намести бай Ганьо с няколко другари, богато снабдени с провизия. Бай Ганьо от бързина, види се, беше забравил да тури в дисагите закуска. „А бе най-сетне българи сме, ще се прегледаме. От тогози къс хляб, от оногози сиренце — ще помине човек. Ами!“ И наистина, той помина добре. Другарите му го угощаваха с ядене и пиене — той ги угощаваше с най-горещ патриотизъм, смесен с апетит и жажда. Но всичко си има край. Свърши се най-после провизията на съседите ни, изпразниха се галоните. (За да избягна една груба грешка, трябва да се поправя: галоните се изпразниха още като хвърчахме над Сливница и Драгоман с „Да живее България, урааа! Дай да си наквася устата бе, урааа!“)

Бай Ганьо почна да се присламчва към нашето купе. Отпърво диреше разни предлози: ту кибрит ще поиска, ту една чаша коняк — че го заболял стомахът, — а сетне лека-полека усвои се, попривикна и, кажи-речи, не излиза ще от стаицата ни. Забрави другарите си, па и защо му са? — Нямат нищичко — всичко изядено, всичко изпито, — а у нас, слава богу, все се понамирваше по нещичко — купувахме си по станциите. Бай Ганьо от любопитство не изпущаше случая да опита иностранните продукти:

— Туй какво е, грозде ли е? Браво! Гледай! Я дайте една чепчица. Мм! Хубаво! Браво!

Любознателността го караше да се запознава по този начин със закуските ни, с коняка ни, с табакерите ни.

— Тази табакера дали е от кавказко сребро? — любопитствува бай Ганьо, като вижда едного от нас, че се готви да запуши.
— Не е, виенска направа е! — отговаря притежателят.
— Тъй ли? Я дай да я видя. Ц… ц… ц! Гледай! И тютюн има, български, нали? Браво! Я чакай да завъртя една цигарка. Аз си имам цигарени книжки, ако ви потрябват — тук съм!
Че е *тука*, ний го чувствувахме доста: и по миризмата на ботушите му, и по специфичния аромат на потното му тяло, и по неговото настъпателно движение към окупирането на цялото канапе. Отпърво той седеше на крайчеца на канапето, сетне почна да сяда по-удобно, по-сетне трябваше троица да седим на едното канапе, трябваше Иваницовият син да се свие на крайчеца на другото, за да има възможност бай Ганьо да вземе хоризонтално положение. И той не изпущаше случай. Ний се сговорихме да опитаме докъде може да стигне потребността на бай Ганя за удобства и той почна чистосърдечно да дава храна на нашето любопитство:
— Я се поотмести малко към края да си сложа и другия крак. Ха така! Браво! Е-е-е-х! Майка му стара! Кеф! Я чувайте машината какво прави: тупа-тупа, тупа-тупа! Фърчи!… Много обичам така да се обтегна. Отвъд тясно. Па и другарите — прости хорица, какво ще приказваш с тях?… Какво ядете там, круша ли? Браво! Я да видим, тъй както съм легнал, мога ли изяде една круша. Благодарим! Отде ги взимате вий тези неща?
— Купуваме ги — отговаря едва сдържано един от нас.
— Тъй ли? Браво! — одобрява той с пълни от сочната круша уста. — Аз обичам круши.
Бай Ганьо, унесен от монотонните удари на локомотива, почна да дреме. Мисля си аз какво, какво да му скроим. Най-сетне озари ме една гениална мисъл. Направих предварително знак на другарите си и казвам:
— Да направим, господа, по едно кафе. Я подайте спирта и машинката.
— Кафе ли? — извика бай Ганьо и скочи от канапето като ужилен. — Има хас?
— Какво кафе ще правим, вода няма — обади се артистически престорен Иваницовият син.
— Вода ли? — извика със същия глас бай Ганьо. — Само вода искайте от мене. Ей сегичка! — И той изхвръкна от купето.
Изпокапахме от смях. Иваницовият син се изтегна и зае цялото канапе. Върна се бай Ганьо и пъхти повече, отколкото имаше нужда. Трябваше да ни покаже какъв труд и мъка е претърпял за наше добро. В ръката му една стомничка.
— Нà, намерих, видяхте ли? Претарашувах всичките вагони! Най-сетне виждам стомна, грабнах я завчас, една жена ми извика: „Хей, дай тук водата, тя е за детето ми.“ Аз какво да излъжа, какво да излъжа, дойде ми на ума: „Извинете, госпожо, там на едного му припадна.“ „Тъй ли“, кай. „Тъй.“ „Е, тогава скоро занеси му вода и пак донеси стомничката.“ Ахмак жена!… Пуф! Изпотих се. Хайде сега кафенце!
— Не ви ли е срам, господине! — каза с укор един от другарите, който не можеше вече да сдържа своето негодувание.
Бай Ганьо го изгледа с обтегнато лице, като се стараеше колкото е възможно по-нагледно да изобрази своето искрено учудване; след туй съвсем неочаквано каза:
— Аз ми дойде на ума, че е скроена работата, ама хайде, рекох. Е дайте *тогаз* барем една цигарка и едно коняченце.
Дадохме му цигарка и коняк и той си отиде в свойто купе, при *простите хорица*.
— Страшни диванета са туй учените — зачу се след малко бай Ганьовият глас в съседното отделение; — аз не зная как ги търпят такива на служба. Ама чакай, ще се върне бай ти Ганьо в България, па видя щем кой е кум, кой е сват.
Наближавахме чешката граница. С нас пътуваха и комисарите, пратени от правителството да се научат как се нарежда изложение, та да наредят и Пловдивското. Един от тях закачи по гърдите на всички пътници български трикольорчета. По пътя още се разнесе слух, че ще бъдем посрещнати тържествено

както на границата, тъй и в Прага, следователно бяхме подготвени към срещата — но туй, което видяхме в действителност, надмина всичките наши очаквания.

Ето и пограничната станция, локомотивът вече свири. Виждаме, отляво и отдясно на железния път стича се свят към станцията. Ръсеше дъжд и търчащите мъже, жени, деца носеха отворени омбрели. Спряхме се. На перона задръстено с хора. Веднага една музика гръмна „Шуми Марица“. Един хор след това изпя „Kde domov můj“ за безкрайно удоволствие на всинца ни, а особено на бай Ганя, който похвали между нас чешкия народ, че доста добре изучил гласа на народната *българска* песен „Где й родът ми“, само че думите изговаряли малко неясно, та не се твърде разбирало.

Кръв се хвърля в главата ми от срам, като си спомня поведението, което ний държахме при тая първа среща. Представете си, господа: стекъл се градът, дошли хора от селата да посрещнат братята-българи, довели музика, дошъл хор, наредили се сума момичета с букети в ръка, чакат да слязат братята от трена да ги посрещнат, да ги поздравят с думи, с песни, с музика, с букети; а „братята“ си подали главите от прозорците и гледат! Вярвайте, вярвайте, господа! Прозорците на вагоните, знайте, тесни, един си подал главата, друг се гуши през рамото му, трети подава отдолу само половината разкривена физиономия с едно око и гледат! — Да се стопиш! Ех, де да имаше една минутна фотография! — Посрещачите се слисаха. Не знаеха и те какво да правят — де да дянат букетите! Музиката спря, спря и хорът и настъпи мълчание и взаимно огледване. По едно време бай Ганьо слезе от вагона. Всички чехи устремиха очи към него и му направиха път да мине и той мина… Боже! Как важно мина бай Ганьо посред стотини очи и ръце, които му простираха букети. Той потегли с цяла шепа и завъртя нагоре левия си мустак, издаде навън лактите си, изкашля се на дебело и погледна с едно око госпожицата, която беше поднесла букета си почти под носа му, погледна я и пошава с пръстите на лявата си ръка, обърнати нагоре, като че искаше да каже: „Посрещаш ли, моме, посрещаш ли? Хубаво правиш, посрещай, аз обичам“ — и си замина, без да я удостои с честта да й приеме букета. Момата сконфузено си прибра ръката. След малко бай Ганьо се появи, като закопчваше не съвсем грациозно една част от тоалета си. Пак му сториха път, пак засука левия си мустак, пак се изкашля, изсекна се с пръсти и се покачи във вагона. Локомотивът изпищя и тръгнахме.

За да не помисли някой от вас, че аз преувеличавам, че нарочно украсявам разказа си, за да окарикатуря бай Ганя, ще ви кажа, че, напротив, аз пропущам някои работи, защото и сега ми се стяга сърцето, като си ги припомня. Например, аз умълчах още в начало да ви кажа каква картина представляваше нашият трен още на втория ден от пътуването ни. Нали ви споменах, че нашите туристи бяха задигнали със себе си и кърмачетата; като оставя настрана плачовете и писъците, ще ви кажа, че клозетите бяха се превърнали и в перачници, дето переха детските зацапани ризички и гащички, а коридорите на вагоните се превърнаха в сушилници за това пране: проточиха въжета и простряха не дотам изпраните гащички: те заменяваха флаговете, с които трябваше да украсим нашия трен; вместо трикольор — бяло, зелено и червено — у нас лъщяха на слънцето множество двукольори — бяло и жълто. Тези прелести украшаваха нашия трен и тогава, когато се спирахме по станциите в Чехия и народът с музика, с песни, с букети, с приветствени речи на кметовете и на другите представители ни посрещаше. Тези жълтобели флагове се развяваха по въжетата и тогава, когато нашият водител, господин Василаки, оглушаваше чешките слушатели с гръмогласните си чувствителни речи и когато господин Петко гъделичкаше националното самолюбие на братския чешки народ на всяка станция със своите ораторски слова, от които ясно се чуваха за по-далечко стоящите само думите: „Братя! Иван Хус… О! Иван Хус, братя!“, и когато бай Ганьо възнегодувал от това, че в речите не поменуват за нашите исторически великани, мушкаше един учител в хълбоците с думите: „Даскале, кажи и ти нещо бе, нека им

покажем кои сме, сега му е времето, кажи нещо я за Филип Тотя, я за Крума Страшний или изпей някоя песен…“ А двукольорните флагове все се развяваха!…

Целият ни път от чешката граница до Прага беше едно триумфално шествие; край градове ли, села ли, през полета ли — дето поминеше нашият трен, шапки захвърчаваха нагоре и нескончаемо „nazdar!“ цепеше въздуха. Аз забележих една работница в полето, която, като видя, че мъжете махат и хвърлят шапки, помаха, помаха с ръце, па взе, че си развърза кърпата от главата, завъртя я на въздуха и запищя: „Nazdaar!“ Друго: минувахме край един град (не помня как се казваше и де ще запомниш, ний бяхме слисани тогава), по улиците свят, по прозорците свят, по дърветата, по оградите, че и по стрехите. Та в този град, помня, забелязах на едно място, строеше се една нова къща, почти изкарана, и гредите на стряхата бяха нахвърляни, на върха на стряхата беше забоден един дълъг прът, окичен със зеленчук, и на върха му флаг (като по нас, кога строят къщи): няколко работници отгоре, като видяха, че по цялата улица от всичките етажи махат кърпи и викат „nazdaar!“, затичаха се по гредите към върха на стряхата, обхванаха пръта с флага и потеглиха да го извадят, за да ни салютират, но, види се, беше закрепен солидно — не можаха да го измъкнат, но го разклатиха в основанието дотолкова, щото можеше да се развее с една малка амплитуда наляво-надясно. Тези два случая — с работниците в полето и с дюлгерите на стряхата — ме трогнаха във висша степен. Не приличаше туй на нашите: „Цялата *интелигенция* цепеше въздуха с френетически ура“, „Днес целият *народ* ликува…“

Пристигнахме на станцията в Прага, На перона не забелязахме много хора, имаше само официални посрещачи: помощникът на кмета, ако не се лъжа, и членовете от комитета на изложението. Тази среща ми се показа глуха; привикнахме на триумф! Пък то крушката си имала опашка; хората, по-разпоредителни, знаят, че като слязат от трена 160 души, ако има публика на перона, ще се смесят, ще се слишат: ще стане една каша от гости, гостоприемци и от багаж, затова оставили дебаркадера празен и се явила само една комисия да ни посрещне. Почнаха се пак приветствия и речи, от една страна „Bratři…! Bulhaři…! Velikỳ slovansky… Cyrila Metodej“, от друга страна „Bratři, my jsme přišli poučitse u velkeho Českého Nàroda!“… от трета страна: „Братя! Великият Иван Хус!… Да, братя, Иван Хус е велик!“ А бай Ганьо от своя страна недоволен, че поменуват само Кирила и Методия, пак мушка учителя: „Кажи и ти нещо бе, даскале, малко ли ги имаме и ний, за Аспаруха кажи или земи, че надуй кавала — сега му е времето!…“

Тук ни казаха, че всички ще идем в градския клуб „Meščanska Besseda“, а оттам ще ни разпределят по квартири. Разпоредиха се да ни донесат там багажа. Тръгнахме. От перона влизаме в станционната зала и какво да видиш! Свят! Почерняло от свят! Буквално яйце няма де да пуснеш. По средата една ивица, колкото да минем. Отсам и оттатък наредени дами с букети. Всички облечени празнично. Че като гръмна едно „nazdar!“, че като почнаха да ни подават букети и да ни обсипват с цветя, че като излязохме на улицата и погледнахме — боже! — додето ни стигаше окото: оставили само една ивица за нас, а всичко задрътено с хора и пак редове дами, и пак „nazdaaar! nazdaaar! ураа!“ — и пак град от букети. — Царска среща!… Насядахме посред виковете и цветята във файтони и потеглихме. Сега, доколко грациозно сме насядали и сме се разместили с домочадията и кърмачетата — оставам на вас да си представите! Ний бяхме като гръмнати от неочакваната грандиозна среща! Снемаме шапки наляво и надясно; после се сетихме да ги свалим съвсем (като бъде за сещане, ний много се сещахме, а! Разбираме ги тия ваджии, етикетите!). Една усмивка беше замръзнала на конвулсивно треперещите ми уста и като че ми се искаше хем да се изсмея, хем да заплача, хем да се проваля вдън земя!

Стигнахме в „Мещанска беседа“ и заехме масите в градината. Чакахме да пристигне багажът ни и да ни разпределят по квартири. Няколко файтонджии чакаха, горките, цял час около портите да им платят, но много от нашите туристи не намериха за нужно да плащат. „Голяма работа — казваше бай Ганьо, — какво им

струва да ни заплатят файтоните? Най-после — славяни сме! Тук да си покажат славянщината, ха де! Ами как! Всичко без пари! С пари и баба знай! Само едно голо — «наздар»…“

Пристигна багажът и почнаха да ни разпращат по квартири. Погрижили се хората да ни намерят помещения. Аз няма да ви разправям за кавгите с файтонджиите, с келнерите в клуба, с разпоредителите за окъсняването или погрешното разменяване на багажа, за неудоволствията от квартирите, за пазарлъците и други такива. Да се пренесем с вас за една минута в нашата стая (не бойте се, госпожо). Ний се настанихме в една голяма стая четворица. Имахме всички удобства. Стаята ни гледаше към двора… На срещната страна се издигаха същото число етажи. По едно време слугинята, която ни шеташе, Анушка, като снемаше саксиите с цветята от прозорците, за да може да ги затвори, обърна се внезапно към мене и сконфузено ме попита, като указваше с очи към насрещните прозорци:

— Prosim vas, pane, je ten pan také Bulhar? Račte se podivat, co dêlà! Lak je černỳ! Vlasatỳ jako nĕejakỳ dikař! Ha-ha-ha-ha!

Погледвам по указаното направление и какво да видя? Бай Ганьо при отворени прозорци, без да спусне завесите или жалузите, освободил се от горните си дрехи и в момента, когато аз погледнах, той се хилеше на нашата слугиня и гладеше влакнатите си гърди, види се, с туй искаше да я плени.

В местните вестници същия ден се появиха приветствия за скъпите (имаха право) гости — bratři Bulhaři. Напечатана беше и програмата, по която ний ще посетим изложението и забележителностите на града Прага. Печатаха отчети за нашите посещения: де сме ходили, как сме били посрещнати, как са ни приветствували, какво сме им отговаряли. Името на нашия водител, господин Василаки, гърмеше; той заслужи това внимание с безчислените си речи. И право да си кажа, каквото щете, но ако не беше господин Василаки да им позамаже очите, ний съвсем щяхме да се провалим.

При входа на изложението ни посрещнаха членове от комитета. И пак речи за Českého Nàroda, за Bulhařskeho Nàroda. Тук, видите, не се сбъркаха да ни посрещнат като сърби, каквато погрешка, разказват, станала при входа на Пловдивското изложение: сливенци и ямболци се намирали в постоянен антагонизъм — от завист ли, от съперничество ли, кой знае от що. Явяват се пред входа на Пловдивското изложение сливненци, а един от комитета им държи реч, като ги мисли за ямболци, и хвали ли, хвали: „Храбрите ямболци, славните ямболци!“ А сливненците се потят, кашлят в шепа, мигат… Картина!…

Влязохме в изложението. Един от комитета ни поведе да направим набързо един общ обзор на главните отдели. Е че кого води? — Нашите туристи — цели англичани!… Като влязоха веднъж ония ти хора в ботаническия отдел — няма излизане!

— Иванчо, Иванчо, ела, ела тука, я виж лале, какво голямо! Помниш ли, у леля ти има такова лале! — вика един от една страна.

— Марийке, Марийке, ела, ела тука, виж мимоза, това е мимоза, видиш ли? Помниш ли в атласчето, дето ти го купих за Великден? — вика друг от друга страна.

— Я гледай, босилек! Ц… ц… ц… И чехите имат босилек, браво! — обажда се трети и рукват да гледат босилека.

— А бе аз здравец не виждам тука — обажда се бай Ганьо с недоволен глас, — проста им работата, ако нямат здравец! И-и, у нас! По балкана! Ех, мама му стара!

А членът на комитета в това време стои като на бодли! Чакаха да се поизприкажат скъпите гости!…

Аз не можах да се сдържа, излязох от ботаническия отдел и отидох да зяпам из другите павилиони. В моето отсъствие фотографирали скъпите гости и на другия ден в един илюстрован вестник се появи цялата група.

Водиха ни в Hradčany, дето са дворците на чешките крале. Показаха ни разни исторически кьошенца: стаичката, дето заседавал съветът и било решено началото

на Трийсетгодишната война; прозореца, през който били хвърлени в пропастта чешките патриоти. Водиха ни в стария градски дом, в стария и новия музей. Дадоха в наша чест една опера в Narodni divadlo, дадоха една вечеринка в „Мещанската беседа“. Ходихме у пана Naprstka, многоуважаван гражданин, едно време компрометиран пред австрийското правителство, забягнал в Америка, съставил си там богатство, завърнал се в Прага и сега, окръжен от почести и уважения, занимава се с филантропия. Има свой музей и библиотека. Стопанинът ни посрещна с всичкото радушие и гостоприемството на един славянин. Тук се държаха най-чистосърдечните речи. В една от стаите имаше дебела книга, в която посетителите записваха имената си. В един момент, когато бяха се натрупали мнозина около книгата и всеки бързаше да грабне перото и да увековечи името си, бай Ганьо ме дръпна за ръкава и нетърпеливо ме запита:

— А бе за какво се записват там?

Аз, като знаех предварително, че никакъв предлог за записване не би удовлетворил бай Ганя, ако от това не произтича нещо за пред кума, казах му на шега: който не иска да обикаля по-нататък старините на Прага, може да се запише в тази книга и да обядва у pana Naprstka.

— Тъй ли? — извика бай Ганьо. — Поврага им старините, дайте тука перото! Дайте бе, дайте по-скоро перото! С плайваз не може ли? Дай, дай, че бързам! — и почна с лактите си да разтваря път към масата, върху която лежеше голямата книга. Настъпиха се, сбутаха се с едного, почнаха да отнемат един от друг перото, накапаха книгата с чернило и най-сетне разтреперания, влакната и потна ръка на бай Ганя украси една от страниците с две звучни думи:

— Сърдитко Петко — празна му торбичка! Хайде бе, остави ги! Само знаят да скубят! Нали ги зная аз тях! Славяни!… Бошлаф!…

VI. БАЙ ГАНЬО У ИРЕЧЕКА

— Туй, дето го разказа Цвятко — обади се срамежливият Илчо, — то е по-подирна работа, пък аз зная, че бай Ганьо по-рано е дохождал в Прага, бавил се е дълго време и е продал доста розово масло. Искате ли да ви разкажа?

— Щом е за бай Ганя, недей пита, разказвай! — отговорихме ний.

— Добре. Слушайте тогава. Пристигва бай Ганьо от Виена в Прага. Слиза на станцията, нарамва си дисагите и излиза на улицата. Файтонджиите се спущат да му предлагат услугите си — той им прави знак с глава, че не ще. Те разбират знака му за утвърдителен и един файтон се изпречва отпреде му. Бай Ганьо се сърди, блещи се и прави сърдити жестове. Това забелязва полицейският и заповядва на файтоните да се оттеглят. Мисли си бай Ганьо от кого да узнае де живее Иречек, нашият историограф. Иречек е живял в България, обича българите, ще иде бай Ганьо у него: „Добър ден“ — „Дал ти бог добро“ — и може да го покани в къщата си; защо ще си дава паричките по хотели? — Додето си мисли така, пред него се изпречва един трегер с червена шапка и предлага да му носи дисагите. Бай Ганьо го пита знае ли де живее Иречек, трегерът отговаря отрицателно, по дава надежда, че ще може да се намери, и пак простира ръце да поеме дисагите. Бай Ганьо не му ги дава, едно, защото мускалите са вътре и може „да запраши нанякъде“ и, друго, гледа го облечен добре, кой знае колко ще го оскубе.

— Ваша милост, вървете напред, аз подире ви — казва вежливо бай Ганьо. — Оставете дисагите, аз ще ги нося.

Тази вежливост бай Ганьо я пуща със сметка: хем ще предразположи трегера към себе си, хем ще му покаже, че не е някой голям и богат човек, та да не мисли *онзи* да го оскубе.

Вървят, разпитват по кръстопътищата де живее Иречек; най-сетне сетил се някой, че въпросът е за професор Иречек, казал им де да попитат, попитали и го намират.

Бай Ганьо казва на трегера едно „да си жив, благодарим“ и влиза в квартирата на Иречека.

— О-о! Добър ден, бай Иречек, как си, добре ли си? — извиква бай Ганьо с един най-приятелски тон, щом влиза в кабинета на стопанина.

Последният му подава зачудено ръка, поканва го да седне и се сърди на своята памет, която не го подсеща кой е този любезен приятел.

— Не ме ли познаваш? — припомня бай Ганьо, като смесва ту „ви“, ту „ти“. — Вий нали бяхте министър в София?

— Да.

— Е и аз съм оттам! — заключава тържествено бай Ганьо. — То се казва емишерии сме, хе, хе, хе, ами как! Помниш ли статията във в.

„Славянин“?

— Да, да, спомням си — отговаря сдържано-снизходително Иречек.

— Ей че бяха те нацапали!… Ама ти си гледай кефа, хич да не те е еня! Аз колко съм ви хвалил!… Те викат Иречек такъв, Иречек онакъв. — „Да ме прощавате — викам, — не е тъй.“

Иречек познава добре българите и затова никак не се учудва на тази фамилиарност на бай Ганя. Разговорът продължава няколко минути в този тон, сетне минува на по-практическа почва: бай Ганьо хвали квартирата на стопанина, загатва му доста осезателно, че „най-сетне има място и още един странен човек даже да се прибере тука“, говори му за гостоприемството на българите, изказва съжаление, че „виж, другите не са като нас, българите; чужденец да влезе в българска къща, ще го нахранят, ще го напоят, ще му постелят“. Иречек се старае да му внуши, че квартирата е тясна за домашните му. Бай Ганьо си прави оглушки и развива темата за българското гостоприемство. От тази тема разговорът се извива към търговийката на бай Ганя. Той съобщава на стопанина, че е донесъл за продан розово масло, и му заявява: „Утре, ако щеш, води ме по всичките фабрики, аз съм съгласен; ще ми превеждаш, че не знам езика, а?“ Иречек бърза да отговори, че не е запознат с фабрикантите на етерни масла, понеже занятията му са съвсем от други род, а освен това няма свободно време, но ще му каже де се събират българите студенти, та измежду тях някой може да му услужи.

— Ако щете, санким — допълня бай Ганьо, — няма да те пресилвам. Аз ще дам и на госпожата (тука ли е тя?) един мускал масло. Познавам я и нея, как не (Иречек не може да се начуди за коя госпожа е думата). Па ако имате тука роднини, приятели, кажете им, че съм донесъл масло — то не е срамота! Аз ще се навъртам по-често около вас, ще си приказваме за България. Па ако обичате, съгласен съм и у вас да остана, додето съм в Прага. А?

— Извинете, но…

— Казвам, санким, ако обичате — обяснява сплетено бай Ганьо, — и мен ми е по-добре на хотела, ама хайде, рекох, Иречек — наш човек…

— Благодаря за вниманието; аз бих ви задържал на драго сърце у дома, но не разполагам с лишни помещения. Днес обаче вий сте наш гост и ще обядвате у нас.

— Да обядваме, защо да не обядваме! — съгласява се бай Ганьо. — И ваша милост, казва се, ако не от мойта — от българска софра все сте яли.

Иречек е зает с една спешна работа, която с влизането на бай Ганьо се пресича. Стопанинът седи като на бодли и не знае как по деликатен начин да експедира временно сладкодумния си гост. Той звъни, явява се един слуга, комуто поръчва да съобщи на домашните, че им е пристигнал гостенин от България. Влиза след малко майка му. Бай Ганьо едва се повдига от стола си, прави с ръка едно двойно движение към челото си и снизходително изговаря: „О, здрасти, здраво-живо, дайте да се похванем, ха така, по български. Как сте още? Радвам се.“

Госпожата го приветствува любезно и с цял ред въпроси показва жив интерес към отечеството на гостенина.

— Е, кажете сега правичката — пита бай Ганьо, — къде е по-хубаво, в Прага ли, в София ли?

Госпожата е в недоумение, тя не е била в София, а бай Ганьо при тоя въпрос погледва с дяволска усмивка Иречека, като че иска да му внуши своя възглед за жените: „А бе жена нали е, какво ще приказваш с нея?…“

— Негова милост ще обядва днес у дома — обръща се Иречек към майка си и сетне, за да може да продължава занятието си, по немски я моли да заведе бай Ганя в друга стая. Госпожата предлага на бай Ганя да минат в съседната стая. Бай Ганьо погледва проницателно Иречека, погледва и дисагите с мускалите, прави сметка с вежди: „По немски нещо си продумаха, кой знай! Ама не вярвам. Най-сетне министър е бил у нас. А бе то и министрите не са стока я! Ама за тогоз не ми се вярва“ — и след това става нерешително и тръгва по указанието на госпожата към съседната стая, но като дохожда до вратата, обръща се и иска да прочете на лицата на стопаните тяхното намерение и забелязва няколко неми знакове, с които действително в този момент се обмениха домашните; тези знакове означаваха: „Гледай да го занимаеш с нещо по-дълго време, понеже имам много бърза работа“, но бай Ганьо го изтълкува инак.

— Тези неща тука може да ви пречат — заявява той, като показва с очи на дисагите.

— О, никак не. Моля, не се безпокойте — отговаря Иречек.

— Ама все ще ви пречат, знам аз. Я чакай да ги взема в другата стая — и посягва да ги вземе, но домашните любезно се съпротивят. — Мигар ме е страх, не, ами така, рекох…

Минуват в приемната стая и госпожата затваря след себе си вратата, за да не се чува шумът в кабинета. Тя се старае всякак да занимае бай Ганя с нещо любопитно: предлага му разни албуми, показва му картини, слага пред него цял куп илюстрации, но умът на бай Ганя е съвсем на друго място и той на любезностите на госпожата с престорено равнодушие отговаря:

— Не ща, благодарим: гледайте вий. Колко съм ги гледал аз такива картини и портрети! Не ме гледайте, че съм млад!

Бай Ганьо поглежда нетърпеливо на своя огромен сребърен часовник и почва един твърде интересен и своевременен разговор:

— Аз много съм любопитен да изуча Европа. Ето сега например, да речем, у нас дойде ли пладне — сядат да обядват. У вас инак е наредено. Вий кога обядвате например?

— Ний обядваме в 5 часа обикновено, но днес можем да обядваме и по-рано. Извинете, ще ви оставя само за една минутка — каза госпожата и излезе из другите врата.

Бай Ганьо седи сам в салона, зяпа разсеяно картините, час по час плюе по килима (не че е гладен, ами кой знае!), разтрива го с ботушите и

се вслушва при най-малък шум в кабинета. Чува той по едно време, че Иречек става от стола си, пристъпва няколко крачки и се спира. „Ама и аз диване, защо не си пренесох дисагите в тая стая.“ Бай Ганьо седи като на тръни; най-сетне не го сдържа, става, пристъпя тихичко по килима към вратата на кабинета, навежда си ухото към дупката на ключалката и слухти; той чува само собственото си често дишане и ударите на кръвта в ушите. Но и тук бай Ганьо не се успокойва, той не вижда нищо през ключалката и като натиска нерешително дръжката на вратата, отваря я, подава си тайнствено главата в кабинета и вижда Иречека, приклекнал близо до дисагите му пред един шкаф с книги. Бай Ганьо се хили насреща му:

— Хи, хи, хи, работите ли, работите ли? Хи, хи, хи! Чакай, рекох, да надникна. Работете си, нищо, аз пак ще затворя.

Иречек го гледа зачудено, без да му мине през ума причината на това своеобразно любопитство.

Обедът готов. Минуват в обедната стая и сядат около трапезата: родителите на Иречека, сестра му, бай Ганьо и той. Бай Ганьо, преди да почне обедът, начева да се кръсти, хем се усмихва, с което иска да покаже на стопаните, че той не е от онези простите хорица и не че дотам вярва, ама все не е лошо (с дявола сме добре, какво бива и на господа малко тамян да покадим — за зор заман).

— Аз съм леберал, от лебералната партия — пояснява той, — ама сегиз-тогиз удрям по едно кръстене, то не е зле, хора сме… Това какво е, супа ли е? А, аз обичам супа. Чорбата е турско ядене. И ний сега повече супа ядем. Ах, пърдон, извинете, оцапах ви бохчата… Ц… ц… ц… Тюх да се не види!…

Увлечен от желание да се препоръча за цивилизован човек, бай Ганьо не можа да поеме право чинията със супата, която му подаде стопанката, и изля доста от нея върху масата и додето да му попречат, той събра една част с лъжицата и я изсипа в чинията си. Стопанката не искаше да му позволи да яде от тая супа, но той от деликатност загради чинията си с ръце и не искаше да му я меняват.

— Аз имам чушки в дисагите си — съобщи ненадейно бай Ганьо. Той гореше от желание да си разтрие една чушчица от дребните в супата, която се показа съвсем бледна за неговия стомах, но се стесняваше да извади чушки, да не го помислят за простак, та искаше по-напред да сондира стопаните.

— Да? Имате чушки? — обади се Иречек.

— Как не, нося си аз чушки; нали знаете, „Българйя майка мила“ не може без лютичко — казва иронически бай Ганьо и без да чака повече, скача от стола, спуска се в кабинета, домъква дисагите си, приклякva над тях гърбом към стопаните и донася на трапезата две чушки.

— Две стигат за петима ни, страшно са люти — заявява той, като изтърсва половина чушка със семките в чинията си и остатъка любезно предлага на стопаните: — На, заповядайте, разтрийте си, хе, хе, хе, по български! Не, не, разтрийте, слушайте мене и ще видите какво нещо е.

Е, вий знайте: насила хубост не става. Чакайте аз да си разтрия, че да ви покажа какво се вика супа.

И наистина, бай Ганьо разлюти супата си до такваз степен, щото един непривикнал човек би се отровил. И почна да сърба; ама сърба българинът, не се шегува, триста псета да се сдавят, не могат го заглуши. Едри капки пот му замрежиха челото и като че се стремяха да рукнат в чинията му. Бай Ганьо сръбне веднъж откъм върха на лъжицата, остави лъжицата и затисне лютата влага с два-три залъка хляб; пак вземе лъжицата, сръбне супа, смръкне с носа си навътре и пак два-три залъка хляб.

— Я ми подайте още едно късче хлебец. Вий съвсем без хляб ядете — учудва се бай Ганьо. — На българйята дай хляб; ние много хляб ядем; да не се хваля, ама с таквази чорба, пърдон, с таквази супа цял самун хляб изядам. Бас държа.

Бас не държаха, но и без това бай Ганьо унищожи доста хлебец.

— Туй винце отде го вземате — любопитствува бай Ганьо, не че го интересува отговорът, а така, да намери предлог за още някоя чашка.

— Купуваме го — отговаря стопанинът, — добро ли е?

— А-а! Чиста стока! Купувате го, а? Я подайте шишето насам. Каквото се е запалил стомахът ми от чушката като нажежено желязо, да ливна сега цялото шише, ще зацвърчи отвътре. Ех, у нас винце, половин лев оката, като му светнеш една окица — тука ли си!… А, оригнах се, прощавайте: туй малко просташко пада, ама пърдон, човещина, не можеш да го задържиш!…

Следобедът у Иречека благодарение на бай Ганя излезе доста оживен. Кафе им поднесоха в приемната стая. Бай Ганьо в благодарност за вкусния, а главно ситията обед, иска да почерпи стопанина с една цигара тютюн и как да се случи тютюнът му в дисагите. Право казано, табакерата беше в джеба му, но трябваше да намери предлог да понавести дисагите, не може той да си остави мускалите така у чужди хора, всичко става на тоя свят.

Бай Ганьо не ще и да чува отказването на стопанина да запуши от тютюна му: „Как тъй, джанъм, хич може ли да бъде български тютюн да не запуши човек!“

Запуши бай Ганьо и почна с наслаждение да сърба кафето. Ето кое се казва сърбане!… Да се намираш в таквози приятно настроение, да минеш с един събеседник цели часове, да си в стая, дето никой няма да чуе какво приказваш, па и да чуе, няма да те разбере — при тия благоприятни условия да се сдържиш и да не заприказваш за политика, това е вън от силите на бай Ганя. Не може да се сдържи той, изля си душата:

— А бе, бай Иречек, я ми кажи твоя милост леберал ли си, консерватор ли си? Май-май, че си консерва, както виждам. И аз, ако питаш, не мога да ги разбера нито едните, нито другите, ама хайде, да не им остане хатъра… Знайш, алъш-вериш е то, не е шега… Па да ти кажа ли правичката… (Тука дали няма някой да ни подслушва?) Да ти

кажа ли правичката? — И едните, и другите са маскари!… Ти мене слушай, па се не бой! Маскари са до един!… Ама какво да сториш? Не се рита срещу ръжена!… Търговийка, предприятийца, процеси имам в съдилищата — не може. Не си ли с тях — спукана ти е работата! Па и мене нали ми се иска — я депутат да ме изберат, я кмет. Келепир има в тия работи. Хората пара натрупаха, ти знаеш ли? Хубаво, ама като не им клатиш шапка — дявол не може те избра! Тъй е! Аз съм врял и кипял в тия работи, че ги разбирам…

Иречек едва ли се е съмнявал, че гостът му разбира „тия работи“.

VII. БАЙ ГАНЬО НА ГОСТИ

Бай Ганьо, като се убеди окончателно, че няма възможност да се настани у Иречека на квартира, дигна си дисагите, без да чува увещанията на стопанина да ги остави у дома му, додето си намери помещение, и тръгна, съпроводен от слугата, за „Nàrodny Kavàrna“ — кафенето, в което се събират българите студенти. Беше вече седем часа, когато той влезе в кафенето с дисагите в ръка и с калпака на главата. Иди, че не го познай кой е и откъде е! Отляво на входа, около една маса, седяха няколко студенти българи.

Един от тях видя входящия съотечественик и сбута другите: „Българин, българин!“ Всички се обърнаха в момента, когато бай Ганьо спря един келнер, носещ поднос с кафета, и като се стараеше колкото е възможно повече да изкриви българските думи, за да ги направи понятни за чужденеца, попита с висок глас: „Дека овде български малчики?“ — и придружи въпроса с движение на главата и свободната си ръка. Дружен смях от лявата страна прекрати недоумението на келнера. Бай Ганьо се обърна и позна своите черноокички, чернокосички, сгушени съотечественици.

— О-о! Добър ден! Тука ли сте биле? — извика той от сърце, сложи дисагите и почна да граби ръцете на студентите. — Какво ме гледате? Не бойте се, българин съм… Я ми направете място да седна.

— Как ви казват, господине — полюбопитствува един от студентите.

— Мене ли? Защо питаш? Ганьо Балкански. Донесох във вашата Прага малко гюлово масло — ей го тука в дисагите.

— Тъй ли? — извика в патриотически екстаз един от по-младите студенти. — Я дайте да го видим.

Той наистина беше чувал само за розово масло.

— Какво ще му гледаш, масло като масло — отговори бай Ганьо, — то не е за вас. Оставете вий маслото, па ми кажете друго: де да се настаня? Бях сега у бай Иречека…

— Тъй ли? — извика пак екзалтираният студент.

— Как „тъй ли“? Че защо да не му отида? Отидох — мисля, ще си покаже човещината, ще ме покани у тях на гости. Тая вяра! Тясна ми, кай, квартирата, па не знам какво, па не знам що. Обичал, кай, българите… Той ли! Като има келепир, и бай ти Ганьо знае да обича. — Тъй ли се посреща българин? Българин!… Да не ви излъжа, нахрани ме човека. И то каква храна — нейсе, запуши я!… Къде са по-гостоприемни българите; българинът, една стая да има, пак ще те покани…

Някои от студентите почнаха да се сещат накъде бие бай Ганьо и чакаха от минута на минута да си открие картите. Само екзалтираният студент се отнесе съчувствено към думите му и сподели явно неговото възмущение от негостоприемството на чужденците.

— Наистина, нашите българи са много гостоприемни — потвърди той с най-голяма увереност, — тукашните не искат да те знаят. Киснем тук из кафенетата…

Студентът, който каза тия думи, беше много напреднал в цивилизацията, но кой знае защо не се ползуваше с особена репутация между своите другари; види се, някои грехове лежаха на душата му; говореха между другото, че много обичал „да удря келепир“. Не е за чудо! Тоз пусти грях — скъперничеството — по зараза на окръжаващата домашна среда вгнездява се почти от детски години; изсушава душата на младия човек, като го превръща в най-студен егоист: нищо нежно, нищо благородно не остава у него. Материалният интерес управлява всичките действия на скъперника и определя отношенията му към окръжаващите: никакво морално подбуждение не предшествува, никакво разкаяние не следва действията му,

насочени без разбор на средствата към добиване на изгоди. Даже тогава, когато тия действия влекат бедствие или позор за някого, и тогава вместо угризения егоистът-скъперник сеща доволство, като че загубата на другите е негова печалба, нещастието на другите е негово щастие. Едно би смутило нашия млад егоист — да го надхитрува някой. Когато в другите народи думата „хитър“ е синоним с *лукав*, *вероломен* и прикачена на някое лице, би го понижила в мнението на обществото, у нас с епитета *хитър* се кичат като с най-почтена декорация: „Брей! Хитро момче излезе, да е живо на баща си, всинца ни измами! Не можахме да го излъжем! Ашколсун. Браво!“

Никакви действия и отношения нямаха смисъл за Бодкова — тъй се казваше той, — ако от тях не произтичаше нещо *кьораво*, някой келепир. (Дали има в европейските езици думи, съответствующи на тия, в това им значение?) Ако посещаваше тамошните семейства, това не го правеше от общителност, от желание да се запознае с начина на живота у по-цивилизованите кръгове; умствените и нравствените интереси на това общество не само че не го занимаваха, но му бяха и в тягост — те като че бяха скучни интервали, нестърпими паузи, които го разделяха от целта на посещенията му — от *кьоравото*: я някое угощенийце, я някоя разходка на тяхна сметка. Той не можеше да си представи познанство с жени без задни мисли. Държеше цял списък на моми — коя колко зестра има; друго не го интересуваше в това отношение. Също така интересът определяше отношенията му към другарите. Ласкателства, злословия, интрижки и доноси бяха оръдията на неговите изгоди. Даже такива неща като национални и племенни симпатии и антипатии му служеха само да извлича лична полза. Неведнъж е бъркал той в кесиите на разни славянски комитети ту като „от Батак“, ту като „емигрант“. Но за тия работи Асланов е п? майстор.

Такъв беше екзалтираният студент, който поддържа бай Ганя в мнението му за негостоприемството на чужденците.

— Да, киснем тука из кафенетата, никой не ни кани на гости — повтори той в угода на бай Ганя.

— Ами ти де искаш да те оставят да киснеш? — обади се с презрителна усмивка един студент с жлъчен изглед, който, види се, отдавна таеше ненавист към младия егоист. — На ръце ли искаш ти да те носят? Защо? Затуй ли, че неуспял още прага на къщата им да прескочиш, ти ще закачиш първо слугинята, която те посрещне в коридора! Затуй ли, че в тяхното общество ти или като дъб мълчиш, или разтваряш уста само да бръщолевиш пошлости и глупости? Затуй ли, че в лицето им ще ги възхваляваш до небеса, а зад гърба им ще ги злословиш? Затуй ли, че ще им пуснеш прах в очите и ще се препоръчаш за син на милионерин-фабрикант или притежател на кораби, когато баща ти има два чарка за гайтан или две пробити враници — само за да можеш да обаеш родителите и да увлечеш дъщеря им? Защо ще те приемат с разтворени обятия? Кой си ти? Какъв си им? Кому в очите пъхаш твоето гостоприемство? И какво е туй твое прехвалено гостоприемство! — Туй ли, че българинът ще ти постеле мазна постелка и ще те завие със съмнително алище? Ах, оставете, ради бога, тия дивашки самохвалства! Не е ли време да си отворим вече очите?

— Какво си се запалил бе? Сега ли му намери времето да се караш — обади се един от студентите, — когато ни е дошъл гост?

— Нека се поизприкаже човека, пари не иска я? — успокои го бай Ганьо с този типичен аргумент: *Пари не иска я!*

Може да говори, каквото ще, да върши, каквото ще, само пари да не иска, само да не се косва до нашия джеб, до нашите интереси. Може и да лъже, пари не иска я!

Но след този случаен инцидент не можа вече да се поддържа дружен разговор. Компанията утихна и един след други почнаха да си разотиват. Останаха от българите само бай Ганьо и екзалтираният студент, който не искаше да пропусне

случая да извлече някоя полза от своята случайна среща с българския търговец на розово масло. — Претъркули се тенджурата, че си намери капака.

Не се измина един час, и студентът успя така да наклепе другарите си пред бай Ганя, щото го накара от все сърце да извика: „Ашколсун кьопоолар!“ След още един час бай Ганьо беше вече в стаята на студента, който умя доста изкусно да експлоатира в своя полза дохождането на гостенина, когото препоръча на хазяите си за свой роднина, милионер, който „има сума фабрики за розово масло“. Той успя да заемне от хазяйката — на която не беше плащал доста отдавна наема за стаята — десет гулдена. Додето в едната стая студентът превъзнасяше богатствата на бай Ганя, в съседната стая бай Ганьо беше вече съблякъл антерията си и търсеше в нея нещо с голямо внимание, като мъмреше под носа си: „Пак се навъдил тоя пусти гад.“ Понятието за чистота не е развито в твърде висока степен у бай Ганя. „Хич жив човек без гад бива ли?“ — казват старите хора у нас и успокоени с тази аксиома, не препятствуват твърде усърдно на размножаването на животинките. Па и защо ще се лишават от едно такова удоволствие: пекнало слънце, че защо му е туй слънце, ако не може да излезе на чардака, да се изтегне на рогозката, да кихне два-три пъти от праха й, че да дойде баба му, че да си сложи главата на коляното й, па тя да си завре костеливите пръсти с траурни нокте в косата му и като че требе ориз, да почне чук! — отсам, чук! — оттатък, че като се изплашат животинките, че като плъзнат по главата, па едно приятно гъделичкане, че като запее бабата, а онова ти слънце балканско пекнало! Идилия…

Бай Ганьо, след като свърши своите ентомологически издирвания, възстанови си тоалета и без да почука, влезе в съседната стая, но тозчас извика: „Пърдон!“ — и имаше защо: той завари в твърде нежно vis à vis студента и дъщерята на стопанката — те бяха се прегърнали, както подобава на две млади влюбени сърца.

Момата, засрамена, избяга в другата стая.

— А бе защо влизаш така? Засрами момичето — каза с ироническо подмигване студентът.

— Ударил си келепира! — пошепна таинствено бай Ганьо с очи, светнали като на манастирски котарак. — Лъскава, дявол да я вземе! Слугиня ли е?

— Каква слугиня! Дъщеря на хазяйката!

— Тъй ли? Тука не можеш да ги разбереш коя е слугиня, коя е господарка, все лъскави, все чисто облечени. Изпречи се някоя насреща ти, хили се така мазно-мазно, мислиш, слугиня е, закачиш я, вземеш си беля на главата; изпречи се друга, хубавичка, смирена, мислиш, ха това е господарката, станеш й на крака, поканиш я да седне, тя се срами — хелбетя! — говориш й с политика, па сетне я видиш, че ти чисти ботушите!

От разказите на студента, акомпанирани с разни жестове, с които той украшаваше и даваше повече сила и значение на думите си, бай Ганьо узна, че младият момък от няколко месеца под вид на чиста любов атакира с една неотразима настойчивост дъщерята на своята хазяйка-вдовица.

— И тя, диването — пояснява разказвачът, — се надява, че ще я взема за жена! Нека се надява и нека ме храни хубавичко, нека ми ший ризи. Да беше някоя богата — разбирам да я вземе човек, ами тя фукара като мене. Увива се около мене, защото ме счита за богаташ. Я да ме знае какъв съм, ще ламти ли? Страшни спекулантки са тукашните! Ама и аз зная да ги въртя я? — И той разправи надълго и нашироко как ги върти…

— Ашколсун! — извика бай Ганьо с маслени очи, възхитен от младия събеседник.

— Чакай де, че само това ли е? Ако е това, хич да не е! Друга, друга една има, хвърлил съм око на нея, ама кой знай! Нà, ней да мога да завъртя мозъка — има какво да се удари. Богата! За утре съм поканен у тях на гости, че ще ме водят на едно село на разходка.

— Ами на фабриките кога ще ме водиш? — попита практическият бай Ганьо.

— Лесна работа, в други ден. Ти утре остани тука, върти се около тях, те, като те видят, че не знаеш език, няма да те оставят да идеш на гостинницата, ще те поканят у тях и ще се наядеш бадева.

И наистина, на другия ден сутринта рано студентът отиде на гости, а бай Ганьо остана в квартирата само с хазяите. Както обикновено, и този ден той стана много рано, събуди и изпрати другаря си и чака още цял час, додето да се събудят стопанките. Това чакане беше много тежко за него, той чувствуваше някаква голяма нужда, като всеки човек, па забрави да попита и студента где е *онова* и — ще не ще — трябваше да чака да станат домашните и — срам не срам — да ги попита. Много е лошо, като не знае човек език на чужбина, за най-простото нещо не могат да те разберат, все трябва с ръце, с пръсти да им разправяш, да им показваш… А пък всяко нещо показва ли се? Бай Ганьо знаеше езици, по турски да ти приказва като турчин, влашки разбираше, сръбски, руски чат-пат, но немците и чехите не разбират ни един от тези езици. Не може да се каже, че бай Ганьо съвсем не знаеше немски, знаеше някоя и друга дума.

В съседната стая стопанките станаха и се разшаваха. Бай Ганьо погледна през ключалката не от някое неприлично любопитство, а да види дали са вече облечени и внимателно, със затаено дишане, като се запознаваше с техния тоалет, съчиняваше в ума си една фраза по немски, която да отговаря на нашето: „Де е онова, за голяма работа?“ — и най-сетне от буквалния превод скомбинира фразата: „Wo is diese für gross Arbeit?“ — Чук! чук! чук!

— Prosim! — обадиха се от съседната стая два женски гласа.

Бай Ганьо отвори вратата, каза едно „пърдон“ и срамежливо изрече:

— Wo is diese für gross Arbeit? — и пошава с пръсти за усилване на въпроса.

— Co, pan? — попита в недоумение момата, като се стараеше да разгледа външността на препоръчания от любовника й милионер.

— Für gross Arbeit? — повтори още по-сконфузен бай Ганьо и пак пошава с пръсти и с глава, но забеляза, че не го разбраха.

Разбраха го те, но не тъй, както трябваше; жените помислиха, че той им съобщава, че е дошъл да върши големи работи, голяма търговия с розово масло.

„Хай, дявола! — мисли си бай Ганьо. — Какво да правя сега?“ — И за да не бъде поне дъщерята свидетел на неговото затруднително положение, той повика с ръка майката в стаята си, затвори вратата и след като повтори пак по немски въпроса, допълни го този път с една отчаяна мимика, която накара дамата да избяга, задавена от сдържан смях, в другата стая. Яви се слугинята и удовлетвори любопитството на бай Ганя. Едно трио от непрекъснат женски смях покърти стените.

Ароматът, изходящ през отворените врата на кухнята в коридора, подразни апетита на бай Ганя и той от любопитство надникна да види какво готвят. Там бяха стопанката и слугинята.

— Was ist das? — попита бай Ганьо с един снизходителен тон, не толкова от желание да се запознае с кулинарното изкуство на чехите, колкото да покаже, че е врял и кипял из Европа и ги знае тези работи, па знае и по немски да говори. — Супа, нали? Супа готвите? Зная аз. Ich versten supa!

И бай Ганьо с една смес от немски, български и изкривено български, подпомогнат и от внушителни жестикулации, даде на стопанката да разумее, че той не би се отказал да опита вкуса на тяхната кухня. Като видя, че жените показаха по-голяма склонност да се обясняват на чешки език, и бай Ганьо обърна на „чешки“ и подкрепи снизходителното си желание с думите: „я хочем кушай“, като изтълкува тия думи с многократно допиране на пръстите си до отворените си уста, и сетне, като посочи трите си пръста, бутна гърдите си с указателния пръст, бутна същия пръст към гърдите на хазяйката и трети път посочи в пространството, като че показваше на невидимата дъщеря на хазяйката, т.е. „да кушай барабар, троица!“ За бай Ганьо беше важно още да знае в кой час ще обядва, понеже се канеше да иде на разходка, та да не пропусне обеда, и сетне „давай пари за ядене, додето има без

пари, кьораво“, и затова той извади огромния си часовник и като го поднесе пред носа на стопанката, накара я с пръст да му покаже на стрелките кога ще „кушай“. Когато се убеди, че работата е наред, бай Ганьо влезе в стаята си, натъпка мускалите в пояса си и излезе на улицата да се разходи, па хем ще се разходи, хем може да наскочи някой мющерия за розово масло. Гледа бай Ганьо, улици много се пресичат, може да се сбърка пътя, може да се изгуби и като практичен човек поогледа се наоколо да забележи някой знак, по който да може да познае къщата, и видя на срещната страна, на една задна стена, надпис с големи букви; той извади тефтерчето си, наслюни плайваза, написа едно точно копие от надписа и напълно уверен, че има в ръцете си най-точния адрес на квартирата си, впусна се из тесните улици на стара Прага, па ха туй да погледне, ха онуй да погледне, ха тук мющерия, ха там мющерия увлече се и оставете, че се увлече, ами побърка пътя. Ами сега? Че като тръгна да си дири къщата, че като се забатачи още повече из еврейските улици, па минува час, минуват два часа, задъни се в някоя къща — няма изход, тръгне по друго направление, върви, върви и изскочи на брега на Вълтава. „Хай, дявола, ами сега?“ Па оставете другото, ами дойде време за обед, дойде, че и замина. Подпретнал се оня ми ти бай Ганьо, крачи ли, крачи, станал вир-вода, запъхтял се, на нищо не прилича. Хората, които той срещаше, особено полицейските, го поглеждаха подозрително: това още повече го смути. „Хай, дявола, ами сега?“ Пък гладен, в стомаха му революция, но за какъв бяс ще си дава паричките на вятъра, когато е поканен на обед? Но, ще речете вий, защо се лута бай Ганьо из улиците, когато адресът е в джеба му? Е че там е работата я! И бай Ганьо не е прост, мигар мислите вий, че той не се сети да извади тефтерчето си, да поспре тогоз-оногоз на улицата и като му посочи написания адрес, да го попита с пръсти „Накъде?“. Знае той тия работи, спира той и мъже, и жени, но чудно нещо — когото спре да попита, щом му посочи написаното, или ще го изгледат зачудено и ще се изсмеят, или ще се отвърнат от него с негодувание. Една дама, вероятно някоя нервозна стара девица, като й показа адреса, така се сопна насреща му, че и бай Ганьо изгуби кураж. „Хай, дявола, или аз съм побъркан, или цяла Прага е подлудяла“ — мисли си той и не може да се начуди на ефекта, който произвежда неговият написан адрес; хем си мисли, хем се оглежда и по едно време — не е ли туй щастие? — гледа, пред него изпъква „Narodny Kavàrna“, кафенето, дето се събират българите студенти. Влиза бай Ганьо вътре и намира сърдития студент.

— Добър ден! А бе я ми кажи, твоя милост, аз ли съм луд, тукашните хора ли са луди? — пита бай Ганьо, запъхтян, с прилепнали на челото мокри коси.

Студентът го изгледа въпросително. Бай Ганьо му разказа как се е заблудил, как е разпитвал за къщата си по адреса и какво му са отговаряли.

Студентът, като знае, че чехите, груби и фанатици само спрямо немците, инак са доста любезни, не може да се начуди как така да не услужат на бай Ганя.

— Я прочети, моля ти се, какво пише тука! — и бай Ганьо поднесе тефтерчето.

Студентът го прочете: отначало се понамръщи, че като прихна!…

— На някоя дама показахте ли тоя адрес? — попита той през смеха.

— Защо? Показах го зер! Е?

— Е? Знаете ли какво е написано тук?

— Какво?

— Написано е „… Zde je zapovêdeno…“ „Тук е запретено да се…“ Ти си го преписал от някоя стена.

— Има хас! Гледай! Ц… ц… ц! Истина ли казваш? Гледай! — каза бай Ганьо, поцъка малко с езика си, па почна и той да се смее.

Студентът не знаеше квартирата на Бодкова, те не си ходеха един у други, и затова посъветва бай Ганя да почака, та все ще дойде някой българин да му укаже къщата. Лесно е да се каже „почакай“, ама бай Ганьовият стомах да видим дали е на същото мнение! А че не беше на същото мнение, това го доказа демонстративно с едно нескончаемо куркане.

— Вий да не сте гладни? — попита го студентът, като чу революционните сигнали.

— Кой, аз? — Не съм — поизлъга бай Ганьо, защото, ако кажеше истината, онзи ще му покаже гостинницата, а съвсем не иде да му се признае („Как ще му кажа на таквоз опърничаво хлапе!“), че го чака келепир ядене у стопанките.

Разговор между бай Ганьо и „опърничавото хлапе“ не можа да се завърже. От първа среща и инстинктивно някак те сетиха, че не са един за друг, защото според българската пословица (ех, че изящни пословици е създал българският гений!) „краставите магарета през девет баира се подушват“. Единият дошъл от България, другият живял в Европа, все би имало какво да поприказват, понеже все пак трябва да има някоя различка между Запада и нашата татковина. Впрочем тая разлика бай Ганьо не я сещаше, и как ще я сети! Той, дето ходи, носи със себе си своя атмосфера, свои нрави и обичаи, търси си жилище по своите вкусове, среща все свои хора, на които е навикнал и в които, разбира се, не вижда нищо ново: отиде ли във Виена, той ще се спре в хотел „Лондон“, там е също така задушено, също мирише на кухня и на сернисти водород, както и у дома му; среща се със същите турци, арменци, сърби, арнаути, каквито е привикнал да среща всеки ден; няма да иде в кафе „Хабсбург“, понеже го е страх да не го оскубят, а ще влезе пак в гръцкото кафене, което е също тъй нечисто и задушено от вечен дим, както са и нашите кафенета. За търговия ли отива, ще иде при българите търговци, а чрез тях той даже не сеща, че влиза в съприкосновение с европейци. А че именно вън от тая ограничена сфера се почва европейският живот, той нито знае и като че не иска даже и да знае. Възпитанието, нравственият мир на европееца, домашната му обстановка — плод на вековна традиция и постепенно усъвършенствуване умственото движение, — обществените борби и начинът на воденето им, музеите, библиотеките, филантропическите учреждения, изящните изкуства, хилядите проявления на прогреса не обременяват вниманието на бай Ганя.

„Чунким баща ми все опери е слушал“ — каже бай Ганьо и обаян от този принцип на окаменелост и ултраретроградство, не се стряска твърде много от „новата мода“, т.е. от цивилизацията. Но при всичко това бай Ганьо няма доблестта на китайците — да се огради със стена против нахлуването на цивилизацията — и при всичко че го въодушевява принципът „баща ми това не е правил и аз няма да го правя“, но току видиш, че си облякъл чиста риза, турил си ръкавици, па кога го назорят, облича и фрак, сърди се, смее се, ама облича фрака. Чуваш го, че казва „pardon“, говори за „костентуцията“, похвалява се сам-там, че обича „супа“, когато всъщност една люта чорба би предпочел от всички европейски гозби.

— А, ето че иде едно българче, то знае квартирата на Бодкова — заяви „опърничавото хлапе“…

— Хайде да ме водиш у дома — обърна се бай Ганьо към българчето с *такъв тон*, който би трябвало да изчезне и в отношенията ни към ленивите слуги; но думите „вежливост“, „учтивост“ са новооткраднати от руски език, „деликатност“ е взета назаем от французите, а у нас най-подходящ за тия понятия термин е думата „лигавене“. Тия меки, нежни, сърдечни обръщения, които характеризират отношенията на цивилизованите хора и които правят живота по-благ, по-приятен — са непонятни за бай Ганя; говори, както дал господ: „Хайде бе, ей, я чувай, заведи ме у дома.“ А какво ще рече то:

„Моля ви се, имайте добрината, бъдете тъй любезен“, какви са тези лигавения!…

Българчето заведе бай Ганя до портата на квартирата му и се върна. Бай Ганьо погледна нещастния надпис на срещната стена, закани му се с глава, поцъка с езика си и влезе в къщата. В коридора не срещна никого, надникна в кухнята — там огънят беше вече изгасен, съдовете изчистени и наредени. „Тюх, язък, пропуснах келепира“ — измъмра бай Ганьо, влезе в стаята си, приклекна над дисагите си, извади из пояса си мускалите, наблъска ги вътре, измъкна размасления кашкавал, отряза си сух хлебец и почна да задушава революцията, като мляскаше до такава степен апетитно,

щото и най-ленивата швейцарска крава би му завидяла. За да раздразни своите уморени от непроизводителен труд лимфатически органи, той пропусна в пищевода си една раздъвкана арнаутска чушка, която го накара да се просълзи и да придружи млясканетo си с подсмъркване. Слугинята, която шеташе в съседната стая, като дочу странните звукове, с които бай Ганьо акомпанираше закуската си, отвори вратата и надникна в стаята: бай Ганьо срамежливо прикри с гърба си дисагите, обърна своето просълзено и запотено лице, каза: „пърдон!“, смръкна енергически с носа си и пропъди слугинята, т.е. не че ѝ каза да си излезе, но тя побърза да избяга, като помисли, че милионеринът може да е получил някое скръбно известие.

Бодков не се върна вечерта. Надвечер стопанките се прибраха; в кухнята пак се запали огън и почнаха да готвят вечеря. Бай Ганьо се счита вече фамилиарен, „па най-сетне, с жени какво ще се церемониш“ — дума той и без всяко предисловие влиза в кухнята и разправя повече с мимика, отколкото с думи, че се е заблудил из улиците и пропуснал обеда, но все едно — има да взема един обед, ще го навакса с една вечеря. Бай Ганьо разбира и от кулинарно изкуство и не само че разбира, но и всяко нарушение на тоя занаят го възмущава. Видя той например, че стопанката се готвеше да сложи в кипящата вода една прясна риба, и въстава с всичката си енергия, хвана ръката на стопанката, измъкна с другата ръка рибата и направи знак с ръка и с глава, с което искаше да каже: „Стойте, не шавайте, само гледайте как се готви риба!“ „Сол“! — командува бай Ганьо. Дават му сол, той си подпретва ръкавите до лактите на влакнатите ръце, бръква в солницата с недотам деликатните си пръсти и почва да соли и да разтрива отвън и отвътре и без туй насолената риба. „Червен пипер!“ — ама де ще имат тия диванета червен пипер! „Чер пипер“ — командува бай Ганьо, граби пипера и търка по рибата. „Скара!“ — тръби тържествующият готвач, но тук не можаха да го разберат, при всичките му жестове, па и той сам назърна наоколо и не можа да забележи скара; но туй препятствие ли е за бай Ганя? Не е той вчерашен! Като взе щипците, нарина всичкия огън пред отвърстието на пещта, остави другите гозби да почиват (то добре, че бяха вече готови), разкрачи щипците, сложи върху тях рибата и рече да я вмъкне в пещта, но вратицата тесни, закачи се рибата, подхлъзна се и — цап! — в огъня. „Ай!“ — извика стопанката. „Нищо, нищо!“ — успокои я бай Ганьо, грабна рибата, издуха налепените въглени и пепел и пак я тури на скарата. Дим и рибена миризма напълниха цялата кухня. Стопанките — в отчаяние, бай Ганьо сияй, той е сега в сферата си; хем пече рибата и духа, и подсмръква, раздразнен от апетитния дим, хем командува със свободната си и омацана от обръщането на рибата ръка да слагат трапезата, за да не изстине неговата гозба: „Прясна риба не е ли гореща — хвърли я!“ Рибата, опечена, с оваляна в пепелта опашка и глава, сложиха в една чиния и под любезната команда на бай Ганя: „Скоро! Скоро! Додето е гореща, дайте лимон и вино, без вино две пари не чини!“ — насядаха около трапезата, като пратиха слугинята да тича за лимон и вино. Какво ще правят! Милионеринът няма да си измени привичките за тяхно удоволствие я! Стопанката посегна да нареже рибата. „Моля, моля, моля! Сакън!“ — извика бай Ганьо и ѝ хвана ръката, сетне обърна рибата откъм гърба, натисна я сам-там с двата си пръста и тя се разцепи на две половини. Е, иди, че не тържествувай! Донесе слугинята лимон, разряза го бай Ганьо, хвана половината с цяла шепа и го изцеди над чинията с таквоз старание, щото и месестите части на лимона попадаха над рибата. Как мислите, дали няма бай Ганьо апетит? Надали толкова лимонов сок изтече в чинията, колкото слюнки преглътна бай Ганьо. И вино донесоха. Почна се вечерята.

Карлсбад и не зная още какъв си бад препоръчват ескулапите на страдающите от катар в стомаха. Я да вземат тези страдающи за ухото, че да ги сложат на трапезата пред бай Ганя, па нека стомасите им бъдат развалени повече и от ючбунарските улици… ще видите какъв ефект ще им произведе зрелището!… Яде бай Ганьо, брей, не се шегува, яде, та ушите му плющят! Всичките органи на тялото му са в движение, а зъбите, езикът и носът на първо място. Ето де съзнава човек

бледността и бедността на езика! С какви думи, с какви междуметия, с какви препинателни знакове, най-сетне с какви музикални ноти е възможно да се изобразят тия мляскания, грухкания, смъркания, тракания, цъкания, смукания, които като град се сипят от бай Ганя!… Блазе на стопанките! Не всяка чехкиня ще има щастието да се наслади от таквози зрелище.

Нахраниха се най-сетне. Минаха в приемната стая. Бай Ганьо, зачервен като божур, току суче мустакито, току се пооригва с шепа, току мъмре „пърдон“. Разположиха се на столовете. Бай Ганьо завъртя една цигара, омаслена от пръстите му, и почна да смучи и да издухва през мустаките си облаци дим. Не е ли този най-сгодният момент за наслаждение: за музика, за песни, за любов? Момата улучи настроението на милионерина и го попита дали обича музика. Кой? Бай Ганьо ли? Ами че ако бай Ганьо не обича музиката, кой други ще я обича? Кой други е можал да внуши на циганите, сиреч на музикантите, такъв респект към себе си, както бай Ганьо? Само като им мигне с око, погледнете вий какво става с тия цигани! Огън! Огън! Завий оная ти цигулка, запищи онзи ти кларнет!

Снагата ти е топола,
на мойто сърце кат два кола.
На фустаня ти тегеля
изгори на мен джигеря…

— Сус бе, ченгене! Не ща аз любовни! На ракия ми свири! — извика им бай Ганьо и тракне с чашата по масата. Почнат „Каран-каранфилчето“, бай Ганьо тракне с чашата, спрат. Почнат „Не щеми ний богатство“ — пак тракне с чашата. Обърнат на „Зелен листец“. „Ха, видяхте ли сега! Е-е-е-е-х! Гел кефим, гел!“… — и бух шишето в земята или в прозореца… Е, кой е майсторът на тия работи? И веднъж ли е било, дваж ли е било? Ама тия жени откъде ще знаят кой е бай ти Ганьо! И да им разправяш колко стъкла си строшил с музика, не могат те разбра!…

— Обичам музика! — изговори снизходително бай Ганьо. — Обичам музика! — повтори той и си разклати главата, което по негово мнение изражаваше печалната необходимост да слуша за хатъра на жените едно нещастно дрънкане на пиано. „Какво разбирате вий от срвирня, от мохабет?“ — мисли си бай Ганьо.

Момата отвори пианото и почна едни нескончаеми пиеси из „Prodana nevesta“ от Smètana. Под пръстите й се посипаха звуковете, които довеждат до екстаз всяка чешка душа. Майка й, която вероятно хиляда и първи път чуваше тия пиеси, тънеше в блаженство а в погледа й, обърнат към бай Ганя, светеше национална гордост и самодоволство; тя държеше глава в такт според темпа на пиесата, ту adagio, ту allegro, като че пунктираше с носа си нотите на фиоритурите. От време на време тя с очи правеше знакове на бай Ганя, предупредяваше за настъпването на някой любим момент в пиесата, а милионеринът отговаряше: „Внимавай, твоя милост, мен недей гледа, колко съм ги чувал *аз таквиз*!…“ И за да подкрепи на дело този си знак, той стана от стола именно в тоя момент, когато стопанката очакваше да се наслади от ефекта, който Smetana ще произведе върху бай Ганя, и набързо, с един план в главата отиде в стаята си, взе от дисагите си отворения за проба мускал и върна се в приемната стая, подмигна на майката: „гледай кое ще произведе ефект“, пристъпи на пръсти към увлечената от музиката мома и — страшен дявол бил тоз бай Ганьо! — отвори мускала с розовото масло и полекичка го бутна под носа на момата. Тя, като почувствува дъха на потната бай Ганьова ръка, вмирисана на риба, обърна се с отвращение и унесена от музиката, в първия миг го погледна намръщено, но моментално дойде в съзнание, че пред нея стои милионеринът и й се хили, и я пита: „Вашия Сметана ли по-чини, или туй, дето го помириса, а?“ — и затъкна мускала в пояса си… Момата престана да свири. Почна бай Ганьо… (Какво казахте? — не можах

да ви разбера!)… Почна да свири небрежно с един пръст, без да седне на стола: „Колкото да им дам на тези да разберат, че и ний малко-много проумяваме от тия ваджии.“ У един бай Ганьов роднина беше изпаднала една ръчна хармоника с клавиши, та сегиз-тогиз, като се намери на кеф, и бай Ганьо си е чупил пръстите да изкалъпи някоя песен. Сега той почна едно сепнато pizzicato, което по негово мнение изобразяваше песента: „Открадна-ла сей, бабината, сла-сланин-каа, сланинка, откраднала сей бабината сланинка“… която „Сланинка“ цяла е открадната от чешката „Slaninka“.

— Pan hraje „Slaninku“, maminko! — съобщи откритието си момата.

— „Сланинка“ зер — обади се бай Ганьо, — вий отде я знаете?

Възхитен от успеха, бай Ганьо седна на стола, за да свири, вече основателно, нещо по-сериозно. А какво може да бъде по-сериозно от „Нощ е ужасна“? Почна бай Ганьо да *свири*, но остана сам недоволен от изпълнението. И твърде естествено! „Нощ е ужасна“ не е създадена за пиано; звуковете се пресичат: бутнеш клавиша на „ужа-а-а-сна-а!“ и се пресече гласът; друго нещо е хармониката! Като си туриш пръста на „… жа-а-а-сна-а-а…“ — натискай майка му стара! Половин час да ти бучи, натискай, извивай на талази, додето ти дойде кефът! А пък с пиано — дрън, дрън, вятър! Видя бай Ганьо, че ще отслабне ефектът, произведен от „Сланинката“, помисли, помисли, па реши: „А бе чакай да взема да изпея аз «Нощ е ужасна» на тия женоря!… Позамисли се той, искаше да се настрои печално, в духа на жалната песен, въздъхна веднъж отдълбоко, тури си десницата на ухото, задряма с очи, че като зина!…

Grandissimo maestro Verdi! Ти нямаш, ти не можеш да имаш врагове! Но ако, паче чаяния, би се явил някой изрод, той ще бъде самият сатана. Бог е велик, Esimio Maestro! — и всичките стрели на злия дух са безсилни против тебе! Едно само… само едно средство може да употреби лукавият и целият музикален свят ще се покрие с траур… Ний ще се молим, моли се и ти, Divin Maestro, на всемогущия създател, да не допусне сатаната да те въведе в салона, в който бай Ганьо пее «Нощ е ужасна»… И когато твоят тънчайши слух се покърти с непонятните за тебе диви, нечеловечески звукове, Злият дух да ти открие ужасната истина със сатанинския си смях: Ха! ха! ха! Верди! Това е песен от твоята божествена «Травиата»! Ха! ха! ха! ха-а!!…“

— Късно стана вече, господа — каза срамежливият Илчо, като погледна часовника си, — среднощ! Хайде да си ходим, па други път, с божата воля, пак ще поприказваме за бай Ганя.

— А бе, Илчо, я ми кажи, защо мразиш толкова българските песни? — обади се Дравичката на излизане.

— Кой? Аз да ги мразя? Съжалявам, гълъбче, че лошо си ме разбрал. Аз съм в състояние да се възхитя, да се забравя, да се захласна до екстаз от хубавите наши меланхолични народни песни, но от българските песни, а не от онези гнуснави пародии на чуждестранните вулгарни песни, които байганьовците ни предават изкълчени до неузнаваемост чрез ония цигански форшлаги и къртения на гърлото с пиянски трели и фиоритури… Ний имаме песни, но нямаме певци. Аз съм готов да прегърна своя враг, ако ми изпее, както трябва, песента „Богдане, бог да те убие“ или „Я запретни, Вело моме, бели ръкави“ и да погледна накриво приятеля си, когато видя, че се възхищава от „Зелен листец“, „Каранфилчето“ и други такива цигански прелести…

VIII. БАЙ ГАНЬО В ШВЕЙЦАРИЯ

— Ами ти бе, Дравичка, защо мълчиш, не знаеш ли нещо за бай Ганя? — попита един от компанията нашия весел приятел Дравичката.

— Как да не зная бе, брате, зная сума работи, но как да ги разкажеш? — отговаря с престорена скромност Дравичката.

— Как ще ги разкажеш! Да имам аз твоите уста!

— Е добре, слушайте:

Отидох едно лято на разходка в Женлоз, знайте го, в Швейцария. Взех си стая в един хотел и излязох да се разходя из града. Град — прекрасен, околности — и живописни, и величествени. Разхождам се така, безцелно, зяпам наляво-надясно и от улица на улица излязох на площада, дето е оперният театър. Гледам насреща едно елегантно кафене: чакай, рекох си, да се отбия да си почина малко. От входа надясно виждам една стъклена преграда с отворен изглед към площада и влизам — хем ще пия кафе, хем ще гледам кой минува. И какво заварвам там! Цели три маси заети с българи студенти! Е, идете да казвате, че българите нямат вкус за изящност! В такъв красив град, в най-хубавата част на града, в най-елегантното кафене заели най-хубавото място! Шум, дим, кибрити и димящи цигари по земята, тракане, вик, крамоли!… Тук играят табли, там префа, отвъд trenta una!… И чувам от всички страни: „Шеш-беш!… Купи!… Дай парите! Джехар и ек!… Защо ми гледаш картите бе!… Garcon!… Първи на вторите!… Дю-беш!… Лъжеш, не е дюбеш!… Trenta una… Пики!… Garcon!… Ти хабер нямаш от префа!… Не ща ум от социалисти!… Дюбара!…И аз не ща ум от чорбаджии!… Цакам!… Подлец!… Garcon! С декорациите ли се

гордееш?… Спатии!… Ами ти с руските чифути ли? Господа, *ахмакът иде*! Ха, ха, ха!… Garcon un chope! Дай ми още един франк назаем бе!… Ти си батакчия! Земи назаем от гарсона!… Дьорт джехар!…“

Лицето, на което лепнаха не съвсем ласкателния епитет *ахмака*, влезе в кафенето, поздрави студентите, които го посрещнаха, както се казва, с разтворени обятия, и не знаеше към коя група да се присъедини, понеже от всички маси се стараеха да го привлекат. Такава симпатия към един *ахмак* ми се показа отпърво необяснима, но не се мина много време, и от думите, с които се кръстосваха масите за сметка на това лице, моето недоумение се разпръсна. Сетне аз узнах, че този *ахмак* е син на един землевладелец от Аржентина, в Южна Америка. Богато момче. Бащата му пращал по 500 франка месечно, от които половината всеки месец се разпределяли с помощта на trenta una по джебовете на нашите студиозуси. И затуй, че добродушно се оставял да го скубят, като си доставял удоволствието да наблюдава любопитната за него жадност, с която нашите примамвали паричките му — той се удостоил с титлата *ахмак*.

В какъвто час на деня и да посетях това кафене, като почнеш от 9 часа сутринта до късно вечер, постоянно заварвах същите лица при същите занятия — табли, префа, trenta una. Кога тия младежи четяха, по какъв начин те усвояваха европейската култура — това ми остана необяснимо. Ясно ми бе само туй, че почти ни един от тях не говореше сносно френски език. Не успее да зине на този език, и по грубостта на интонацията, по дикцията, по конструкцията на фразите ще го познаеш, че е възточен човек. През ден, през два към тази компания се присъединяваха няколко озлобени, нихилиствуващи еврейчета, които от тъмните кьошета на кръчмите се зъбеха на тиранина. Аз не зная каква беше пък тази симпатия към тези тъмни герои, които са

в състояние едновременно да бъдат и нихилисти, и тайни полицейски агенти, и анархисти, и най-низка проба злоупотребители на дружествени пари, библиотеки и други имоти. Вместо да се сдружават с френците, с немците, с англичаните, винаги примерни и във веселбите си, и в занятията си, вместо да се проникнат с техния дух на порядъчност, на трудолюбие, на честност, на кавалерство — те, нашите, намираха своя идеал или в еврейчетата, или в гърчетата, или в някои арменчета, които по най-долен начин експлоатираха средствата и силите им, като ги увличаха в задушената атмосфера на своите злобни, груби и безплодни глаголствувания. Сетне узнах, че в този град имало и други българчета, които не посещавали това кафене, а се занимавали най-сериозно с науките си.

Един ден, в най-големия разгар на trenta una, когато аржентинецът беше изгубил около стотина франка, влезе в кафенето едно лице с накривен калпак, с тояга под мишница и дисаги в ръка.

— О-о! Бай Ганьо! Добре дошъл! — извика цялата компания.

— Добре заварил! Как сте? — отговори новодошлият и като се отказа великодушно от любезните предложения да му направят място около техните маси, дойде и седна при моята маса и със сядането си прекатури чашата с кафето ми. Бабаитска натура!

— Пърдон!

— Нищо, не се безпокойте — побързах аз да кажа, при всичко че не забелязах той да се безпокои твърде много.

— А-а! Вий българин ли сте? Е добър ден, кога е тъй! Ганьо Балкански! Отде бяхте, ваша милост?

Казах му. Запознахме се.

— С туй пусто гюлово масло обикалям света — заяви ми с отчаян глас бай Ганьо.

— Как, не върви ли тази търговия?

— Е, че правичката да ти кажа, господине, не върви!

— Защо така?

— Защо! От главите си теглим. Де едно време — като кажеш българско масло, като оси на мед тичаха, а сега, тая вяра! Влезеш в някоя сапунджийница, доде зинеш да кажеш, че си българин, казал-неказал „бонжур“, току те попита „Есанс-дероз“? — и хем пита, хем се подсмива. Па кой гледа подсмиването, току алъш-вериш да има, ама не щат! Дай ми, каже, един грам за проба. Подиграва те! Как ще му дадеш един грам? Един грам ще налееш — два ще разлееш. „Ама, приятелю — кажа му, — туй масло не е таквоз, каквото го мислиш, туй е чисто масло.“ — „Ехе — каже, — и вий всички тъй говорите, все тази песен пеете.“ — Каже ти така, в очите, хич не ще да те знае. Ама все туй терше пусто да опустее макар!… Анадоллука ни изяде главата! Е че то, брате, не е един, не са двама: като плъзнали из Европа на сюрии: анадоллии, арменци, турци, гърци, па лъжат, па мамят света, па тогоз изгорили, па оногоз закърпили — бактисали хората! Като им замиришеш на гюл — яката си търсят!…

Невинният Възток изпъкна отпреде ми с всичките му прелести. За допълнение на картината по всичките маси около нас тракаха табли, пляскаха карти — шум и дим до небеса!

— Много ми се харесват нашите момчета — каза ми бай Ганьо, като изгледа играещите. — Маладци! Има между тях таквиз сербез, че на професорите пей дават! Ето например, да речем, онова момче, по-дъртото, видите ли го? Дето играе на отуз-бир. Вий знаете ли, че той има три медала!… За сръбската война, за заслуга и не знам още за какво. Съдебен следовател е бил, знае законите на пръсти. То що му е трябвало още да се учи, де-де — бодат го паричките! Три месеца, откакто е

дошло тук, ама да го чуеш, френските ги говори като разпрано! Да не му е уроки, сече му главата! Досега да е станал веке доктор, ама инат хора тукашните. Ректора, кай, не го остава. Не може, кай, казал му, за три месеца, да станеш доктор, кай. А бе как да не може, когато момчето знае; сегичка да го изправиш, ще ти каже всичките закони, наизуст ги знае. Казал му ректора, не може, кай, за три месеца само да прочетеш, а камо ли да го изучиш. Нашият сербез — йок, за три месеца доктор ще стана. Онзи — йок, не бива. — Не бива ли? — Не бива! Че като пламва един ден нашият, че като го нацапва, мати-маскара го направил… Наистина, на, питай го, ако щеш…

Аз повярвах на бай Ганя и не отидох да питам обладателя на трите медала. Той продължи:

— И знаеш ли как е станала тая работа? Не стига, дето ректора се заинатил и не ще да остави момчето да стане доктор, ами и дойена, кай, и той. Твоя милост, знаеш какво е „дойен“… таквоз, дето там у тях… туйнаке… сещаш се… Нашият им представил сума свидетелства — от градски съвет ли не щеш, от прокурор ли не щеш, и послужен списък, и какво не щеш. Ама инат човек разбира ли ти? И не е, да кайш, някое какво да е хлапе, ами то съдебен следовател! И с три медала на гърдите, моля ти се!… Ректора почнал да му дрънка, че за да бъдел полезен за себе си и за народа си — нему какво му влязва в работата! — трябвало да прекара редовно цял курс, че и повечкото живот в странство ще му бъде за полза — диване! — и много таквиз бабини деветини. Па остави ректора, ами — барабар Петко с мъжете — и дойена се обажда:

„Да, кай, и аз ви препоръчвам да послушате съвета на ректора!“ Ей! Че като кипва келя на нашия, че като зинал: „Ами вий — кай — бе защо се обаждате, вий адвокатин ли на ректора ще ставате!…“ Туй на дойена го изтърсил! — Свили си опашките ония ми ти хора, гък

не могат да кажат!… Хей, гърсон! Юн каве!… Не, каквото щеш, твоя милост, ама отворени момчета имаме. Ашколсун!…

— Гърсон бе, хей! Юн каве — извика бай Ганьо.

— Monsieur! — отзова се пъргавият гарсон.

— Юн каве е апорт газет булгар — поръча бай Ганьо и сетне, като се обърна към мене, добави: — Не съм ги забравил тия ваджии френските.

Гарсонът му донесе кафе и едни зацапани корици, в които бяха прикачени няколко български, издрани по краищата газети.

— Чакай да видим какви новини има, какво става по света — каза бай Ганьо, като разгърна кориците и се задълбочи в политиката. Аз наблюдавах отстрана как той жадно, с наслаждение поглъщаше антрефилетата, усмихваше се и със светнали очи пущаше сегиз-тогиз по едно „браво!“ По едно време, препълнен, види се, с възхищение, обърна се към мене:

— Ех, че ги нацапали! Я слушай да ти прочета…

— Извинете, господин Балкански, поне тука искам да успокоя ушите си от *тази политика* — казах аз и станах от стола си, — сбогом!

— Ама ти чуй само това: „Онази разбойническа сган от сводници, крадци и мръсници, които си въвират муцуните в нечистотиите…“ Чакайте, по-нататък е още по-хубаво!…

— Не, не! Сбогом, господин Балкански — извиках аз решително и излязох.

IX. БАЙ ГАНЬО В РУСИЯ

— Дравичката, господа, тъй хубаво разказва, че след него е трудно да ви задоволя с някой разказ. А пък право да ви кажа и аз зная някои работи за бай Ганя — обади се Васил. — От Москва, от Петербург!

— Я начевай по-скоро, стига си го усуквал! — отвърна му Дравичката.

— Думата „усуквал“ не ми се вижда извънредно поетическа — пошегува се Мато.

— Мълчете бе, господа. Василе! Хайде бе, гълъбче, начевай!

— По пътя към Петербург — почна Васил — спряхме на станцията във Вилно. Пътувахме другарски двоица — бай Ганьо и аз. Влязохме в бюфета. Бай Ганьо поиска аз да почерпя, понеже из пътя съм пушил от неговия тютюн. Поръчах пиво и закуска. Съдържателят на бюфета се вслуша в нашия разговор, позна, види се, че съм българин, и ни попита по руски:

— Извинете, господа, мисля, че сте българи?

Отговорихме му утвърдително.

— Не знаете ли господина Димитрова, студента?

— Аз не го познавам, ти познаваш ли го, бай Ганьо!

— Димитрова? Чакай… аха! Сещам се. Димитров, зная, познавам го. Едно отворено момче, зная го, как не!

— Не можете ли да ми кажете де е той сега? — попита гостилничарят.

— Той е сега в Цариград — отговори бай Ганьо, — подир една неделя ще се венчава там. Ударил келепира!

— Ка-ак!! — извика като гръмнат гостилничарят. — Ще се венча-ва? Ами че той е венчан тука, господа!…

— Има хас. Гледай, ха, ха, ха! — изкикоти се от сърце бай Ганьо. Гостилничарят го изгледа зачудено.

— Ти не го знаеш него — продължи бай Ганьо, като се обърна към мене, — то е страшно отворено хлапе, туй, Димитров…

Гостилничарят ни разказа следующето: „Пристигна един ден, господа, с железницата господин Димитров с едно глухонямо 13-14-годишно момченце. Аз познавах Димитрова от една година по-рано; той живя в нашия град, залюби една мома, венчаха се и заминаха за Москва ли, за Петербург ли — не зная. Като дойде тази година с глухонямото момче, каза ми, че туй момче имало у вас, в България, брат чиновник или офицерин — не помня, — който щял да му отпуща по сто франка ежемесечно, за да живее в един от петербургските институти за глухонеми. Понеже господин Димитров заминуваше за някой друг град — така поне той ми каза, — то ме помоли да прибера у дома момченцето, да го храня, да го гледам до пристигането му. Той ме увери, че ще се завърне след десетина дни. Съгласих се аз, прибрах нещастното дете и го гледах като свое. Изминаха десетина дена, мина месец, минаха два, от Димитрова глас се не чува. Искам да узная нещо от детето — то глухонямо, горкото, не може да ми разправи. Па, гледам, разтъжи се онуй дете. Писах аз в Петербург, в Москва — никой не се обади. На третия месец, господа, момченцето изчезна. Питахме, дирихме, на полиция заявявахме, телеграми дадохме по няколко направления — няма, пропадна бедното дете. Какво стана това дете, и досега не зная. Нека господин Димитров му тегли греха, аз ще тегля 100 рубли загуба… Та вий казвате, че той щял да се венчава идущата неделя? Боже мой, как е възможно подобно нещо? Ради бога, господа, съобщете това на вашето началство, предупредете тази нещастна мома, с която ще се венчава…“

Аз обещах на гостилничаря, че щом стигна в Петербург, ще съобщя на един господин, който, уверен бях, немедлено ще телеграфира в Екзархията.

Разплатих се. Качихме се в трена и потеглихме за Петербург.

— Много ти трябваше да се месиш — каза ми с укор бай Ганьо, — отде знаеш тукашната му жена каква е стока.

Ний пътувахме в трети клас. Бай Ганьо зае две седалища и си легна да подремне. На следующата станция в нашия вагон влязоха още няколко пътника и трябваше да им се отстъпят лишните места, но бай Ганьо не е прост — той се преструва на заспал и хърка ли, хърка. Един великан немец, селянин, доближи с чанта в ръка до бай Ганя, почна да го буди, като го буташе леко по ботушите. Бай Ганьо се потайва и току пуща хрр… пуф… хрр… пуф… и като си закрил лицето от немеца, смига ми с око, санким „виж ме колко съм дявол“. „Нуу, ставай!“ — извика немецът и почна доста осезателно да мушка моя спътник. Хррр… пуфф!… „Ну, не притворяйся, чорт!“ — изръмжа немецът и с едно замахване смете нозете на бай Ганя, сгромоли го над дисагите му и седна при нас. Бай Ганьо се преструва на сепнат, разтри си очите и веднага, като че ни лук ял, ни лук мирисал, извади си табакерата и я предложи отворена на немеца:

— Болгарский табак!

— А-а, так значит, вы болгары! Очень приятно познакомиться — каза добродушно немецът и почна да си свива цигарка. — Вы в Питер едете. И я тоже. Вместе, значит.

Щом стигнахме в Петербург, побързах да изпълня обещанието си, дадено на гостилничаря във Вилно. Срещнах се с моя познайник, разправих му похождението на Димитрова. Той веднага телеграфира в Цариград и успя да спре предстоящата сватба. Той пък от своя страна ми разправи продължението на историята с глухонямото момче. Кога и как е било подучено да избяга от Вилно, не е известно, но един ден то пристигва в Петербург и тук дълго време е било жертва на най-низка експлоатация от страна на Димитрова, който не само че прибирал сумите, пращани от брата на нещастното момче, но и карал насила бедното дете да ходи от порта на порта при всичките по-влиятелни лица и известни филантропи в Петербург да проси пари. И не само в Петербург, но го е тикал често и до Кронщад, при известния светец на простолюдието Йоана Кронщадский…

Аз, като нямах почти никакви средства за съществуване, принуден бях да живея в *Дешовката*, прибежище за крайно бедните студенти. Бай Ганьо най-енергически настояваше да дойде и той в Дешовката.

— А бе не може, бай Ганьо, това заведение е само за студенти.

— Че какво, като е за студенти — убеждаваше ме бай Ганьо, — студентите не са ли хора като мене? Какво бива най-сетне един българин да приберат?

— Но вий сте богат човек, бай Ганьо, вий можете да платите на хотел.

— Ама че си бил прост човек — укоряваше ме бай Ганьо, — аз те мислех за по-хитър. А бе хей, българино, защо да си даваме паричките на московците? Набуташ ли келепир, дръж го с двете ръце, ами! Те отде ще знаят какъв ми е халът?

— Не може, бай Ганьо, ще протестират бедните студенти, ще ми се сърдят и може да ме изпъдят от общежитието.

— Инат глава българска! — продължаваше бай Ганьо. — Ами че ти уста нямаш ли? Не ти ли сече толкова пипето да им речеш, че съм ти брат, че съм изпаднал човек; а бе то стига да речеш, че съм българин, ти нали ги знаеш русите какви са ахмаци!…

— Не, не, не мога! — извиках аз решително и тръгнах към Дешовката.

— Ехе! Ти мислиш, че така лесно ще се откопчиш от мене! Чакай де! Какво си видял ти още! — мъмре бай Ганьо и върви подире ми. — Българин! И туй било българин! Няма за пет пари патриотизъм!… Чакай бе, човече, недей бърза толкова, че не мога да те стигна, дисагите ми тежат! Чакай бе, българино!…

В тази минута ний представлявахме, види се, доста любопитна картина, защото проходящите по тротоарите лица се обръщаха и ни изглеждаха внимателно. Бай Ганьо на десет крачки зад мене, нарамил дисагите, нанизани на бастона му, на другата ръка преметнал килимчето си, което издига сегиз-тогиз да си трие

изпотеното си чело. Калпакът му едва се държи на темето. Крачи бай Ганьо подире ми и мъмре: „Чакай бе, човече божий, поемни поне килимчето, че ми откъсна ръката… Ти мислиш да се откачиш от мене! Не знаеш ти бай си Ганя какво е цвете!…“ Аз стъпвам като в паници и си смятам в ума как ще се явя с бай Ганя в Дешовката и как ще оправдая тази своеволна постъпка. Трябва да излъжа! Пък виждам, че да се откача от него, е немислимо! Най-сетне, нали е работата за няколко дена, по неволя примирих се с положението. А бай Ганьо върви ли, върви подире ми и все мъмре, но остави вече бабаитския език и почна в миньорен тон: „Я чувай, бай Василе, почакай малко бе, моля ти се бе, бай Василе, българи сме най-сетне…“

И представете си, господа, в този момент аз съжалих бай Ганя! Вярвайте! Съзнавах, че постъпката му е безобразна, че той е отвратителен скъперник, егоист, лукав хитрец, лицемерен експлоататор, грубиян и простак до мозъка на костите… но съжалих го: в тънките вибрации на тона, с който той изговори последните думи, моето ухо схвана една нежна нотка, която се таила и се таи в сърцето на бай Ганя, но рядко — боже, колко рядко! — се появява… Не зная, може да ви се покаже смешно, неестествено, но ще ви кажа, господа, че в този момент аз инак погледнах на бай Ганя; като че някой ми внуши: „Недей презира този простичък, лукавичък, скъпичък нещастник, той е рожба на грубата среда, той е жертва на груби възпитатели; злото не се таи в него самия, а във влиянието на околната среда. Бай Ганьо е деятелен, разсъдлив, възприемчив — главно възприемчив! Постави го под влиянието на добър ръководител, и ти ще видиш какви подвиги е той в състояние да направи. Бай Ганьо е проявявал досега само животната си енергия, но в него се таи голям запас от потенциална духовна сила, която очаква само морален импулс, за да се превърне в жива сила…“

Пристигнахме в Дешовката. Повечето студенти не бяха се още завърнали от ваканцията, та имаше доста свободни места. Моето легло го запазил верният другар Кочо, албанец, бедняк във висша степен, който получаваше от Славянското общество по три рубли на месец за чай и захар; той беше постъпил в университета, следва там две години, но като се убеди, че не е за него работа, напусна го и постъпи в семинарията. Добър беше този Кочо, за приятеля си главата си даваше, но не дай боже да го раздразниш — в миг кипват всичките му арнаутски страсти, като побледнее, позеленее, очите му се налеят с кръв, цял звяр!… Като влязохме с бай Ганя в стаята, заварихме Коча в хоризонтално положение върху леглото: на туй легло трудно беше да се определи изведнъж кое е възглавница, кое постелка, кое завивка… Кочо скокна от кревата си с лекостта на пантера, прегърна ме, целуна ме, запозна се с бай Ганя и весел, засмян до уши от радост, размести ни да седнем кой на леглото, кой на сандък, като се извиняваше за *малкия* безпорядък в стаята. Сетне отвори вратата и нададе един арнаутски вик: „Ванька, поставь, голубчик, самовар!“ — „На что вам самовар, когда чаю и сахару нет!“ — обади се голубчикът от дъното на коридора. Кочо се хвана с две ръце за главата, прекрачи стаята, грабна си шапката и без да чува нашите молби да остане, че ние ще купим чай и захар, изтръгна се, извика „сейчас“ и изчезна… Чакаме ние с бай Ганя половин час, чакаме цял час — Кочо се не връща. Трябва да му се е случило нещо. За да не губим хубавия ден, предложих на бай Ганя да излезем на разходка. „А бе чакай да почакаме, ще ни напои човека с чай“ — възрази бай Ганьо; не може той да изпусне келепира, отдето и да се явява. Но все пак аз настоях на своето. Натика бай Ганьо мускалите в пояса си и излязохме. Като наближавахме Аничкин мост, чуваме отдалече един зверски вик, размесен с най-отчаяни псувни и хули; излизаме на моста и какво да видим!… Кочо, разсвирепял като тигър, впил железните си пръсти в шията на един непознат господин, шапката на когото се валяше по камъните, навел му главата и се силеше да го хвърли от моста. Жертвата правеше всички усилия да се избави, но не беше тъй лесно да се изтръгне от ръцете на побеснелия арнаутин. „Шарлатан! — ревеше Кочо. — Подлец! Негодяй! Ты шпион, а не я, ты шпион, сукин сын! Я тебя убью, подлая тварь!“ Аз се спуснах да ги разтървам. Бай Ганьо извика подире ми: „Остави ги бе, що ти трябва беля на

главата, нека си трошат главите; остави ги, ще те влачат за свидетел по участъците.“ Аз не послушах съветите на бай Ганя и тръгнах към арнаутина, който не преставаше да си дере гърлото и да изрига най-позорни епитети за своята жертва, която беше вече дотътрил до края на моста, и, стори ми се, още един миг — и непознатият ще полети с главата надолу в бистрите води на Фонтанка. „Шарлатан! Подлец!“ — ревеше Кочо и още по-силно впиваше костеливите си пръсти в дебелия врат на противника си. Когато аз бях вече на няколко крачки от тях, жертвата, стресната от предстоящата гибел, направи отчаяно движение, изтръгна се из ръцете на албанеца, грабна си моментално оваляната шапка и фукна да бяга. „Стой, шарлатан! Трус паршивый, мерзавец!“ Кочо грабна един камък и го запрати подире му. Непознатият дотърча до един трамвай, хопна се вътре и изчезна… Но арнаутинът не се успокойва: „Я тебя убью, подлый шарлатан!“ — продължаваше той да ръмжи, като показваше с юмрук в пространството, където изчезна врагът му.

Аз повиках Коча по име, той се обърна и не ме позна!… В погледа му имаше нещо зверско, очите му блестяха, лицето му позеленяло и потъмняло, зъбите му тракаха като в най-силна треска, устните му конвулсивно трептяха и пропущаха едно глухо ръмжене. „В… в… б… р… р… Шаррлл… Сук… к… п… подлец… м… м… м… Шарлатан!“ — извика той още веднъж, като се обърна със заканване към невидимия враг. „Кочо, гълъбче, какво ти се случи, какъв е този господин?“ — попитах аз с приятелско съчувствие. Той си впери очите в мене и ме гледаше безсмислено и злобно и пак не ме позна!… „Я тебя убью, подлая тварь! Я тебе покажу, кто шпион!“ — ръмжеше Кочо и се заканваше на проходящия трамвай, като че във всякой трамвай седеше неговият враг. „Кочо, моля ти се, кажи ми какво ти се е случило — умолявах аз разгневения до полуда приятел. — Кой беше този господин?“ Кочо ме изгледа още веднъж и извика: „Този е величайшия негодяй! Разбра ли? Ве-ли-чай-шия не-го-дяй!“-и пак си извърна очите, и пак се залови да изрига проклятия. Аз почнах да се досещам, че моят приятел е жертва на някаква подлост, скроена от неговия враг, но каква именно, не разгадах и не бих могъл да разгадая. Туй, което ми разправи Кочо, бе до такава степен подло, щото и не може да бъде предмет на догадки. Ето какво ни разправи Кочо, след като дойде малко на себе си: „Представете си, господа, като излязох от Дешовката, отидох в Славянското общество да си получа стипендията, за да мога да купя чай и захар да ви угостя. Ти знаеш, Василе, гълъбче, каква стипендия получавам аз! Три рубли на месец! Три нещастни рубли! И въобразете си, намерил се мерзавец, който да ми завижда и да се полакоми за това мое богатство. И кой? Ваш съотечественик! Поздравявам ви!… Аз ще му избия зъбите на този шарлатанин!… Представете си, господа, влизам аз при касиера, моля го да ми даде трите рубли, а той се обръща към мене с един сърдит тон и ми казва:

— Как вам не совестно, молодой человек, Вы ученик и занимаетесь такими мерзкими делами!…

— Какви «мерзки дела» — извиках аз стреснат.

— Ний имаме сведения — продължи той, — че вий сте шпионин на българското правителство.

— Как?! Аз шпионин!

— Да, ний имаме положителни сведения. Вашата стипендия е отнета и е дадена на брата на господин Асланова.

— Ради бога, кой ви е дал тези сведения? — помолих аз през сълзите, които ме давеха от гняв.

— Сам господин Асланов — отговори той спокойно.

— «А-а-ах! Бесса-та-бесса» — изкрещях аз като луд и изхвръкнах на улицата до Аничкиния мост… вий вече знаете!… Боже мой! Господа, можете ли да си въобразите нещо по-подло!… Шар-латан! Аз… аз… аз казах «бесса!» и няма да забравя!…“

Успокоихме криво-ляво Коча и влязохме с него в един трактир да пием чай. Тук се забавихме доста дълго, увлечени от разказите на албанеца за унизителните похождения на Асланова. Даже бай Ганьо не се реши да извика своето „браво!“ или

„ашколсун!“, а, напротив, от време на време цъкаше с езика си, клатеше си зачудено главата и казваше: „Брей, хептен магаре бил този човек!“ Излязохме из трактира и тръгнахме по „Невски проспект“. Смесена публика от всичките части на света пълнеше тротоарите на блестящата улица, ний едва лавирахме между проходящите. По улицата се движеха в два реда всевъзможни файтони. Един от друг по-разкошните магазини мамеха очите на публиката. Бай Ганьо благоволи да изкаже мнение, че „най-сетне и Петербург не е съвсем долна работа“… Цял час се промъквахме между тълпата, доде стигнем до Нева. Щом излязохме на по-тихата „Английска Набережна“, не успяхме да направим и десет крачки, Кочо ме дръпна сепнато за ръкава и извика със задавен глас:

— Ето го!

— Кой?

— Шарлатанинът!

— Кой шарлатанин?

— Величайшият! Стой! Да се скрием да не ни забележи! — измъмри той и ни повлече за ръкавите зад колоните на една порта. Бай Ганьо си подаде носа зад колоната и погледна по указаното от Коча направление.

— Кого виждате? — пита Кочо.

— Виждам един човек — шепне тайнствено бай Ганьо. — А бе, Василе, я погледни, този човек прилича много на *нашия* Дондуков-Корсаков.

— Той е същия — отговаря Кочо, — още кого виждате?

— Виждам още двама души, коленичили пред Дондукова, я гледай! Ц… ц… ц… целуват му ботушите, плачат, молят му се нещо, удрят се в гърдите, гледай! Ц… ц… ц… той иска да се откачи от тях, те не го оставят — един отсам, други оттам, прегърнали му нозете…

— Я се вгледайте, не можете ли позна някой от тях? — диктува албанецът.

— Не мога, как ще ги позная, те постоянно си тракат главите в ботушите му… Ха, чакай — каза бай Ганьо, — чакай!… Познах го! А бе той… истина! А бе той е онзи бе, дето щеше да го хвърлиш от моста… той е!

— Той е същият… мерзавецът! Вий сега сте свидетели на една от неговите мизерни комедии! — изръмжа със стиснати зъби арнаутинът. — Хайде сега да се вмъкнем пак на „Невски проспект“.

— Чакай да видим края на сцената — заявих аз.

— Не е нужно — каза решително Кочо, — краят е известен: ще го държат за нозете и ще плачат, додето им даде няколко рубли или някоя рекомендация до друга жертва, или някое ходатайство… Тези негодници са в състояние да опозорят името на цяла нация…

— Брей! Хептен магаре бил този чиляк — извика бай Ганьо и зацъка с езика си.

* * *

— Е, защо спря бе, Василе, продължавай! — обади се един от компанията. — Разкажи за историята с Ермолова…

— Остави се, гнус ме е — заяви Васил.

— Или за княгиня Белозерская…

— Остави се, не мога вече!

— Ами знаете ли историята на бай Ганя с шкембе-чорбасі? — обажда се други.

— Ами вий пък знаете ли нещо за бръснатите мустаки…

— Стига, господа! Бай Ганьовите истории нямат свършване. Хайде да почнем вече втората част на вечеринката. Марк Аврелий изпей нещо бе, гълъбче! Или ти, Калина-Малина, изпей нещичко!… Хайде: „За-претни-и-и, Вело моме-е-е, бели ръкави…“

Почна се втората част на вечеринката… След полунощ се разотидохме.

Довиждане, бай Ганьо! Обикаляй Европа, разнасяй по всички краища произведението на нашата хубава Розова долина и… моля ти се бе, бай Ганьо, взирай се по-дълбочко в европейския живот, дано му видиш лицето, стига ти се е натрапвало туй пусто опаки!…

БАЙ ГАНЬО СЕ ВЪРНА ОТ ЕВРОПА

— Чухте ли новината? — извика Марк Аврелий, щом отвори вратата и се втурна запъхтян в стаята.

— Каква новина? — обадихме се всички.

— Бай Ганьо се върнал от Европа!

— Не може да бъде!

— Как „не може да бъде“ бе, господа, аз го видях, говорих с него… Първата му дума… ха-ха-ха!… Първата му дума: оплес… ха-ха-ха!… Оплескахме я, кай, ний нея… ха-ха-ха…

— Стига си се кикотил бе — извика с нетърпение Арпакаша, — разказвай. Искаш ли чай?

— Арпакаш, дай да те цункам между очичките…

— Говедо! — изпусна с добродушна усмивка Арпакаш и подаде една чаша чай на Марк Аврелия, като го дръпна със свободната си ръка за къдравия мустак. — Оберговедо!

— Капитан, не крути, пожалуйста, параход — пошегува се Марк Аврелий, отсръбна от чашата и ни разказа следното: — Въобразете си, господа, какво щастие, преди няколко дена, на 22-й (Альоша, твойто любимо число), в неделя, отидохме с Герванича на Искърските ханчета, към Враждебна; заварихме там сума свят…

— Урвичците не бяха ли там?…

— Не, не бяха, те бяха на техния Урвич… Недей ме прекъсва, Арпакаш… Сума свят имаше, повечето иностранци — немци, чехи — и ни един, ама положително ни един от тия вкаменени от апатия шопи… Само дядо Хаджи мина за чифлика си. Времето, както знаете, беше чудесно; ония ти ливади, ония ниви, оная прясна зеленина на гората, да не можеш да се надишаш… Чужденците дошли с целите си семейства, надомъкнали провизия, постилки, люлки за децата; насядали са сам-там като букети под сенките и си пируват хората. Да ти е драго да ги гледаш. И не да речеш някои заможни, охолни хора, не, а все еснаф, работен свят — тенекеджии, железари, дърводелци. Работи шест дни — седмия гуляй! А не кат вашите милости да се завирате из задимените кафенета с вашата проклета „бачка“…

— Марк Аврелий! Тебе ли чувам, гълъбче? Иван Златоуст, дай да те цункам!…

— Млъкни, Арпакаш, недей ме прекъсва…

— Хей, Амонасро, не прекъсвай човека — обади се Мойше.

— Ама наистина бе, господа — продължава шегата си Арпакаша с маслен поглед, — кажете, не е ли сладък Марк Аврелий особено като изговаря тази хубава думица „бачка“, туй „ч“ е цяла музика…

— Ще млъкнеш ли ти, Амонасро Етиопский?…

— И не забелязахте ли, господа, каква бездънна омраза питае нашият сладчайши Марк Аврелий към тази *бачка*.

— Слушай, Амонасро, млъкни или ще накарам Мойше да ти налее цяла чаша коняк в гърлото.

— Но ка-кви зев-зе-ци наш-ти, кат видели ба-ба с га-щи, всич-ки-те го по-ди-гра-ли и мо-ма-та му не да-ли, тааааа-ра-ра-бум-бие, та-рара бум…

— Ти си луд, Арпакаш, ей богу, луд си — каза с лек укор Марк Аврелий, — постой малко мирен, моля ти се…

— Артък веке, Арпакаш! — обади се Ожилката.

— И ти ли, Ожилка, и ти ли, Бруте! Я запей ти „Снощи си минах край Севлиево.“

— Долу Арпакаша! — извика Мойше и след него цялата компания зарева „долу!“ и накараха най-сетне *етиопския цар* да млъкне.

Марк Аврелий продължи:

— Не, наистина, господа, то е печално явление тази триклета „бачка“, тя ни е вкаменила, тя ни е покрила мозъка с плесен и паяжина. Ами че, моля ви се, аз зная някои приятели, които цели десет години — десет години! — господа, това не е шега — не са престанали да гният в задимените кьошета на „Панаха“ с карти в ръка, а пред носа им цъфти тази хубава, тази живописна градска градина, от дъха и прохладата на която те не умеят да се ползуват; а пък вън от София, в околностите, какви чудни места! Седим в кафенетата и въздишаме за Швейцария, а пък стига ни само малко волица, и Швейцария, българска Швейцария е пред нас — Витоша, Рила, Родопите! Най-последният бедняк-чужденец от живущите в София се е насладил от величествения вид от Черния връх на Витоша, а я ми кажете, има ли един — един, божичко! — шоп, който да се е качил на Витоша! Ний знаем примери между работниците италианци, които са напущали тука готова работа само защото им омръзва еднообразието и с риск тръгват да странствуват, за да видят свят, а пък, от друга страна, има примери, като, да речем, овчаринът на Драгалевския манастир, който цял живот е гледал от височините града София, гледал го е години преди Освобождението, гледал е неговото разрушаване, обновяването и разширението му, продължава и досега да се взира, седнал под сянката на ореха, в неговия по-бляскав изглед и до ден днешен той няма воля да слезе от гората да полюбопитствува, да види отблизо тази във всяко отношение интересна трансформация на столицата!… Но аз оправдавам този своеобразен философ и даже, правичката да ви кажа, завиждам на това дете на природата! Ами какво да кажа за мнозина от нашите заможни граждани, които се душат цял живот в праха, миризмите и миазмите на софийските стари улици, гледат цял живот хубавата драгалевска горица и не са имали волята да станат, да идат там и да се насладят от нейния дъх и прохлада, от омайния шум на пенливия поток и от славеите…

— Брей, че ти си бил цял поет бе, Марк Аврелий, я гледай!… Ама я ми кажи ти защо ни приказваш тия бабини деветини; нали уж за бай Ганя разправяш?

— Затуй ти приказвам „бабини деветини“, защото просто яд ме е, като гледам каква апатия ни е вдървила… Да речете, че ний не отбираме от природни ху-бости — не; не можем да не отбираме, защото това е естествено чувство — говедото и то отбира; но работата е, че сме сковани от източна неподвижност. Ако те хвана, Арпакаш, за яката и те потътра към Урвичкия манастир, ти, щом те наведа зад Кокаленския баир над искърската бездна и чуеш таинствения говор на извилистата запенена река, ти ще почнеш да цъкаш с езика си и ще извикаш, непременно ще извикаш: „Брей, че то цяла Швейцария, я гледай, че тя била хубава нашата България и ний, глупци, да не знаем това, а киснем по празниците в кафенетата.“ Но щом се върнеш в София и дъхнеш от задушената й атмосфера, ти пак ще паднеш в летаргия, пак ще те вкамени апатията, додето не те потътре друг за яката.

Сега — за бай Ганя. Ний с Герванича цял ден сновахме из гората, търкаляхме се по тревата между дърветата, ядохме, пихме, зяпахме веселите групи на чужденците, които с душа и тяло бяха се предали на веселба; устроили бяха разни игри, пееха, тичаха, скачаха — да им завиждаш! Надвечер, след една вкусна закуска, влязохме с Герванича в ханчето да пием кафе. По едно време откъм Орханийското шосе зачуха се звънци и след малко сред един облак прах зададе се файтон с пътници. Слезе от колата един пътник, слезе втори и зад гърба на файтонджията се зачу гласът на третия: „Бай Михале, че поемни дисагите; гледай да не ги блъснеш някъде, да не строшиш мускалите, зере няма с какво да се отсрамим пред… оногова.“

И след тия думи скочи от колата… бай Ганьо. Същият бай Ганьо, както си го знаете, преди да тръгне за Европа; с тая разлика само, че си турил вратовръзка и освен това сега има импозантна външност и чувство на собствено достойнство и преимущество пред окръжаващите. Човекът врял и кипял из Европа, Европа му станала като таквоз… като нищо. Дръпна си той левия мустак, поизкашля се в шепа и изгледа в полукръг с един поглед, с какъвто нашите полицейски изглеждат

арестантите, групите на веселящите се чужденци и като хвърли око и заклати глава на своите невежи спътници, като че искаше да им каже: „Живи да ви оплача“, въздъхна дълбоко и многозначително произнесе: „Ех, Пратер, Пратер!“

— Какво каза, твоя милост, не можах да дочуя — обади се нареченият бай Михал.

— Живи да ви оплача аз вас — произнесе състрадателно бай Ганьо. — Ех, Прàтер, Прàтер!… Минавало ли ви е през ума какво нещо е туй Прàтера! Ама отде ще ви мине през ума. А да взема да ви разправям — не можете го разбра.

И за да покаже на своите прости другари кои са в състояние да го разберат, той се приближи към една от веселящите се групи, при която се търкаляха няколко изцедени бурета от бира, и като изобрази една ироническа усмивка, показа с очи към горицата и изрече: „Дас ист булгарише Пратер, ха-ха-ха!…“

Цялата група, с весело замъглени от пивото очи, изгледа отдолу-нагоре нашия „немец“ и един от компанията, без да се вслушва в бай Ганьовото ироническо изречение, подаде му една чаша изветряло вино с думите:

— Просим вас, господин, искате пиво?

„И тези не ме разбират“ — помисли си бай Ганьо и като се върна при другарите си, прибави: „Нарязали се като… казаци.“

След туй компанията влезе в кръчмата и насяда близо до нас. Аз бях гърбом към тях и бай Ганьо не можа да ме познае, а че не ме позна, това се видя от думите, които той пусна за наша сметка: „И тези трябва да са се насвяткали. Немска стока!“

Слугата се приближи към пътниците и почна да изтрива масата:

— Не искате ли нещо? — попита той.

— Не щем, ний си имаме. Ама, хайде, нейсе, дай една вода и едно огънче: налей прясна вода — поръча бай Ганьо.

Между пътниците се почна един таинствен сериозен разговор, от който не всички думи долетяваха до нас.

— Тази вечер надали ще видим големеца, късно ще бъде — шепнеше бай Ганьо, — ще му пратим армаганите и ще му сторим хабер за утре; па той ще ни нареди кога да идем при княза.

— Ами за княза нещо армаганец? — попита предпазливо бай Михал.

— Не трябва — отговаря авторитетно бай Ганьо, — тука всичко е големеца; замажеш ли му очите — тръгни по бели гащи. Ний ще му дадем туй, дето ни го написа адвокатина, да го прочете и ако има нещо да поправи — негова работа! Пред княза да се държите, брей, да не се уплаши някой. Вие мене гледайте какво правя. Като кажа, както ни казаха да кажем: „Ваше Царско Височество, сакън да не му приемете оставката, зере Задунайская губерния“, и вий подир мене: „Сакън, Ваше Царско Височество!“

— Хелбетя, друго какво ще речем — покорно отговаря бай Михал.

— А бе ти, Михале, малко на ботуш миришеш, че кой те знай? Опичай си акъла! — предупредява наставнически бай Ганьо.

— Кой? Аз ли? — оправдава се бай Михал. — Не думай така, братко, ще чуй някой. И стените имат уши. Аз като чуя името „казак“, треска ме хваща.

— Треска те хваща, а? — шепнеше тихо, с подмигване бай Ганьо. — А като дойдоха русите, кой обра говедата по турските села, а? Откога имаш ти тези богатства, а? Кажи де!

— Ама че и ти бе, бай Ганьо, правичката да си говорим — шепне бай Михал, — нали от руско време ти останаха водениците. Кажи, не е ли тъй?

— Хайде, хайде, то с тебе не може човек дума да прохортува. То било, каквото било. Сега не е тъй. Сега Задунайская губерния, разбираш ли?

— А бе как да не разбирам! — каза бай Михал и дяволски подмигна на другарите си.

И тримата се изсмяха в шепа, за да не ги чуе някой.

— Брей, опичайте си акъла, вардете се, че ако ви чуе някой — отиваме на гюрултия… Хей, момче, какъв е онзи вестник там? „Свобода“ ли? — обърна се бай

Ганьо към слугата.

— *„Свободно слово“*, господине.

— Ех, че ми се иска да попрочета — шепне на другарите си бай Ганьо, — ама ме е страх, дявол да го вземе. Ще чуе големеца — па иди се оправяй сетне.

Но тъкмо в този момент произлезе една сцена, която накара пътниците да се вдървят на местата си. Едно пет-шестгодишно момченце пристъпваше лениво около прага на кръчмата и си пееше някакви импровизации и, види се, под впечатлението на тридневното софийско непрекъснато „долу“ в мотива на „Шуми Марица“ остави същинския текст и захласнато в песнята си, употребяваше следующите втълпени в мозъка му думи: „До́-лу-лу, до́-лу, до́-лу-лу, до-лу, до-о-лу, до-о-лу, до-лу Стамболов!“ Дружен смях на веселящите се групи прекъсна импровизацията на детето, което, възбудено от неочаквания успех, отново, с по-силен глас, почти с крясък, продължи песента си и вместо „ма-арш, ма-арш!“ — викаше „до-о, до-о, долу Стамболов, до-до-до-доолу, долу Стамболов“. Този път освен дружния смях зачуха се ръкопляскания и викове „браво“, „долу“, „долу блудникът“, „долу тиранинът“ от една компания младежи, които се връщаха от разходка.

Аз се обърнах към масата на тримата пътници.

Бай Ганьо и неговите другари се превърнали в статуи. С разтворени уста, с облещени неподвижно очи, лицата им изобразяваха такава печална смес от страх и учудване, щото не ми оставаше освен да съжалявам, че нямах фотографически апарат… Пръв се свести бай Ганьо, обърна очи към манифестантите и веднага трепна, като че поразен от електрически ток: един конен полицейски стражар минуваше по шосето и чуваше тези ужасни викове и вместо да извади шашката си и като хала с бесен вик да я развърти около главите на тези нечувани бунтовници, на тези черни души, на тези разбойници и предатели, той изглеждаше спокойно, с добродушна усмивка на лицето… Ако в този момент беше избухнал вулкан на Витоша, едва ли би слисал нашите пътници повече, отколкото тази сцена…

— Оплескахме я ний нея! — изговори с отчаяна въздишка бай Ганьо. — А бе, бай Михале, я иди, моля ти се, около тезгяха, та надзърни в „Свободно слово“, виж там дано разбереш каква е тази работа…

— Хубава работа, ами ти защо не отидеш? Я да ти видя куража! — отговаря бай Михал.

— Ей, че си прост! Какво бива най-сетне да надзърнеш; мини край тезгяха, уж че гледаш ракията, подсвирквай си така, па с едно око, тъйцък, виж… да няма ново минис… Има хас!…

— Невъзможно нещо… Опичай си акъла!…

— Ами не видя ли стражарина?… А бе я чакай, мечка страх, мен не страх — ще погледна вестника, па майната му!

И бай Ганьо стана от мястото си, засвири със зъбите си „Зелен листец“ и като се озърташе уж разсеяно, правеше орлов кръг към тезгяха; доближи се, хвана за гърлото една бутилка с коняк и престорен, че чете етикета ѝ, така си изкриви надясно очите, щото човек насреща му би видял само белтъците им, и погледът му падна върху сгънатата газета, от която се виждаше само заглавието „Свободно слово“. Той си потътра дясната ръка и като усили „Зелен листец“, за да заглуши шума на вестника, разтвори едната му част и с ужасно изкривени надясно очи прочете: „Известия от Двореца. Днес…се представи на Н. Ц. Височество президент-министърът и министърът на вътрешните дела г. д-р К. Стоил…“ — Нещо се пресече в гърлото на бай Ганьо; той се изкашля; облиза си мигом засъхналите устни и метна изкривено око по-надолу и прочете с големи заглавни букви: „Падна Стамбол…“, и сърцето на Ганя падна в ботушите му, той изтърва бутилката с коняка и за да заглади произведения шум, почна силно да кашля… Обърна се бай Ганьо към другарите си и изрече многозначително.

— Беше!

— Хаир сюле, бай Ганьо! — обади се бай Михал.

— Свърши се тя! — допълни бай Ганьо и като се приближи при масата, пошепна тихо на другарите си: — Стамболов ефенди боклатмъш! Стоилов сега…

— Не може да бъде бе, що думаш! Във вестника ли?…

— Разбира се!

— А бе да не е някоя уйдурма?

— Каква ти уйдурма! — извика с глас бай Ганьо и като събра всичкия си кураж, затропа по масата и се провикна: — Хей, момче, я дай тука „Свободно слово“…

Другарите неволно си снишиха главите и почнаха да се озъртат плахо.

Момчето донесе вестника и го подаде случайно на бай Михаля, но той, като че му подадоха нажежено желязо, отдръпна си ръката и показа с очи към бай Ганя. Бай Ганьо взе газетата и то се знай, пообърна се да види какво има, какво няма в кръчмата, па най-сетне откъде ще се вземе толкова кураж у бай Ганя! Ама все пак куражлия! Разгърна „Свободно слово“ и почна: „Падна Стамб…“ Закашля се бай Ганьо, закашляха се още по-силно другарите му. Бай Михал изкриви окото си към вестника да види дали чете право неговият смел другар и се увери, че няма грешка… Наведе глава към вестника и третият другар и прочете и… треска го втресе, и свят му се зави. Колко ли негови дела и делца, дрямали с години под прокурорското сукно, ще измъкнат на бял свят тия две думици…

С гушене, с шепнене, с кашляне иззобаха уводната статия и като назърнаха сам-там из вестника, узнаха и се убедиха най-сетне, че работата е свършена.

— Оплескахме я ний нея! Ами сега? Сега е късно вече да молим да не му се приема оставката. Хай дявол да го вземе. Е, Михале, какво мълчиш, кажи какво да се прави? — пита бай Ганьо.

— Кажи, твоя милост; аз съм тъй слисан, като че ме е стоварил някой с бухалка по кратуната — отговаря отчаяно бай Михал.

— Ами ти бе, Гуньо, какво мълчиш? Кажи и ти някоя дума. Какво да правим сега, а?

— Е, че зная ли аз… Каквото речеш, твоя милост — мъмли убитият духом Гуньо.

— Ами че ти ум нямаш ли бе, серсем! Все аз ли ще ви оправям — вика почти просълзен от отчаяние бай Ганьо, — нейсе, хайде и тоя път да ви науча… Знаете ли какво?

По този въпрос бай Ганьо се позамисли намръщено, почеса се, дето го не сърби, поизкашля се еднъж-дваж в шепа, бръкна в джеба на редингота си, извади една хартия, сгъната на четири, и я подаде на бай Гуня.

— Я прочети още веднъж тая пущина, та после ще ви кажа какво ще правим.

— Ами защо, ваша милост, не я прочетеш?

— Ама, Гуньо, каздърма бени! Ти знаеш защо не я чета, на тебе пó ти иде отръки да четеш онези папищашки думи…

Гуньо разгърна хартията и прочете горе-долу следното: „Ваше Царско Височество! Небесни гръмове се посипаха върху нещастните ни глави! Петвековното ни робство е приятен сън в сравнение с грозния удар, който Северният враг ни нанася чрез оставката на нашия — о! има ли думи! — най-гениален вожд, този Цицерон, този Нютон на българския небосклон! O tempora, o mores! Не, Ваше Царско Височество! Ний още вярваме в здравия смисъл на доблестния български народ и очакваме, че той няма да се раздели с човека, който е олицетворение на неговите стремления и идеали, на всичко честно, благородно, целомъдрено, прогресивно, либерално! Ний няма да повярваме, че Ваше Царско Височество ще поверите властта в ръцете на ония развратни предатели, на ония невежи и невъзпитани нищожества, които денонощно се, стремят да подкопаят основите на нашия държавен строй и да хвърлят нашето мило отечество под миризливия ботуш на казака.

Ваше Царско Височество! Timeo Danaos et dona ferentes! Горната резолюция се прие от 11 000 най-видни граждани и се упълномощиха Ганьо Балкански, Михал Михалев и Гуньо Килипирчиков да я поднесат пред стъпките на Ваше Царско Височество. Ураа!“

— Ей, че сме калпав народ! — казва с клатене на глава и с цъкане бай Ганьо. — Като бъде за лъжата, дъртите цигани са нищо пред нас. Че хич дотам бива ли? 11 000 най-видни граждани! Ха-ха-ха! Махни хилядите, колко остава?

— Единадесет души — отговаря Михал.

— Толкоз ли бяха?

— Е, толкоз, бай Ганьо, правото — право. Аз нали ходих със стражар да ги събирам.

— Калпав народ!… Сега знаете ли какво? За връщане назад не може и дума да става. Ти, Гуньо, си едно парче адвокатин. Я се запретни, моля ти се, па дай тука всички заедно да изкалъпим един друг адрес, за новия… Н€, аз имам хартия. Па дано не узнаят, че сме дошли да молим за онзи хубостник, че ни е спукана работата. Особено твойта работа, Гуньо… Ако дойде други прокурор.

Гуньо се поизкашля…

— Дай хартията и калема — каза той тревожно. — Вий гледайте, аз ще пиша.

И той почна да пише: „Ваше Царско Височество! Небесни гръмове се посипаха върху нашите нещастни глави!…“

— Сега трябва да го напишем наопаки. Как да го напишем?… Чакайте… Одобрявате ли така: „Небесата се отвориха и посипаха благодат върху нашето отечество.“

— Само *отечество* много просто излиза — заявява бай Ганьо, тури „нашето *мило* отечество“.

— И аз мисля, че без *мило* не чини — казва бай Михал.

— Добре, турих *мило*. По-нататък: „Петвековното ни робство е приятен сън в сравнение с грозния удар“… Сега наопаки: „Освобождението ни от петвековното ни робство е нищо в сравнение с бляскавото събитие, което разруши веригите на грозния тиранин.“ Съгласни ли сте?

— Да беше прибавил още „изчадие на пъкъла“ — заявява бай Ганьо. — Ама нейсе, по-сетне.

— …„който Северният враг ни нанася чрез оставката на нашия — о! има ли думи! — най-гениалния вожд, този Цицерон, този Нютон на българския небосклон.“

— Сега туй как да го обърнем?… Чакайте… Ето как: „И което се дължи единствено на Ваше Царско Височество, всемилостивейши баща и татко, като приехте оставката на този — о! има ли думи — най-грозен мъчител, този Калигула, този Тамерлан на българския небосклон.“

— Браво бе, Гуньо! — извика с възторжено блеснали очи бай Ганьо.

— Че ти как го мислиш Гуня? — ласкае Михал.

— „O tempora, o mores!“… Туй може да си остане. То, дето и да го туриш, все си е на мястото… „Не, Ваше Царско Височество!“… Да турим: „Да, Ваше Царско Височество!… Ний още вярваме в здравия смисъл на доблестния български народ и очакваме, че той няма да се раздели с человека…“ Сега вместо „няма да се раздели“ ще турим „и ще изтрие от лицето на земята“, а вместо „человека“ ще турим „свирепия звяр“.

— Не, по-добре тури „бясното чудовище“ — поправя бай Ганьо.

— Аз пък мисля да турим „Геена огненная“ — каза Михал.

— Ех, че го набута! Ха-ха-ха! Че отде-накъде „Геена огненная?“ По-добре да турим „мръсния кръволок“ — казва Гуньо.

— Ха, видя ли сега! Аферим! — одобрява бай Ганьо.

— … „който е олицетворение на неговите стремления и идеали — на всичко честно, благородно, целомъдрено, прогресивно, либерално!“ Сега да обърнем наопаки… „който е олицетворение на народното нещастие!… на всичко безчестно, вагабонтско, развратно, мракобесно и тиранско!“ По-нататък: „Ний няма да повярваме, че Ваше Царско Височество ще поверите властта в ръцете на ония развратни предатели, на ония невежи и невъзпитани нищожества…“ Как да го обърнем сега?… Стойте! Дойде ми на ума! Ето как: „Позволете ни, Ваше Царско

Височество, да се считаме честити и да изразим нашите най-безпределно верноподанически чувства, задето поверихте властта в ръцете на ония благородни патриоти, на тия образовани и възпитани държавни мъже… които денонощно се стремят да под-копаят основите на нашия държавен строй.“

— Как така! Имаш грешка! — каза стреснато бай Ганьо.

— Сега ще го обърнем наопаки, така вместо „да под-копаят“ ще турим „да закрепят“. „И да хвърлят нашето мило отечество под миризливия ботуш на казака.“

— Хайде сега да видим — казва бай Ганьо. — Сега е зорът! Не знаем, дявол да го вземе, *сегашните* как ще я подкарат с Московията. Да знай човек, че искат да се мирят — лесна работа, може сума неща да напишем: „Цар освободител; цар покровител; едноутробни братя; немските келяви чифути“ и прочее; ама не знаем какъв вятър ще повее… Добре: „братя славяни“, ами ако и днешните са против славяните, па току виж… хоп! — бай Ганьо предател! Не, знаете ли какво? По-добре онуй там за „миризливия ботуш“ да го изхвърлим…

— Е, ами какво да турим!…

— Сто-ой! Недей бърза! Ще помислим… Знаете ли какво? Сега ний, като не знаем още какъв вятър вее, да турим и тъй, и тъй, па те нека го тълкуват, както им уйдиса. Да турим така… „И да се прегърнем братски хем с русите, хем с немците…“ Тю! Да ги порази господ!…

— Не, хич не уйдисва така! Какво е това „хем-хем“? Пред княз така ли се говори! — заявява адвокатствуващият Гуньо.

— Ами как се говори бе, келеш! Ти мене ли ще ме учиш! — пламна бай Ганьо. — Ти знаеш ли кой съм аз? Ти знаеш ли, че аз цяла Европа съм изходил? Не съм като тебе дърво! Ти знаеш ли, че туй Иречек-Миречек ей тъй — зяпнали са ме слушали, като им заприказвам. Мен англичани, мен американци ихтибар са ми правили в Дрезден… че ти ли на ум ще ме учиш?… Ти знаеш ли, че аз…

— Зная бе, бай Ганьо, как да не зная — оправдава се стреснатият Гуньо.

— Е, ами като знаеш, какво там таквозинаке… Нейсе, пиши там, както знаеш…

— Да напишем така: „… и да ни турят, ако не по-горе, то поне наред с великите европейски сили“…

— Нейсе, съгласен съм — одобрява бай Ганьо.

— … „с великите европейски сили, като ни възвърнат към величието на Аспаруха и Крума.“

— Съгласен съм. Добре.

— Сега по-нататък: „Ваше Царско Височество, Timeo danaos et dona ferentes!“… Вместо него най-добре е да турим: „Vox populi, vox dei.“ Съгласни ли сте?

— Най-сетне, нейсе, тури го. То не е съвсем българско, ама като трябва, какво ще му правим! — съгласява се бай Ганьо.

— … „Горната резолюция се прие от 11 хиляди най-видни граждани и се упълномощиха Ганьо Балкански…“ и прочее, туй може да си остане цяло докрай.

— Да ги оставим ли само 11 хиляди души, или да покачим за хатъра на *новите* още една-две хиляди? Да им подмажем колата?

— Доста са, бай Ганьо. В нашия град кьораво и кьопаво да събереш, надали ще излязат 11 000, ама хайде, нейсе, за хатър нали е!

— Съгласен съм… Ами туйнаке… наместо Ганьо Балкански не е ли по-салтанатлия да турим „господин Ганьо“ и прочее? Да види княза, че не сме някоя долна работа хора, а?

— И аз тъй ще кажа — обажда се Михал.

— Ефендилер, късно стана. Хайде да ходим! — извика файтонджията турчин от прага на кръчмата.

Пътниците заминаха за София.

На другия ден, господа, прочетох в един от местните вестници, че пред големите капии се е представила депутация от г. П., състояща от Ганьо Балкански и прочее, да благодари за освобождението от тиранския режим.

След два дена в този вестник прочетох телеграма от същия град, подписана от името на „хиляди“ граждани, с която уведомяваха големците, че бай Ганьо и другарите му били самозвана депутация и че същинските народни избраници са тръгнали вече за столицата да благодарят…

Аз знаех хотела, в който спира бай Ганьо, и се упътих към него. Не исках да изказвам негодувание за подлата му постъпка не защото всяко негодувание е бледно, за да я похули; но желаех да направя един опит — дали е възможно да накарам тази нещастна рожба на обстоятелствата да съзнае всичкия ужас на своята постъпка.

На таблата в хотела прочетох в коя стая е бай Ганьо и се изкачих по стълбите. Почуках на вратата, никой не се обади. Натиснах дръжката и вратата се отвори. Стаята празна. Заминали. Върху масата съгледах един къс хартия, на която беше написано с бай Ганьовски почерк:

„До редакцията на в. «Свободно слово».“ Последното название зачеркнато и вместо него написано „Свобода“. По-нататък: „Потайностите на Стамболова“ — и това зачеркнато и вместо него написано „Анархия“. Ясно се виждаше, че авторът на писмото дълго време се е колебал кой път да хване, защото на много редове се забелязваха зачеркнати думи, заменени със съвършено противоположни тям по смисълта. Написано например „патриоти“ и зачеркнато, а отгоре му написано „пладнешки хайдути“ — и това зачеркнато, и пак написано „патриоти“. Цялото писмо беше задраскано накръст с дебели черти, дръпнати от сърдита ръка, защото за втората черта не хванало мастило, топнато още веднъж перото в мастилото и дотеглена двойно по-дебела черта… Под зачеркнатите редове стояха следните думи:

„На маймуни ни обърнахте, да ви вземе дявола с маскари…“

БАЙ ГАНЬО ПРАВИ ИЗБОРИ

Тоя очерк посвещавам на моя неоценим приятел Цветан Радославов.

— Не ми дрънкайте много-много, аз ви казвам, че трябва да изберем правителствени! — извика бай Ганьо и удари силно по масата.

— А бе как ще изберем правителствени, откъде ще изкопаем избиратели? Ами че ти бе, бай Ганьо, нали си; уж либерал — осмели се да възрази Бочоолу.

— Кой ти каза, че съм либерал! — попита строго бай Ганьо.

— Как кой ми каза? Ами че не помниш ли колко консерватори си пердашил, колко си ги псувал, как да не си либерал? Не знаеш ли — ти сам каза, — че даже на Иречека си се хвалил, че си либерал? — възразяваше Бочоолу.

— Ей че си прост! — отговаря със снизходителна усмивка бай Ганьо. — Че какво, като съм казал на Иречека, дума дупка прави ли! А бе, ахмако, че аз, един Иречек ако не метна, кого ще метна?

— Имаш право, твоя милост! Бочоолу, налягай си парцалите, недей го опява! — обади се Гочоолу. — И аз съм консерватор.

— Ами че аз на гроб камък ли съм! Аз съм пък хептен консерватор — изтърси Дочоолу, — я стани и ти бе, Бочоолу, един консерватор, че да ги пипнем онези, да не могат да мръднат.

— Добре, ама не зная управителят с кои ще бъде — отговаря Бочоолу.

— Управителят ли? С *нашите*, разбира се — съобщава бай Ганьо, — и околийският е с нашите. Постоянната комисия не е законна, ама кой ще му дири законност, тя е наша. Бюрото е наше. Градският съвет е наш. Кметът малко шава, ама ще му отрежем куйрука. Общинските съвети по селата не са утвърдени нарочно, разбирате ли? Ако бъдат с нас — ще ги утвърдим, ако не — на дяволите. Пак ти казвам — колкото за управителя, нямай грижа, той е наш.

— Ами хамалите? — любопитствува Бочоолу.

— И хамалите са наши, и циганите, и Данко Харсъзина е наш…

— Ами че той нали беше затворен за кражба? — учудва се Бочоолу.

— Е-хе, ти патки пасеш. Пуснахме го ний него. Нали той ни спечели хамалите. Отишъл при тях онзи ден, събрал ги, че като им скръцнал със зъби, те замръзнали по местата си, като им изръмжал: „Зъбите ви ще разкъртя, ако не изберете бай Ганя!“ — и хамалите кандисали. Пазарил ги Данко по два лева на човек и срещу изборите цяла нощ ядене-пиене.

— Страшен хайдучага, брей!

— И за колко мислиш! За 50 лева. Ходил при онези да иска 100 лева, те го изпъдили, нахокали го. Ще го видиш сега в неделя — кокалите им ще смаже! — казва самодоволно бай Ганьо.

— Бочоолу, я иди повикай Гуня Адвокатина да дойде тука да ни напише едно възвание, кажи му: „Бай Ганьо те вика.“

Щом Бочоолу излезе, бай Ганьо си сниши главата и с един таинствен глас се обърна към другарите си:

— Мълчете си! Това диване до самия ден на изборите ще го лъжем, че ще го направим депутат, ще напишем колкото за лице няколко бюлетини с неговото име, а другите бюлетини ще ги напишат писарите в Градския съвет и от Окръжното управление. Сега чувайте ме: министърът иска аз непременно да бъда депутат. Ти, Гочоолу, искаш ли?

— Е, че иска ми се, бай Ганьо — отговаря Гочоолу.

— Че и мен ми се иска — обажда се Дочоолу.

— А бе иска ти се тебе, ама, право да ти кажа, хептен си се омаскарил пред хората. Защо ти трябваше да излизаш толкова налице; кой кряскаше по мегданите:. „Да живей великият патриот!“, „Долу гнусният тиранин!“’ „На бесилката Климента“, „Да живее Климент!“

— Ами че нали все заедно бяхме бе, бай Ганьо, защо си кривиш душата?

— Заедно, ама нашето излизане все шито-крито. Най-сетне, нейсе, като искаш толкова — добре, ще те избера. Туй, че селяните те мразят и чергите си им продал с твоя пусти фаисчилък…

— Колкото за туй, недей приказва, бай Ганьо, нали зная и ти каква си стока — дума предпазливо Дочоолу.

Бай Ганьо е готов да кипне, но в това време влиза Гуньо Адвокатина. Бай Ганьо му разправя като какво трябва да бъде възванието. Гуньо сяда до масата, зема перото и се задълбочава в мисли. По поръчка на бай Ганя слугата донася едно шише мастика. Гочоолу, Дочоолу и бай Ганьо пият, Гуньо пише. След половин час е готово следующето:

„ВЪЗВАНИЕ
КЪМ ИЗБИРАТЕЛИТЕ НА НАШАТА ОКОЛИЯ

Пред вид на голямата важност и значение, което предстоящите избори за народни представители имат за настоящето и бъдещето на нашето отечество, нашите граждани, на брой повече от 700 души, събрахме се днес в двора на училището в Парцал махлеси и като обсъдихме въпроса по кандидатурите на лицата за представители, останахме съгласни и единодушно решихме да препоръчаме на г. г. избирателите от нашата околия за народни представители съгражданите си:

Ганю Балкански, търговец, известен в цяла България.

Филю Гочоолу, търговец с капитал.

Танас Дочоолу, търговец с винена индустрия.

Именно същите тия лица, които и комитетът на Народната партия беше ви препоръчал с възванието си от 27 август на миналий месец.

Като обявяваме това наше единодушно решение на останалите г. г. избиратели от града и околията ни, които имат присърце доброто на Отечеството, материално подобрение на земеделеца, облекчение положението на данъкоплатеца, с една дума, интересите на нашата околия, приканваме ги да гласоподават в избора на 11-й того за горните трима наши съграждани, в които имаме пълно доверие, че те с достойнство ще представят страната ни в Народното събрание.

Г. г. Избиратели,

*Представена ви е вече от няколко граждани една листа с имената на Никола Търновалията, Лулчо Докторов и Иваница Граматиков, лица не от Нашата среда, лица чужди за Нас, които нямат и не могат да имат Нашето доверие. Може би ще се явят и други, които да ви убеждават да гласувате за техни кандидати. Съветваме ви, г. г. избиратели, да не се мамите на хубавите им думи, и не се вдавайте на техните ласкания, и не вярвайте на разни пръскани от тях слухове и измислици за някакви си окръжни телеграми и прочее. Никола Търновалията е родом от гр. Търново и затова той от инат за бълхата изгаря юргана. Лулчо Докторов е цял-целеничък Задунайская Губерния, а Иваница Граматиков никой не го познава и nota

bene, той е руски възпитаник, следователно предател на нашето мило Отечество.

Г. г. Избиратели,

Ний сме убедени, че горните лица, т. е. долните:

Ганю Балкански,

Филю Гочоолу,

Танас Дочоолу,

които имат пълна преданост и коленопреклонна вярност към ПРЕСТОЛА И ДИНАСТИЯТА НА НЕГОВО ЦАРСКО ВИСОЧЕСТВО ЛЮБИМИЙ НИ КНЯЗ ФЕРДИНАНД I-Й и които вярно ще поддържат днешното ни патриотическо правителство воглаве със сегашния президент-министър, ще спечелят вашето доверие.“

— Браво бе, Гуньо — провикна се бай Ганьо, — ти си бил цял Бисмарк.

— Че ти за прост ли ме мислиш? — обажда се самодоволно Гуньо.

— Сега иди и дай това в печатницата да го напечатат с едри букви, ей таквиз!

— Ами пари?

— Няма пари, ти му кажи тъй да го напечата, ако не, кажи му, че ще речем на Градския съвет и на другите канцеларии да не си печатат книжата у него. Разбра ли? Хайде сега — командува бай Ганьо.

— Вий знаете ли — продължава бай Ганьо, — онези подали телеграма до министъра да му се оплачат, че управителят тръгнал по селата да агитира.

— Диванета! — обажда се Гочоолу.

— Ама какви! — допълня Дочоолу.

— Министра чева не е света Богородичка, да ги послуша хемен така! Отговорил им: изборите са свободни, ха-ха-ха!…

— Ха-ха-ха! — кикотят се Гочоолу и Дочоолу.

— Страшен дявол, да го вземе мътната. Свобода ли? Н€-а свобода! Ще видят те в неделя една свобода, че ще я помнят до живот. Хеле Граматиков! Той, горкия, не е виждал още наши избори. Да му излязат насреща ония ми ти влася, ония ми ти цигани с кръвясали очи, изпъкнали два пръста навън, ония пресипнали гърла, ония ми ти пояси до гуша; да му се облещят насреща, па да иде онзи глиган, Данко Харсъзина, отзаде му, па да извика само: „Дръжте го!“

— Ха-ха-ха! — кикотят се Гочоолу и Дочоолу със светнали от удоволствие очи.

— Ли-бе-ра-ли! Кос-тен-ту-ция! На-а, костентуция! Те все се надяват на „окръжната телеграма“. Проглушили са ушите на хората с тази окръжна телеграма. Току я четат, току я сочат на света. Че се смяхме вчера с управителя в кафенето. Той, колкото за лице, накарал да напечатат тая пуста телеграма, разпратил я по кафенетата. Вчера седим с него в кафенето, гледаме онези, като си навели главите над една маса, като че овци пладнуват, четат ли, четат телеграмата, радват се, чуваме, шушнат си: „Свободни! Изборите свободни! Полицията няма да се меси!“ А ний с управителя кис-кис-кис! Аз го погледвам с едно око и му казвам на смях: „Ний сме сигур!“ Той като се закикоти и хоп — една мастика. Той се потупа по джеба — демек *онова* писмо, за *свободата* на изборите, смигне с око и каже: „Ний не сме сигур“, и кис-кис-кис! Хоп! Друга мастика… На-а-рязахме се богато!… Че като доде и Данко Харсъзина, че и други, и други, че като се затворихме в кафенето, че като викнах на цигуларите: ха сега! Изпокъсаха си кордите!… Мастиката му не е добра на Георгя, па и мезето калпаво; не вземе да направи краставички, ами дава кисела бамя!… Уф! Боли ме глава от вчера. Гочоолу, я налей още по една мастика.

— За махмурлук!

— Остави се, че и довечера пак трябва да се пие. От тази вечер трябва да наредим хората по кръчмите.

— Не е ли рано, бай Ганьо? — обажда се Дочоолу.

— Не е рано то, утре е събота, остава да пият 36 часа. Не е рано! Тамам! Па най-сетне няма хемен все да пият. Ще се изреждат. Едни ще пият 5–6 часа, ще си почиват, други ще почнат. Наред, наред! Като се съберат веднъж, няма да се разотиват. Там ще пият, там ще ядат, там ще спят! Разбрахте ли?

— Знаем ний, за пръв път ли правим избори! — обажда се Гочоолу.

— Ти, Гочоолу, като минеш край Арнаутина, кажи му да приготви за тази вечер 300 оки хляб и да ги прати — 100 оки в Циганската махала при Топачоолу, 100 оки в Парцал махлеси в Гоговата кръчма и 100 оки долу, при хамалите. Ти, Дочоолу, замини край тези кръчми и кажи да почнат вече да дават от тази вечер вино, ракия. Повече ракия да им дава, чу ли? Па да им кажеш да не надписват много, че ги земват дяволите. По-онази година за нищо и никакво 2000 лева ни оскубаха, маскарите! Кажи им да си опичат ума, зере Градският съвет е наш! Замини и покрай касапите, кажи им, колкото имат мардалък, дроб, черва, кокали, нека ги съберат в един-два коша, че ще ги пратим по кръчмите да сварят на нашите по един казан чорба. Довечера управителят и околийският ще се завърнат от селата, аз ще ги зема с мене да пообиколим другите кръчми и кафенетата. Ще съберем от всичките канцеларии да пишат бюлетини; ще ги караме цяла нощ да пишат. Аз избрах хартия, таквази сивичка, жълтичка. Нашите бюлетини ще ги сгъваме като муски…

— Юч-кюшелии — пояснява Дочоолу.

— Юч-кюшелии. Па трябва да пипнем няколко техни бюлетини, да видим каква им е хартията и как ги сгъват, та да накарам писарите да напишат 1000–2000 бюлетини на тяхна хартия с наши имена.

— Страшен си дявол, бай Ганьо, изучил си ги тия пущини на пръсти! — казва с благоговение Гочоолу.

— Хубава работа! Защо съм Ганьо Балкански, ако няма да зная и този занаят. Ти, господине мой, тури ме в която щеш околия и ми кажи когото щеш да ти избера. Едно магаре тури за кандидат, и магарето ще ти избера, майка му стара! Само дай ми околийския с жандармите и ми дай 1000–2000 лева. Да ти събера аз тебе, приятелю мой, ония ми ти синковци от кол, от въже, тъй 40–50 прангаджии и да ги наредя в две-три кръчми по краищата, да им подложа по ведро на глава, па да им извикам: „Ха бакалъм! Да живее България!“ Хе-е! Тука ли си, Пенке ле!… Като накървят ония ми ти изпъкнали очи, като почнат да вадят от поясите ония ми ти ножове, да ги бучат по масите, като дигнат една олелия с ония ми ти пресракнали, дрезгави гласове — страх да те побие! Па земи, че поведи през нощта тази страхотия през сред града… Опозиция ли?… Дяволът не може да ти излезе насреща! Прекарай ги край къщата на някой противник… Мале мила! Като разтворят ония ми ти гърла!… От един сахат място да ги чуеш, мравки ще запъплят под кожата ти, като на таралеж ще ти настръхнат косите!… Па свикай селските кметове и писари, па им светни с очи, па им скръцни със зъби, па им посочи тия синковци… Избиратели ли?… — И сянката им няма да видиш! Като ти кацнат от всяко село по 12 души общински съветници с кметовете барабар, като събереш чиновниците и писарите, постави по краищата жандарми да връщат другите селяни, окръжи бюрото с тия 40–50 катили, направи някоя шашарма, наблъскай в кутиите няколко снопа бюлетини и ето ти тебе магарето народен представител, ха-ха-ха!

— Ха-ха-ха — отзоваха се Гочоолу и Дочоолу, — браво бе, бай Ганьо!

— Тъй, ама само полицията не стига, трябва и бюрото да е твое — допълня Гочоолу.

— И аз тъй мисля — придружава Дочоолу. — То е сега наше, ама казвам санким… Наистина бе, бай Ганьо, я разправи, моля ти се, как скопосахте това бюро?

— Как ли? — отзовава се със самодоволна усмивка бай Ганьо. — Твърде просто! Нали избрахме окръжен съвет? Осем излязоха *техни*, четворица — наши. *Накарахме* да касират четворицата от техните, по-главните… Ама ще речете, че се дигнала гюрултия. Майната му! Додето я оправят — изборите ще свършат. Останахме четири техни и четири наши. Ама от техните оставихме само фукарите. Събрахме се да

избираме постоянна комисия. Едного от техните разсилният не можа да го намери — сещате ли се?

— Ц… ц… ц…! — цъка Дочоолу. — Какъв ти Бисмарк! Бисмарк не може ти обърна чехлите!

— Чакай де, какво си видял ти още? Па най-после само немците ли имат Бисмарк?… Нейсе: останахме, ефендим, трима техни, наши четворица, болшинство! Е, разбира се, нямаме жълто на гагата — комисията излезе цяла наша. Остави това, ами получиха се повече гласове за нашите, защото на двама от техните бяхме обещали поотделно, че ще ги изберем за член-секретари, и те, ахмаците, гласуват ли, гласуват за нашите… ха-ха-ха! Сега ходят из улиците като афионлии. Хеле единия от тях, влиятелен, дженабетина, по селата ний го зехме да агитира с нас, като му обещахме да го изберем за секретар, и той, диването, зе, че си напусна службата… Остави питомното, та гони дивото. Ахмак!… Дочоолу, я налей още по една мастика.

Бай Ганьо процеди мастиката през мустаците си, избърса се с дланта, засука „тия пущини“ и продължи:

— Сега да ви кажа как се избира бюро за изборите. Това става по жребий. Председателят на съда го тегли. Тъй се казва „по жребий“, ама аз мога да ти избера, когото искам. И твърде лесно: ако пуснеш билетчетата в чаша, да могат отвън да се виждат, трябва да драснеш с мастило по една чертичка на пълните билетчета; ако ли пък са в кутия, трябва да вземеш по-дълбока кутия, да не се виждат отстрана билетчетата и ще наредиш пълните от една страна, празните — от друга. След туй остава ти само да пошушнеш на председателя, че „работата му е спукана“ и затова „да си отваря очите“… Извикат: Иван, Стоян, Първан! Трябва ли ти Първан? — земи пълно билетче. Не ти ли трябва Първан — земи празно билетче. Сиреч председателят тегли жребия…

— Пустия му бай Ганьо! И *онези* простаци намерили с кого да се борят. Тежко им — произнесе Гочоолу.

— И с тази глава да не станеш досега министър! — учудва се Дочоолу.

— Нейсе, запуши я! — дума скромно бай Ганьо. — Нали ги знаеш българите!…

На възток едва-едва се сипва зора и разсява бледна светлина във вътрешността на Гоговата кръчма в Парцал махлеси. Около трийсет отбор юнаци са натъркаляни по масите, по земята, върху столове; хъркане, като че трийсет тигъра са се сдавили, се чува от улицата и тревожи слуха на полицейския стражарин. От време на време някой от тия юнаци се повдига с полузатворени очи, прекрачва през труповете, набарва с ръце стомната и жадно гаси алкохолния огън, който спича стомаха му, гърлото, устата и напуканите устни; настъпаните от него в тъмницата мъртъвци се пробуждат и сипят псувни и клетви с пресипнали, засъхнали гърла. Смрад! Геенски смрад изпущат техните дихания и тровят и без туй отровения въздух в кръчмата, напоена от изпаренията на тази маса мрачни герои.

Гочоолу и Дочоолу са будни вече и пият кафе в Келеш Хасановото кафене. Време е вече да се разбудят спящите лагери на избирателната войска. Ето ги вече пред Гоговата кръчма. Отварят вратите и една вълна удушлив смрад ги отблъсква назад.

— Пфуу! Да ги земе дявола! — вика със задавен глас Гочоолу и си запушва носа.

— Чесън ли са яли, кой знай! — процежда с кисела гримаса Дочоолу и си запушва също носа.

През отворените врата нахлува чист въздух в кръчмата и дава възможност на не дотам чувствителната двоица да проникне вътре.

— Още ли спите бе, говеда. Ставайте скоро! — командува авторитетно Гочоолу и почва с крака да разритва пияната команда.

— Гого, дай им по една ракия да си отворят очите — допълня Дочоолу.

Гого става лениво от леглото си, Протяга се, прозява се, дръгне се по изпотените места и почва неохотно да рови между шишетата и чашите. Ракията, наляна, той поднася на непробудените юнаци.

— Ставай бе, магаре, на, плюскай! Стига се прозява като куче. Я си виж очите — като циреи изпъкнали! Хайде гълтай!

С такива любезности, подпомогнати и с енергически ритници, Гого обхожда вдървените от пиянство гости и им поднася ракия, за да ги свести. Сам-там по някой ще изръмжи в протест на Гоговите ритници, друг ще облещи насреща му свирепи, накървавени очи, а някой даже ще направи опит да рипне и хване дръжката на рибарския нож, забоден на пояса му. Тези страшни движения вливат възторг в душите на Гочоолу и Дочоолу. Те си шепнат:

— Дочоолу, я виж онзи мъжага там, в кьошето, с превързаното око, познаваш ли го?

— Как да не го познавам — Петреску, дето удави баща си в блатото! Знам го! Пази боже да му се паднеш на зъба! Видиш ли какъв е нож затъкнал! Ами ти познаваш ли оногова там, под тезгяха?

— Онзи дебелия, дето си превързва раната на крака ли?

— Не, другия, с раздраните уста.

— Не ми иде на ум… Ха, чакай, не беше ли то на Серсем Пеца копелето, дето обра черквата?

— Не е. Серсем Пециното е онова там, дето лежи до хайдук Бонча, а пък туй е на Данко Харсъзина внуче. Бай Ганьо го прати тука да следи тези хаймани да не би да ги подлъжат *другите*. Страшен хайдучага! Нали той открадна онази вечер един сноп от *техните* бюлетини.

— Браво!

— Ти знаеш ли за какво го отредихме него? Като нахълтаме около бюрото, ако би че дойдат от техните, туй хлапе ще хване Никола Търновалията за яката и ще почне да вика: „Дръжте го! Тоз попържа княза! Княза псува, дръжте го!“ Тогаз Петреску и Данко Харсъзина ще грабнат Никола и ще го изхвърлят навън. Полицията ще го поемне и — в дранголника. Техните ще искат да го отърват, ний — насреща им. Ще стане сблъскване. Ще нахлуй полицията и ще ги разгони като пилци. То е наредено.

— Ами Лулча и Граматикова кой ще ги пипне?

— Че ти тях за хора ли ги смяташ? Един Топачоолу да им се облещи насреща — ще изфирясат.

Такъв разговор водят Гочоолу и Дочоолу, като наблюдават с възторг ленивото пробуждане на тези трийсет от кол, от въже събрани тъмни личности, на които днес предстои задачата да сплашат, да изгонят, да всеят ужас и трепет около изборното място и да накарат и без туй сплашеният българин да се откаже от своето едвам съзнато право да упражнява свободната си воля в управление на държавата. Такъв разговор водят Гочоолу и Дочоолу, като гледат тези трийсет страшни фигури, обезобразени, подпухнали, с изпъкнали кръвясали очи, изранени, издраскани, с широки пояси, с ножове на поясите, със свирепост на лицата, с престъпни конвулсии в движенията, гледат ги те и предвкушават сладостта на избирателната победа.

Всички наемници бяха вече на крак, когато откъм циганската махала се зачу музика… Музика! Да описвам ли тази музика, която цяла нощ се е подвизавала в кръчмата на Топачоолу, пред която самият кръчмар се е кълчил и пял: „Вангелито чевре шило, на чеврето съгрешило, я гръмни, боже, удари ме и по-скоро прибери ме.“ Да описвам ли на крака заспалия цигулар с цигулка, лениво опряна едва ли не на корема му? Да ви казвам ли за кларнетиста, който или съвсем не свири, или пък като бесен ще надуе кларнето, ще надуе лицето си, ще изпъкнат жилите на шията му, ще изпъкнат кръвясалите му очи и струва ти се, че още малко напън, и една страшна епилепсия ще смае слушателите? Не, няма да ви описвам музиката, защото мисля за достатъчно да ви кажа само, че тези музиканти бяха à la бай Ганьо.

Музиката свиреше Печенежкия марш… Всред прекъсваните звукове един див, един смесен рев разцепи въздуха. Цял облак птички плашливо напуснаха дърветата и стрехите на Парцал махлеси. Ако една войска от гладни лъвове би имала насреща си войска от раздразнени тигрове и при един сигнал би се впуснали тия войски една

срещу друга, ревът, който ще разкърти бойното поле, би бил подобен на дивия рев, който сега изплаши обитателите на циганската махала и Парцал махлеси. Това беше едно „ура“ от наемниците, събрани от Данко Харсъзина. Ето ги, показват се откъм завоя на улицата и се изсипват на площада.

Музиката напред, зад музиката циганите и хамалите. Начело, дигнат на ръце, със засукани мустаци, с накривена шапка… кой мислите? — Сам бай ви Ганьо Балкански. Даже и при този тържествен момент бай Ганьо не се забравя: той държи ръцете в джебовете си: „Хелбетя, ще бръкне някой хайдучага — отиде кесията. Нали си знам стоката.“ Едно второ „ура“, в състояние да събуди и мъртвите, оглуши ушите на Гоговата тайфа, която се изтърси от кръчмата на мегдана и отговори с една канонада: „Да живее бай Ганьо!“

— Добрутро, момчета — извика снизходително сияющият бай Ганьо.

Една попара от трийсет пресипнали „добро утро“ се отзова на неговия поздрав.

— Кураж, момчета, силата е с нас — ободрява бай Ганьо с тона на Наполеона пред Аустерлиц. — Я чувай ти, Данково унуче, ти помниш ли какво ти казах: като видиш зор, хвани Търновалията за яката, па викай: „Княза попържа.“ Разбра ли?

— Знам аз — обажда се весело от строя Данковото унуче.

— А пък ти, Данко, и ти, Петреску…

— Знаем ний… с главата надолу — каза Петреску с пълно съзнание важността на задачата си.

— Браво! Ами я чувай, Петреску, аз искам от тебе още един мурафет: като се сбийте с избирателите, ти ръгни с ножа само двама-трима, колкото да ги сандърдисаш, па земи, че хвърли ножа настрана, па земи, че си съдери ризата на гърдите, па подир земи, че си раз-кървави кожата, разбра ли? Па вземи, че си нацапай лицето с кръв, разбра ли? Па подир туй земи да викаш, че гражданите искали да те заколят, защото си викал: „Да живей княза“, разбра ли?

— Разбрах, ама ще ми дадеш още пет лева за кан-парасъ.

— За пари — лесно, ти само направи, каквото ти думам — успокоява го бай Ганьо.

Изпратените на рекогносцировка от циганската махала към избирателното място разведчици Адамчо Кокошарина, Спиро Копоя и Топал Мустафа пристигнаха бързешката на площада и съобщиха на бай Ганя, че около три хиляди селяни през разни пътища пристигнали в града и хората на Търновалията им раздали бюлетини. „Околийският каза да бързате, че работата е спукана.“

— Да го вземат дяволите твоя околийски! — изкрещя бай Ганьо. — За какъв бяс го назначихме началник, ако не може едни селяни да сандърдиса. Началник! Краставици! Той знае само да закача селянките. Дурак! Защо не е пратил жандарми по краищата? Наплюскал се е магарето, че забравил какво трябва да върши. Тичай скоро да му речеш да сбере конните жандарми и да ги пусне в кариер през сред града, разбра ли? През сред града, като хала да хвърчат, чу ли? Па и ний оттука да му теглим едно „ура“, та да видим кой селянин ще ни излезе насреща. Тичай скоро!

— Гого, дай тука ракия — командува бай Ганьо. — Плюскайте, мама му стара, аз плащам. Цигуларите защо мълчат? Ча̀лънъз бе, ченгенелер! Надуй кларнето бе, какво ме зяпаш като говедо? Ха така! И-и-их-ха-ха!

— Данко, раздай сега на всекиго по един сноп бюлетини! Хайде сега, момчета, напред. Кураж! Да живее Негово Царско Височество, урааа!…

— Ураааа!…

И тръгнаха… избирателите!

Иваница Граматиков, кандидатът на опозицията, се събуди в шест часа сутринта. Облече се, пи си кафето и излезе на високата веранда пред къщата. Слънцето, едва-що изгряло, отражаваше се в купола на църквата и в обърнатите към изток прозорци. Тържествующа изглеждаше цялата природа. Всъщност природата си оставаше също тъй равнодушна, каквато си е винаги, а тържествующа бе само душата на кандидата.

Млад, образован, малко идеалист, повече мечтател, с любов в сърцето, с вяра в доброто, с надежда на бъдещето, той не беше още кален в действителността, в живота. Безгрижен до самозабравяне, непоправим оптимист, привикнал на всичко да гледа от добрата му страна, той беше доверчив до наивност, до глупост.

Няколко приятели му предложиха кандидатурата за народен представител; едно събрание от граждани прие съчувствено тая кандидатура и Граматиков помисли, че всичко е вече свършено, и плувна в мечти за предстоящата деятелност в Народното събрание. Рукна по България мед и масло. Но някои други подробности, някои предшествующи избора приготовителни действия на неговите приятели, действия, непредвидени в избирателния закон, като че хвърляха сегиз-тогиз сянка върху неговите сладки мечти. Защо трябваше сега той да излага своята програма пред избирателите, като че не можеше и да се мине и без това. Защо трябваше да изпитва толкова неловки минути, да отговаря, да обещава съдействие за удовлетворение на нужди, интересующи може би само запитвачите. Той като че беше поверил целия свой интелект на окръжающия го щаб приятели! Те му казаха, че трябва да държи реч, и той държа реч. Те му казваха, че трябва да приеме селските кметове и да им говори любезно, и той приемаше в къщата си кметовете и писарите и им говореше тъй любезно, щото селяните си навеждаха очите и едва ли го разбираха. Те си изказваха нуждите, той държеше бележки и чистосърдечно казваше кое може да се удовлетвори, кое не за крайно неудоволствие на селяните, привикнали да им се обещават златни гори. Той трябваше да участвува в събранията на видните граждани, в които събрания се определяха и разпределяха агитаторите за селата и за градските махали. Гражданите спорят, шумят, той седи настрана и мълчи, като че това не се касае до него. Тази глупава пасивност го тревожи, той отвори уста да каже нещо, да възрази, но някой от щаба ще го хване за ръката и ще му каже с бащински покровителствен тон: „Ти мълчи, стой си настрана, ти още не разбираш тия работи.“ И той млъкваше покорно и се вслушваше в солидните и самоуверени разговори на почтените граждани. „Нима винаги така стават изборите — мисли той — или това може би сега почва, от новата епоха.“ Той побутва едного от спорещите и му шепне на ухото: „Моля ви се, винаги ли така стават изборите?“ Спорещият, залисан в друг разговор, погледва го като през мъгла и му каже засмян, наставнически: „Остави сега това друг път; ти не разбираш от тия работи, стой си настрана: работата е наред.“

Работата е наред! Граматиков се свикна с мисълта, че работата е наред. Дето седне, дето стане, с когото и да се срещне, търговец било, занаятчия, селянин, все туй чуваше — че работата била наред, — иде ли в кафенето, наобиколят го приятели и бързат да му съобщават сведения от града и от селата: „О, добрутро, господин Иваница, как сте? Артък сега работата е наред.“ „О, господин Иваница, беше! Цялата околия от джеба да ти я извадя. Гледай си кефа! Работата е вече хептен наред!“ Иде ли вечер на разходка в градската градина, из всичките алеи го срещат приятели и отдалеч му правят знакове с ръце — демек беше, работата е наред…

Работата наред! Но една случка, на която той биде очевидец в навечерието на изборите, му даде да разбере, че има една разлика между изборите, начертани в избирателния закон, и изборите в действителност. Тая случка със следните думи му припомни в едно писмо един негов приятел: „Законност, ред, свобода, сполуката наша… Помниш ли, помниш ли? — Джумбуш! Помниш ли нашествието на хуните в кафенето вечерта пред изборите. Помниш ли онзи «български гражданин» с руската шапка на тила, с голите гърди, бос, със скъсани колене? Ами оногози с червените очи, по риза, гологлав, с голямата чомага в ръка? Ами влаха вън пред вратата, който в доблестното «упоение» от патриотизъм, в дълбокото съзнание на своите свободни граждански права и длъжности, зрял, тоест узрял вече в политическа мъдрост, едвам стоеше на краката си? Помниш ли как от гърди, надути от най-благородните и човеколюбиви идеи, достойни да направят щастлив един цял мир, с език задебелял от напъна на неизразимите и възвишени мисли, които вълнуваха мозъка му, помниш

ли го как декламираше за свобода и народни права, че като му извика един по-стар гражданин, който излязваше от кафенето, свободата и народните права се закачиха на гърлото му, както се закачиха и нейде в благородната душа на неговия морален съпартизанин и шеф? И тази сган, тази утайка от тинята на един див, бестиален, лишен от всяко образование и отхрана граждански слой, готова за всяка бруталност, за която аз не можех даже да помисля, че съществува в самодоволния от своята «цивилизованост» и «европейщина» наш град, тази безпринципна тълпа, водима от разнородни ней игноранти и безхарактерности, които нито начала имат, нито могат да имат; и тази сган, казвам, има своите представители в Народното събрание, а хилядите избиратели…“

И тъй, в неделя, в деня на изборите, около седем часа сутринта Граматиков стоеше на високата веранда на къщата и с лекост, с радост поимаше утринната прохлада. Избирателният закон, оживен в неговите мечти, рисуваше му последователно разните моменти на един конституционен избор. Градският часовник, като възвести половинка с два удара на камбаната, пресече сладките мечти на кандидата и му напомни, че е време да се тръгне към избирателното място. Той се облече, взе си бастончето, но спомни, че е запретено да влиза при изборите с каквото и било оръдие, остави си бастона и тръгна… Улиците почти пусти; народът беше се вече свлякъл към училищния двор. На площада пред църквата една група приятели го посрещна с дружески приветствия:

— О, господин Иваница, добрутро. Видяхме ли ги?

— Кого?

— Избирателите. Само селяни три хиляди. Раздадохме им вече бюлетини. Работата наред. Хайде сега в училището.

Завиха през една тясна крива уличка и изпъкнаха около избирателното място. Наистина, цяла маса граждани и селяни мирно и тихо бръмчаха в двора и прилежащата улица. Агитаторите сновяха между тях и полуявно, полутайно раздаваха бюлетини на новопристигналите. Сам-там се чуваха възгласи, че цели години наред не са се явявали на избор.

— Бре, дявол да го вземе, от осем години днес се явявам на избор.

— Че и аз така.

— И аз също.

Такива самопризнания се чуваха отвред.

Бюрото беше вече настанено в салона на училището. Някои избиратели, както и един от кандидатите на опозицията, се навъртаха около бюрото. Изборът почна. На Граматиков се видя странно туй обстоятелство, че в съседния с училището двор, а също и в дворовете на срещната страна на улицата пъплеха множество силно въоръжени жандарми, между които сновяха двама пристави и им шепнеха някакви инструкции. „Ами нали е запретено от избирателния закон да има въоръжена сила в съседство с избирателното място! Странно!“

Но не остана много място за учудване… Пред очите на Граматикова се почна, завъртя се, зашумя, забуча една такава хала от ужаси и насилия, щото той се вцепени, като треснат от гръмотевица. Ето какво се случи: неуспял още да се свести от странното впечатление, което му направи съседството на въоръжена сила около избирателното място — той видя, че при един от полицейските пристави дотърча Адамчо Кокошкарина и запъхтян, захлестен, пошепна му смутено нещо на ухото. Приставът повика един жандарм, каза му няколко думи и го изпрати. След минута се яви околийският началник. Адамчо му пошепна нещо. Околийският даде някакви заповеди на приставите; те се разтичаха и не мина много — из съседните къщи почнаха да изпъкват жандарми, които водеха след себе си коне. Яхнаха конете, околийският начело, с извадена шашка, изкомандува „напред!“ и двадесет души конни жандарми, въоръжени до зъби, се втурнаха из тясната улица, задръстена с избиратели, втурнаха се и почнаха да разкъртват с гърдите на конете живата стена. Вик, крясък, олелия, протести, команда, шашки; лъснали на слънцето, вълни от хора

забушуваха назад-напред, конете се врязаха без ред в тълпата, живата стена се цепеше да им даде място; нови вълни от задните редове нахлуваха и отблъсваха със своята маса жандармите… Но оръжието надви, поколеба се живата стена. Турците избиратели почнаха един по един да изфирясват: „Не ме лязъм бана даяк еме." Селяните почнаха да се споглеждат. Жандармите успяха да отблъснат по-голямата част от избирателите на едно значително разстояние.

Другата, съвсем малка част остана в училищния двор. Тук бяха Търновалията и Граматиков. От противоположната страна на улицата писъкът на един кларнет почна да реже въздуха, зачуха се цигулки, зачу се шум на приближающа тълпа и една дива гръмотевица разкърти околността. Ето ги: цигуларите, зад тях с молния в очите бай Ганьо Балкански, ето Гочоолу и Дочоолу, ето Петреску, внучето на Данка Харсъзина, Спиро Копоя, Топал Мустафа, ето циганите, рибарите, ето сам Данко Харсъзина…

— Да живее почитаемото правителство, ураа! — извика с тънък глас Данковото внуче.

— Ура… ра… раааа! — изрева стоустата страшна тълпа.

Тръпки побиха Граматикова. Мина му през ума 1876 година, възкръснаха пред него башибозушките орди; името на Фазлъ паша се спря на устните му.

Дивата орда от пияни изверги нахлу в двора на училището. Боже! Колко грубост, колко арогантност, колко тъпа свирепост в тези изпъкнали кървясали очи, в тези бабаитски движения, в тези провокаторски погледи!… Бай Ганьо, съпровождан от свитата си, която грубо му отваряше път, възлезе по стълбите и се вмъкна в училищния салон, при бюрото. Зачу се през прозорците един шум, едно глухо ръмжене и изтласкан от нахлулата вълна, на стълбите се появи Никола Търновалията. Веднага към него се устреми като хищна птица Данковото внуче и като го сграбчи за яката, почна с пресипнал глас да си дере гърлото: „Дръжте го, той псува княза, княза попържа, дръжте го!" Петреску и Данко Харсъзина не закъсняха. Двамата като вълци го сдавиха, емнаха го на ръце и го смъкнаха по стълбата. Бай Ганьо се вмъкна в салона, взе от председателя на бюрото някаква записка, подаде я на Данковото внуче, което се промуши между тълпата, вмъкна се в съседния двор и след една минута, когато в двора нахълтаха пеши и конни жандарми, те завариха бай Ганьовата армия притисната в едно кьоше от възмутените избиратели, които бяха останали в двора. Петреску с разкървавени гърди, със зацапани с кръв ръце и лице ревеше като най-невинен младенец. Той беше сръгал вече двама-трима избиратели и овреме успя да изпълни програмата — да се разкървави, да се покачи на един куп камъни и колкото му държи глас, да викана помощ: „Убиха ме, господин началник, щяха да ме убият, аз викам *да живей князът*, а те ме ръгат с ножове!"

Полицията почна своята роля… „Шашки вън!"… Зазвънтяха шашките, заплющяха камшици. Зачуха се протести, заглушиха ги псувни. Полицията, спомогната от бай Ганьовата армия, задигна Никола Търновалията, задигна по-видните му другари; разфучаха се конните жандарми и изметоха двора.

И Граматиков, увлечен от течението на масата, намери се на улицата. Той беше като поразен от молния! В ушите му звънтяха думите на бай Ганя, който от върха на стълбите викаше: „И ний сме били малко-много в Европа и знаем тия пущини, изборите. Аз в Белгия съм бил…"

В ушите му звънтяха и думите на дяда Добри. Бедният дядо Добри! Изтласкан на улицата, ударен силно в главата, просълзен от болест ли, от гняв ли, от жалост ли, той току се обаждаше, горкият, с пресечен глас: „А бе, господин началник… ами че нали уж… туйнака, нали щяха да бъдат уж свободни… таквозинка…" Бедният дядо Добри!…

След няколко дена Граматиков прочете в един от столичните вестници следующата телеграма:

„София. Министър-президенту. Изборите се извършиха при абсолютна тишина и порядък. Избрани: Ганьо Балкански, Фильо Гочоолу и Танас Дочоолу, всички наши. Опозиционните кандидати се провалиха позорно. Щом се появиха избирателите с музика начело, шайката им се разбяга. Целият град тържествува. Да живее Негово Царско Височество.

Ганю Балкански“

Писмото до Граматиков, за което по-горе споменахме, се свършваше с тези думи: „А народът какво ще каже, какво ще прави? Любопитен въпрос! Ти ми казваше едно време, че вярваш още в българския народ. Хайде де! Не се подигравай! В кого вярваш ти? В това ли рабско племе, което търпи всичко това? Виж го изобразен в представителите му.

Народа, в когото ти вярваш, е роб, казвам ти, роб; робуването е за него блаженство, тиранията благодеяние, роболепието геройство, презрителното хъркане отгоре — музика! И пак този народ е клет и нещастен, трижд нещастен! Бит от съдбата, осъден да страда и да тегли за други, мъчен от неприятели, а още повече от приятели и спасители, той нямаше нито една твърда точка, на която да спре погледа си, една дръжка, на която да се ослони, той е изгубил вярата в себе си и в съдбата си и е станал тъй «практичен» и трезвен, трезвен до безчувственост. Без помощ, без съвет, съкрушен и разкъсан външно и вътрешно, ето го на, една печална, от бури разсипана останка от стари времена…

Има ли кой да го съживи, да го повлече подире си? — Идеали? — Суета, вятър!…“

БАЙ ГАНЬО ЖУРНАЛИСТ

Оркестърът свиреше румънската „Дойна“. По-право казано, свиреше само Анчето, с флейта соло, а другите приглашаха. Ний слушахме от вътрешния салон. Ама, ще речете, кои са тези *ний*? Кои ли? Известно е кои: Сенаторът, Отело, Стувенчо и аз. Пред нас стърчеше едно дълго шише бяло Chateau Sandrovo и друго Giesshuebler. Безгрижно разположени около масата, с папироски в уста, ний ловяхме фиоритурите на „Дойна“ и бяхме се предали на приятно far niente. Утре е неделя — няма работа, може да поседим и по-късничко. Музиката сносна, слечинките хубавички, ний — попревтасали ергени. Тамам!

Седим си така и по едно време флейтата задразни ухото ми с няколко фалшиви ноти, същевременно и целият оркестър сфалшиви. В този същия миг Стувенчо се изсмя и извика: „Пустият му Отело! Страшен зевзек! Я го вижте!…“ Обръщаме се веднага двамата със Сенатора и какво да видим! Дявол Отело! Отде му идат на ум тия комедии. Той станал, без да го забележим, поискал едно парче лимон и като привлякъл с някои знакове флейтистката, без да го забележат други, почнал да я дразни, да ѝ прави оскомина с лимоновия сок. Е, хелбетя, младо момиче, дощяло ѝ се киселичко, напълнили се устата ѝ със слюнки, свили ѝ се устните — иди подир туй, че свири на флейта! Смях…

Музиката престана. От улицата се зачу крясъкът на едно хлапе: „Но-ви ве-стни-ци. *Народно величие-е-е*!“

Какво *Народно величие*? Има си хас!

Заразени със смях от комедията с лимона, ний отново прихнахме да се смеем. В този момент ето че и Гедрос довтаса.

— О, Гедрос, здрасти! Сядай! Винце искаш ли?

— О, Отело, здрасти, здрасти, пиленце. Я си обърши носленцето — занежничи вечно веселият Гедрос.

— Гедрос, какъв е този вестник, сега викаха из улицата?

— Как! Мигар вий не знаете за вестника на бай Ганя Балкански?

— Зевзек!

— Сериозно ви казвам. Ганьо Балкански, редактор-стопанин на вестник „Народно величие“. А-а, то е цяла история. Мигар не знаете?

— А бе ти сериозно ли говориш?

— Сериозно бе, брате. Чакайте да ви разкажа. Днес ми разправиха тази история подробно и аз ще ви я предам тъй, като че съм бил там.

Разпоредихме се да затворят вратата на вътрешния салон и Гедрос почна. Ето какво ни разказа той:

У бай Ганя свикано събрание. Събрали се: сам стопанинът, Гочоолу, Дочоолу и Данко Харсъзина, и разсъждават — като какво предприятие да заловят, за да се възползуват най-изгодно от положението.

— Трябва и ние да клъвнем по нещо — казва бай Ганьо, — току-тъй на сухо патриотизъм — бошлаф. Я ми кажете вий сега, както стоят работите, като откъде може да се удари най-добър келепир? Ти, Гочоолу, какво ще речеш?

— Аз ли? Да ти кажа правичката, бай Ганьо, аз пак си оставам на мойта мисъл: да отворим един руски трактир.

— Какво?!

— Един руски трактир да отворим — отговаря сериозно и решително Гочоолу.

— А бе че ти — как? Пак ли обърна с Матушката? — чуди се бай Ганьо.

— Ама ела да се разберем, не е работата тук за Матушката, работата е — какъв вятър вей…

— Де? В главата ти?

— В България. Ахмак е този, който не се възползува. Сега му е времето — един трактир. Аз съм шетал из Московията, поотбирам що-годе. Един трактир с две отделения — дворянско и мужицко.

— Че у нас де ще намериш мужици! — пита в недоумение бай Ганьо.

— Е па, най-после всички дворяни ли сме бе, бай Ганьо?

— Хубаво, по-нататък?

— По-нататък: ще му изтърсим една музика, орган — ти трябва да си виждал, бай Ганьо?

— Аз ако не видя, кой ще види — отговаря надменно господин Балкански.

— Имаш право. Един орган и, разбира се, чай. Ще напазарим десетина хлапета, ама да не бъдат черноoки, да изглеждат като русначета; ще им нахлуем по едни ботуши, по една червена риза, па ще ги подстрижем по казашки — ето ти тебе цял трактир! Ще докараме руски вестници, водка закуски, па тегли отгоре и един надпис — „Руский трактир“, — па си накриви шапката. А?

— Не одобрявам! — извика тържествено Дочоолу. — Не одобрявам! Ако е работата да ударим келепир от вятъра, дето е повял, то най-добре ще бъде да отворим една фабрика за квас…

— Ударихме кьоравото! — изсмя се Данко Харсъзина. — Ти фурна ли искаш да отваряш?

— Не бе, брате — за руски квас ми е думата. То е едно таквоз… като туйнака, крушевица го кажи, боза го кажи…

— Хубава работа! Бозаджии ще ставаме сега — обижда се Харсъзина.

— Не бе, кардаш, не е работата за питието — името е важно; да речем само: „руски квас“! — ще се изпотрепат да тичат. Не си ли чул френците какво правят сега. Пара удариха, пара — не шега!

— Бошлаф. Аз не ща квас — заяви недоволен Данко.

— Ами какво искаш — пита го сърдито Дочоолу.

— Я кажи да видим?

— Да основем една банка! — изтърсва Данко Харсъзина.

— Ти си дурак!

— Защо?

— Оставете кавгите настрана — вмесва се бай Ганьо.

— Защо да съм дурак! — продължава разгневен Данко и стреля кръвнишки погледи към Дочоолу.

— Е, млъкни сега, седни си. Кажи, какво имаш да кажеш, за банката.

— Ама нека каже бе, джанъм, защо да съм дурак?

— Банка ще ми основава! Туй чева не е попара да я изсърбаш — ръмжи под мустак Дочоолу, смутен от погледите и застрашителния тон на Данка. — Попара ли е туй — банка!

— Попара е зер! — реве Харсъзина.

— Как така попара? Отде-накъде да е попара — зъби се Дочоолу.

— Млъкнете бе, хора. Затуй ли сме се събрали — успокоява ги бай Ганьо. — Дочоолу, седни на мястото си.

— Ама отде-накъде да бъде попара?

От дума на дума работата кабардисала; Данко Харсъзина, както го знаете, налита на бой, па и Дочоолу не си поплюва — ще се изтрепят, хеле бай Ганьо отсам-оттатък — успокоил ги. Данко си сядва на мястото и почва да излага своя план за основаването на една банка. „Работата е лесна — ще издадем за пет-десет милиона акции, ще приберем парата, на тогоз назаем, на оногоз назаем, разбира се, с добра лихва, на търговци, на общини, па ако се намери правителството натясно — и нему някой и други милион. Ами! Ще речем да напишат един устав, половината кяр за нас, половината за акционерите. Башка — акции ще си задържим, пари я вложим, я не. Ти, бай Ганьо, си влиятелен човек, ще се изкашляш на две три капии и свършено!“

— Не е за твоите уста лъжица тая работа, има от тебе по-ербап хора, нека те я измътят, па ний ще си проврем гагите — заявява наставнически бай Ганьо.

Гочоолу и Дочоолу клатят одобрително главите си.

— Чакайте аз да ви кажа сега какво съм намислил — извиква авторитетно бай Ганьо и става прав. — Знаете ли с какво? Нито с трактир ще прокопсаме, нито банка ще уредим като хората, а пък твоя руски квас, Дочоолу, хептен проста работа, ами да ви кажа ли аз вам какво?

Гочоолу, Дочоолу и Харсъзина са превърнати в слух и нетърпение.

— Да ви кажа ли вам какво? А?

— Е, кажи де, стига си мълчал — продумва нервозно Данко.

— Шш! Бързата кучка слепи ги ражда. Да ви кажа ли? А? *Господа*! *Вестник да издаваме*! — изтърсва бай Ганьо и на лицето му изгрява тържество.

Ако някое морско чудовище се вмъкнеше в онзи момент в стаята на нашите събеседници, то едва ли би могло да увеличи поражающето впечатление, което произведоха последните думи на бай Ганя. В първата минута като вцепенени, в следующата — Гочоолу, Дочоолу и Данко Харсъзина почнаха да се споглеждат плахо-плахо, като че се питаха: „Да не е изхвръкнала, не дай боже, някоя чивия на бай Ганя?“ Не иде ни да се засмееш, ни да го съжалиш. Ще кипне. Еле Гочоолу най-сетне, страх не страх, решава се отдалече да му загатне:

— Твоя милост, бай Ганьо, обичаш сегиз-тогиз, хе-хе, да прощаваш, искам да кажа, обичаш… туйнака… зевзеклиците, та думата ми е, хе-хе…

— Какво?

— Не бе, бай Ганьо, аз само така рекох да… таквозинака… А бе, твоя милост, нещо вестник… сериозно ли?

— Как тъй „сериозно ли“? Ами че как инак? Разбира се, че сериозно! Че голям мурафет ли е един вестник да се издава? Тури си едно перде на очите (па и няма нужда), па псувай наляво и надясно. Ами как!

— Е, като бъде тъй, аз съм съгласен — заявява Данко Харсъзина.

— Тъй, ами как! Ще викаме Гуня Адвокатина, той е майстор на уводните статии, па ний — кое дописки, кое антрефилета, кое телеграми. Нали е работа да омаскарим тогоз-оногоз — за туй нещо не се иска кой знае каква философия. Данко, я се запусни, моля ти се, до писалището, та повикай тука Гуня Адвокатина.

— Тоз хайдучага видите ли го? — каза бай Ганьо, след като излиза Данко Харсъзина. — За псувни като бъде — остави го! Ще те изпсува тъй, че бъбрека ще те смъдне. Мати-маскара направя човека. Ама било право, било криво, и окото му не мига. Страшен вагабонтин!

Гочоолу и Дочоолу не може да се каже, че са били възхитени от тия качества на Данка Харсъзина; не може да се каже също, че в тяхното представление за вестникарството Данко се явяваше подходящ редактор. У тях все се съхраняваха възпоминания от друго време и от турско време, когато печатното слово все пак мътеше водата им, но не изригаше тая лава от адски хули и проклятия. Но бурята на диви страсти, бушующа в течение на цял ред години, но деморализующето влияние на деморализуваната преса, но грубият всепоглъщающ материализъм, но възможността за леко обогатяване при едно приспиване на съвестта по примера на ръководящите елементи — всички тия явления са покрили с такъв дебел слой техните по-чисти чувства, щото е нужно една цяла, не по-малко дълголетна и нова в същността си епоха да разкопава този слой от мерзости, додето изпъкнат като остатъци от минало величие тия заровени чисти чувства.

И сега, когато бай Ганьо им излага плана си за издаването на вестник, за неговото направление и за лицата, които ще вземат участие — Гочоолу и Дочоолу усещат, че нещо ги смъдва в един затънтен край на техните сърца, сещат те, че има нещо опак в тая работа, има нещо таквоз, което не трябва да бъде; но върху тежкия слой, който притиска към дъното тия чисти чувства, бай Ганьо при-бавя нов пласт и ги задушава. Той сладкодумно, с увлечение, със страст им излага материалните

изгоди, които ще се получат от тяхното предприятие. А по-убедителни аргументи не са нужни за Гочоолу и Дочоолу.

Вратата се отварят и на прага се показва Гуньо Адвокатина със своята лисича остра муцунка, след него влиза Данко Харсъзина.

— Гуньо бе, ти какво ще речеш? — обръща се приятелски бай Ганьо. — Ний искаме да издаваме един вестник, а?

— Защо не, да издаваме. Кьораво има ли? — пита Гуньо с подмигване и с бързо шаване на пръстите си.

— Ти си гледай кефа.

— Ама има ли?

— Има, има, гледай си кефа.

— Добре. Какъв вестник да издаваме — за правителството ли, или опозиция? Казвай скоро, че ме чакат клиенти.

— Сега там е цаката — дали правителствен, дали опозиция? Не знам, дявола да го вземе, колко ще изтраят днешните.

— Казвай скоро, че ме чакат клиенти.

— Знаеш ли какво, Гуньо? — съобржава бай Ганьо, без да обръща внимание на думите на адвокатина. — Аз мисля сега засега да я караме с правителството…

— Тъй, тъй, най-добре с правителството — бързат да заявят Гочоолу и Дочоолу.

Бай Ганьо ги изглежда сърдито, задето му пресичат думата, и продължава:

— … Па сетне, като подушим, че им се разклатят краката, да им ритнем едно текме и с новите пак на власт, а?

— Става. Обещаха ли ви нещичко?

— То се знай, без него не може.

— Като е тъй, да почнем — решава Гуньо Адвокатина и тук се захваща един разговор за начина, по който ще издават вестника, и за един вид направление, което ще следва техният орган по известни въпроси. Взема се решение да се съобразяват с времето и с обстоятелствата, па и с келепира, ако е „рекъл господ“. За Русия „ще пущаме по едно: *нашата освободителка, братския руски народ, да живей Царя Освободителя* (бог да го прости), ама инак, като видим зор, ще си караме пак старата *Задунайская губерния*“. За Македония ще се поумълчаваме, знаеш, не иде някак си, времето не помага. Австрия кое, туй-онуй, тройствен съюз — хич не уйдисва…

— Ами с младежите, с младежите какво ще правим? — обажда се Гочоолу. — И те почнаха да шават!

— Ще ги залъгваме, какво ще правиш, белалии хлапета, по някой път и шапка даже ще им клатиш, време таквоз дошло, няма какво да се стори — дума с въздишка бай Ганьо.

— Няма какво да се стори ли?! — ръмжи Данко Харсъзина и очите му тъмнеят. — Пуста сопа неокастрена! Аз да ги пипна тях, че…

— Стой мирно, Данко…

— П… п-п-ррах и пепел…

— Остави ги сега, недей! Седни си на мястото. Има време.

— Хайде по-скоро, бай Ганьо, че клиенти ме чакат — извиква нетърпеливо Гуньо Адвокатина.

— Я чувай, Гуньо, знаеш ли… (холан, остави се с твоите пусти клиенти!)… знаеш ли какво? Ти седни тази вечер, па напиши една уводна статия. Тегли му едно верноподаничество, че сам княза да се слиса. Тури му там: *Ваши смирени чада, Наш баща и татко, в праха на Августейшите Ви нозе*, нареди ги там като броеница, ти знаеш как. Па помени и за народа една-две думи, както му е реда. Разбра ли ме? Така. Па сетне тегли един калай на опозицията. Кажи там: *Онези предатели, онези*…

— *Предатели* остаря вече, да турим *мерзавци* — поправя Гуньо.

— Е добре, тури *мерзавци*. Па да не забравиш да туриш и *фаталния за българския народ*. Дявол да я вземе, много ми се харесва тази дума „фаталния“! Като

кажа така *ф… ф… фаталния*, сякаш че ффащам някого за гушата… Страшно ми се харесва!

— А пък мен най ми харесва, като напопържам някого — изтърси чистосърдечно Данко Харсъзина, — отлеква ми н’ам как на душата!

— Ашколсун бе, Харсъз, да живейш! — провиква се възхитен бай Ганьо и потупва Данка по рамото. — Работата е опечена. Ти, Гуньо, ще напишеш, както рекох, уводната статия, тъй ли? А вий, Гочоолу, и ти, Дочоолу, някои дописки, някои телеграми да изкалъпите.

— Че какви телеграми, какви дописки? — запитват в недоумение двоицата.

— Какви ли? Всякакви. Не виждате ли другите вестници? Пишете там: *Ваше Царско Височество, народа ликува коленопреклонно и едногласно моли Всевишния*… и прочее; наблъскайте там, каквото ви дойде на ума. Кажете там: *Българският народ е дал хиляди доказателства, че когато се коснат до правата му, всички до един стават на крак… и… таквозинака… със сълзи на очите*… и тъй нататък. Най-сетне какво ще ми дращете много-много; напсувайте опозицията, па вер селям. Ами! Какво ще седнем сега да се лигавим с разни философии. И кой ще те разбере! Нали е работата да замажем очи — карай колата. Не е ли тъй?

— Е, хайде сбогом, че ме чакат клиенти — измъмра Гуньо Адвокатина и си взе шапката.

— Чакат те тебе дяволите… Нейсе. Хайде, сбогом. Па чувай, Гуньо, утре рано уводната да бъде готова. Много здраве!

Гуньо се упътва към вратата. След него стават Гочоолу и Дочоолу, на които бай Ганьо дава нужните инструкции.

— Чувайте бе, господа, че най-важното сме забравили — извика бай Ганьо подире им, — ами че как ще кръстим нашия вестник?

— Добре, кайш бе, бай Ганьо, ама че сме… такива! — отзовават се Гочоолу и Дочоолу.

— Туй е един сериозен въпрос — казва Гуньо Адвокатина — и знаете ли защо е сериозен? Защото онези дяволи взели всичките хубави имена, не оставили за нас. Ама все ще се намерят. Аз мисля, най си е на мястото да кръстим нашия вестник *Справедливост*, па ще прибавим в скоби едно *фин дю сийекъл*[1].

— Какво?

— Тя е французка дума, вий не я разбирате.

— Не щеме ний французки; латински, ако можеш, тури нещо, колкото за адет.

— Да му теглим едно Tempora mutantur?…

— Тегли му, ако си е на място. Ти, Гочоолу, на какво си мнение? — обръща се бай Ганьо.

— „Справедливост“ е хубава дума, ама чини ми се, че *Народна мъдрост* ще бъде още по-хубава — отговаря Гочоолу.

— Не съм съгласен — обажда се Дочоолу, — туй име много попско изглежда, по-добре *Българска гордост* да го наречем.

— Ами ти, Харсъз, какво ще речеш?

— Аз ли? Че знам ли аз? Да му изтърсим една *Народна храброст*, па да става, каквото ще. Ще турим за отговорен редактор Саръ-Чизмели Мехмедаа, а?

— Всичко бошлаф. Да ви кажа ли аз вам? — заявява авторитетно бай Ганьо. — Нашия вестник ще кръстим или *България за нас*, или *Народно величие*. Изберете си едно от двете.

— „Народно величие“! Съгласен! „Народно величие“! Тъй, тъй, да живей!

— Е сбогом, бай Ганьо.

— Сбогом.

Гочоолу, Дочоолу и Гуньо Адвокатина излизат.

— Ти, Данко, остани, ний с тебе ще пишем антрефилета.

— Добре. Заръчай сега да донесат мастика и мезе и да почнем работата. Па да не домъкнат пак кисела бамя, гледай там някое мезе по-като хората — тук вестник има да се пише, не е шега.

Донесоха мастика и мезе. Ама ще попита бай Манолчо, какво мезе? То не е важно, важното е, че бай Ганьо и Данко Харсъзина се запретнаха да ръководят общественото мнение.

— Данко бе, нашия комшия страшно ми се пери, учен бил, честен бил и н'ам какви дивотии. Да му теглим ли един калай?

— Калай не, ами със земята барабар го направваме — заявява специалистът на псувните.

И почва се писането… „Научаваме се, че…“ — пише бай Ганьо и излага върху един лист бяла хартия такива черни хули срещу своя съсед, за каквито не само че не се е „научавал“ някой път, но нито насън му са минавали. Пише бай Ганьо, пише и зачерква, той е все недоволен от ядовитостта на своите стрели: *крадец* е за него нежна думица, той я зачерква и пише *хайдук*, но тая дума е станала обикновена, бай Ганьо добавя *пладнешки* и я съединява с едно *фатален*. Съседът, жена му, децата му, родът му — излизат под перото на бай Ганя феноменални изверги… Той чете своето произведение на Данка Харсъзина. Данко, със светнали от мастиката очи, поощрява с въодушевление майстора на антрефилетата.

— Карай, карай, карай! Блъскай, майка му стара, пред нищо недей се спира, пред нищо! Блъскаай! — гърми Данко Харсъзина, като че командува някое артилерийско сражение…

……………………………

— Ето, господа, как се е основал органът на бай Ганя — завършва разказа си Гедрос.

Ние отворихме отново вратата на вътрешния салон и оркестърът гръмна чудния марш от Вагнеровия „Танхойзер“.

Прощавай, снизходителний читателю! Ти ще срещнеш в тази книжка някои цинични думи и сцени, аз не можах да ги избягна; ако ти можеш да изобразиш бай Ганя без цинизми — заповядай!

Прощавай и ти, бай Ганьо! Бог ми е свидетел, че винаги добри чувства са ме въодушевявали при описването на твоите истории. Ни чувство на злобно порицание, ни презрение, нито лекомислен смях не са ръководили моето перо. И аз съм чадо на своето време и известни отделни събития може би неволно са ме отклонявали от строгата обективност, но аз се старах да възпроизведа есенцията на печалната действителност. Твоите братя, вярвам, не са такива, какъвто си изобразен ти, бай Ганьо, но те са засега на втори и трети план; те едва сега почват да заявяват за своето съществуване, а пък ти, ти си налице, твоят дух лети и обгръща целия обществен строй и дава свой отпечатък и на политика, и на партии, и на печат. Аз питая в себе си вяра, че ще дойде един ден, когато ти, след като прочетеш тази книжка, ще се позамислиш, ще въздъхнеш и ще речеш:

Европейци сме ний, ама все не сме дотам!… Прощавай, не е за чудо пак да се срещнем.

София, 17 март 1895 г.

---

[1] Fin du siècle (бел. на Ал. К.) — Края на века (XIX век) (фр.) ↑

БАЙ ГАНЬО В ДВОРЕЦА

— Язък! Ти трябваше да бъдеш в двореца на разговявката, да видиш материал…

— О-о! Бай Ганьо, Христос воскресе! Беше ли в двореца на разговявката?

— Кой, аз ли? Ами че аз ако не бъда, кой ще бъде — отговаря ми бай Ганьо и като си засуква левия мустак, удря ми едно лукаво око, тоест: „Доде има ахмак свят, бай ти Ганьо изпуска ли келепиря.“

— Е, как минахте? Беше ли весело?

— А бе кой ти гледа весело, келепир имаше богат! Нарязах се като… таквозинака… Знайш, страстна неделя, постих, постих, издувах се с този пусти фасул, па и армея отгоре, изгладнял бях като тахтаба. В събота троха не турих в уста. Па взели, че турили разговявката в два часа през нощта… Доде стоях на черква, като че триста пиявици ми смучеха в корема. Плюйш, плюйш и плюнка не остана. Речеш да запушиш — не върви, горчи ти в устата… Казаха „Христос воскресе“ — часът дванайсет, как се чака до два часа! Казах на домашните си да идат да си отговяват самички, па влязох в „Червен рак“. Там, брате мой, пълно с хора като мене — цилиндри, еполети, ордени. И те чакат да удари два часа. Седнах до една дълга маса, гледам, няколко бекяри отговяват. Наредили оная ми ти маса със закуски, прасета, па и варненско вино отгоре — да ти прикапе на стомаха. Като погледнах само кожицата на прасенцето, щеше да ми изхвръкне акъла. Е, какво,

биваше да попитам тези бекяри: „Какво ядете там бе! Прасе ли? Браво! Я… таквозинака… малко с кожичка…“ — и щяха да ми дадат хората. Ама на. Срамежлив съм си от малък… (Я си дай табакерата, ти пушиш хубав тютюн, Ивановият хич не го бива, на махорка мирише…) Замляскали ония ми ти бекяри, доядя ме да ги гледам, па си обърнах очите на друга страна. Рекох да плюя, че де слюнка! Слепили ми се червата. Помислих да си заръчам едно пиво, па възгечтисах. Затуй ли гладувах, то се казва, два дена… Уж се обърнах да не гледам онези, па те, като че нарочно, да ги вземе дявола, все дъвчат и все прасето хвалят. Идеше ми, знаеш, да стана, че да им грабна от устата туй пусто прасе… Да мога да се наведа, да си понатисна така стомаха — не се сеща толкова глада, ама не мога да се наведа. Фракът ми тесен, ще се разцъфти на гърба. Хай, да го вземе мътната! Па и яката колосана твърдо, че като ми застъргала шията като трион… Притъмня ми на очите. Излязох от Рака, запътих се къде двореца. Не иде да влезеш рано. Аз имам един гавазин приятел, хем добър приятел, даже ако питаш, малко и роднина ми се пада, ама все не уйдисва. Па и да влезеш рано, все едно, няма да ти подложат веднага трапеза. Обикалях, обикалях около портите, заболяха ме краката. Еле по едно време дррр… един пайтон, подир малко дррр… друг пайтон. Влязоха в двореца, слава богу! Позасуках си мустаките, изкашлях се и хайде подир тях. Влязох вътре, гледам, гавазите, конвоят, наредени вече. Едно бръснато момче се спусна да ми съблича палтото, аз му измъмрах едно: „Извинете, господине, гледай си там работата“, и не му дадох да ме съблича. То се засрами и отиде да съблича други. Как ще му дам да ме съблича бе, брате? Ръкавите на палтото ми, сиреч не ръкавите, ами астарът отвътре изпокъсал се като… таквоз. Нейсе. Качих се аз горе, ама преди да се кача, хвърлих едно око в долните стаи — трапезите наредени чиста работа. Събра се свят.

Почакахме и тука малко и излезе княза с княгинята. Този път те по християнски бяха хасъл стопанин и стопанка. Раздадоха ни по едно яйце…

— Ръка целувахте ли пак?

— Е, хелбетя… А бе аз за такваз трапеза и сто ръце би целунал. Нейсе. Мина се и туй митарство, че като се урнахме, брате мой, из стълбите надолу… Ако щеш, вярвай, ако щеш, не, аз през три стъпала се мятах, щях да се блъсна в огледалото, ама не оставих да ме превари никой. Докопах хайвера, че като задълбах лъжицата, ако е било по-малко от половин кило — грях да ми е на душата. Оная ти риба майонез, ония ми ти закуски, имената им не зная, че като зинаха ония ми ти уста… Остави се!… Ядох, ядох, тъпках… и досега се чудя как не ми се пръсна стомаха. Ами пиене… Кога съм си отишъл, как съм си отишъл — заколи ме, не помня… Уфф!… Още ме боли главата от туй пусто шампанско… Че остави това, ами като взех, че си наблъсках джебовете с пасти, па те меки, да ги вземе дявола, че като се размазаха из джеба ми… Е, хайде сбогом.

— Сбогом, бай Ганьо.

София, 5 април 1892 г.

Алеко Константинов

БАЙ ГАНЬО В ДЕПУТАЦИЯТА

Е, не можеше ли сега без него, ама де-де! Не беше ли санким съвсем достатъчно да свършат работата само официалните делегати, ами трябваше и бай Ганьо да си въвира гагата. Мигар, ония, официалните, не бяха в състояние да покажат пред външния свят какво значи българин и български патриотизъм. Ами че такива характери като човека с *окладистой русской бородой*, или пък оня, който е *похож на французика очень бойко и плавно говорит по французски*, или най-сетне *известный болгарский дипломат* малко ли бяха? Даже ако питате, само последният им стигаше на русите. Човекът, когото руската преса нарича *болгарский дипломат*, е всъщност филибелийски сапунджия. Какво значи прогресивна нация! Когато българските сапунджии минават в Русия за дипломати, представете си пък какво ще стане да се яви пред Матушката един български хасъл дипломат, а? Колкото и да си скромен, не можеш да не се гордееш! Наистина, справедливостта го изисква да признаеш, че и французите малко позаприличват на нас: техният Феликс Фор от кожарин стана президент на Републиката, па и римляните имат подобен случай: Цинцината помните ли? Но ний ще надминем и едните, и другите. Опитайте се например да се изправите насред чаршията със завързани очи: аз ви уверявам, че първият българин, когото вий хванете и попитате: „Желаеш ли да станеш български княз?“ — без да се колебае една минута, ще ти отговори утвърдително; може би само ще ти тури условие подаръците и бакшишите, които раздава, да се изплащат не от платата му, а от хазната…

За бай Ганя е приказката… Та това де, не можеше ли, рекох, да се мине без него? Защо трябваше и той да представлява българският народ? Ама ще речете, че той не е официален делегат. Все едно. Щом ходят да го интервюират кореспонденти от важни вестници и неговите думи като оракулско предсказание се разнасят чрез печата по целия свят — иди сетне доказвай, че чрез бай Ганьовите уста не глаголи народът български… Но аз, непоправим оптимист, мисля си, че съдбата е преплела бай Ганя в тази мисия само и само за да запази депутацията своя настоящи български национален характер, защото, както щете, но *окладистая русская борода*, *французик дипломат* — не звучат български. А че бай Ганьо е държал високо и с достолепие знамето на българския патриотизъм, това ще види всякой ясно от следующото интервю. (Няма защо да поменуваме, че първият господин, облечен във фрак, който влезе в стаята на бай Ганя и пред когото бай Ганьо успя да излее своите братски чувства, беше не кореспондент, а келнер от гостинницата. Малко недоразумение, но какво да чиниш? Накипели в гърдите искрени чувства, замъглили се очите от умилителни сълзи — твърде е естествено да стане грешка.)

Влиза кореспондент. Бай Ганьо беше ли си приготвил нарязан лук, не беше ли — не зная, но мога положително да утвърдя, че очите му се просълзиха:

— О-о, здрасти, братушка, здрасти. Девет години, братушка, девет! Не е ден, не са два, девет години — и заплака бай Ганьо.

Всеки би помислил твърде естествено, че братската среща след дълга печална раздяла препълнува с нежни чувства гърдите на бай Ганя и избитъкът на тия чувства се лее във вид на умилни сълзи; но какво беше учудването на кореспондента, когато видя, че моментално лицето на събеседника му се проясни, и чу

от устата му следующите думи, изказани като че крадешком, с едно подмигване:

— Ама да знайш какъв венец сме яптърдисали, здраве му кажи — чиста работа! Не тъй бакър, сребро — ами чисто злато. И знайш ли колко струва? Как ти мислиш, братушка?… На мен да поднесат русите например, санким де, такъв венец, и краката им ще целувам — какво хортуваш, не е шега, злато! Хем чисто злато, не така…

— Ами у вас там движение някакво македонско се начнало — отклонява разговора кореспондентът. — Намирате ли, че това движение е своевременно?

— Движение ли? Какво движение?! — учудва се бай Ганьо, като че за пръв път чува за таквоз нещо. — Я недей се кахъри! Никакво движение няма… Чапкънска работа! Хайдучаги! Хич за въстание време ли е сега? И какво искат тия хаймани — не мога да разбера. Твоя милост, знайш ли какво? Не зная дали знайш — има един ферман от 1870 година за шестима владици в Македония — трима са дали, още трима ще дадат, па ще си седнат всички на задника! Това им е зора!

— Ами Берлинския договор?

— А бе я ги запуши тез… За друго да си приказваме. Я ми кажи ти мене Драгана Цанкова познаваш ли?

— Да, мисля, че доста добре го познавам.

— Е? — и бай Ганьо усили въпроса с едно двусмислено шаване на пръстите си. — Как ти се види тоз чиляк?

— Мисля, че е един добър патриот.

Бай Ганьо се засмя неестествено и си заклати главата:

— Па-три-от ли? Е-хе-е, да го зна-еш каква ми е сто-ка! Че той помислил ли е един ден за свойто отечество. Той гледа да настани само себе си и зетя си. Такъв си е от малък, нали го зная. За патриоти ако питаш, ний сме хасъл патриоти. Хубаво ме гледай! На мене не двесте —

сто и петдесет рубли ми вържете на месец, че да видиш ти какво прави бай ти Ганьо… Че как ме хесапиш, твоя милост! Туй не е Абисиния…

— Обядвали ли сте, господин Балкански?

— Защо питаш? Да не ме поканиш я на обед, я?… Аз приемам. Славяне не сме ли?

Интервюто се прекъсна.

София, 1 юли 1895 год.

Алеко Константинов

БАЙ ГАНЬО И ОПОЗИЦИЯ — АМА ДЕ-ДЕ

Господине редакторе,

Един господин, като ме знае, че съм приятел с *оногова*, дето събира материали за *бай Ганя*, предаде ми приложеното тук писмо, да му го връча. Това писмо е толкова оригинално и характеристично, щото не ще бъде зле да го напечатате във в. Знаме като подлистник Как е попаднало писмото в ръцете на господина — не ми е известно.

София, 30 октомври 1895 год.

Щастливец

До господина редактора на в. Не му е времето.

А бе, кьорпѐ, защо си ме набедил във вестник „Не му е времето“, че съм бил опозиция, а? Толкова ли ти стига ума? Хич бай ти Ганьо опозиция става ли бе, момче? Или ти какво си рекъл: чакай да сме по-малко, че да делим по по-множко. Не си прост ти, знам те аз тебе. Ама пак си прост, да ти кажа правичката. Сиреч, не си прост, ами малко аджамия падаш. За тия работи ти бачка си питай. Ти вчера, казва се, докопа кокала, а бачо ти от девет години насам го е заглозгал и няма ниет да го изпуща докрай време. Па знайш ли, момче, да ти кажа чистичката: има и за тебе, има и за мене. *Народната* да е жива. Аз като идех още за София, като депутация да молим онзи обесник да не си дава оставката, още тогава

— помниш ли, на Враждебските ханчета? — още тогава разбрах, че не си е келепир да бъдеш опозиция. Ама, ще речеш, защо? Защо ли? Твърде просто: защото ще стоиш зад метлата, а хората ще си плетат кошничката. И какви хора! Все отбор-отбор юнаци, все учени, изпраксани. Напрежните *наши* бяха хептен дива работа. Крадяха гьоз-гьоре, насила, аджамийски, па си позволяваха и чапкънлъци, докундисваха на честта кое жени, кое моми, кое… А, момче, тъй ли е? И най-сетне влетяха с двата крака в капана. Виж, днешните *наши* не са тъй. За чапкънлък няма ги. Тоест — как да ти кажа — не че ги няма, ами кой ще се качи по Джендемтепе, по Небеттепе, кой ще ръшне по хамамите да разпитва какво е ставало. Па и кому влиза в работа. А колкото за алъш-вериш, бива си ги. Правото — право! Хем тъй си подкараха работата, щото, срам не срам, ще ти се призная, брате, и аз се слисах. Ашколсун, кьопоолар! Гледай какво нещо било туй науката. С таквиз хора да имаш работа — разбирам. Напрежните *наши* бяха я подкарали на акънтия, бре трепаха, бре бесиха, бре стреляха, съсипали бяха орталъка. И защо? — За вятъра. А днес видиш ли? Само по изборите не ти дават да шавнеш, а за друго — свобода! Викай, попържай, давай си зор, колкото щеш — никой нищо не ти казва. И защо ще бутат опозицията — тя нека си дига гюрултия, кой я слуша. *Нашите* си сучат мустака, па им се подсмиват. Властта в ръцете им — не искат да знаят. И сега, когато толкова железници ще се правят, толкова дружества ще се калъпят, толкова пристанища ще се строят, ти тамам сега си му намерил времето да ме набедяваш, че съм бил уж опозиция. Недей прави тъй бе, братко. Дотам ли ти беше достлука? Завиждаш ли ми, или какво? Че санким ти по-малко ли кьораво си ударил от мене. Я си направи сметката, ти от колко места получаваш. А пък аз — какво? Гледам си търговийката, и туйто. Па най-сетне нали знаеш, че тия работи със съгласие стават.

Ако ми помогнеш да вляза и аз в някое предприятие по-тлъстичко, мигар мислиш, че няма да ти се отсрамя? Зная си аз как му е реда. Па не стига другото, ами си взел, дяволе, че си извъртял писмото тъй, щото, като го чете челяк, ще помисли даже, че съм против Особата. Аз ли? За толкова ли верен човек ме имаш ти мене? Нали си дадохме уж дума, че *не му е времето*. Разбирам да не беше властта в ръцете ни, да подсмърчахме отстрана — тогава хелбетя ще ти причерней и ще караш наред, с Особата барабар. Ама сега, когато сме допипали кокала с две ръце и когато *тамам му е времето* да се осигурим за стари години, да взема аз да кажа някоя права дума за Особата? Не е ахмак бай ти Ганьо, той знае кога му е времето да се вика „да живей“! Едно *да живей* — хоп едно предприятие. *Па когато му дойде времето* — знаем и башка тюрлия да викаме. Тъй върви света. Ако не друго, барем тая философия сме я проумяли до дъно, пущината.

Момче бе, *нашите* дали не са я попрекалили с ломчаните? Чувам: ранени, убити! Брей, да си опичаме ума, зере… на оногова ръцете отрязаха, да не би да му дойде времето наопаки…

Хайде стига засега. Да живей Негово Царско Височество!

Виждаш ли как викам *да живей*, пък ти си взел да казваш, че съм бил против. Завиждаш ми, да те вземе дявола. Знайш си ти, че ако вземем да се надвикваме, не се знай кой кого ще надвика. Па и за *почитание* ако дойде думата, аз пак не се давам. Ти ще целунеш ръка, аз — двете ръце; ти ще целунеш скута, аз — краката; ти ще целунеш на друго място, аз — на още по-друго място. Че ти с мен ли ще се надпреварваш бе, кьорпе?

Ганю Балкански

ДРУЖЕСТВО „ВЪЗДЪРЖАНИЕ“
РАЗКАЗЧЕ

Таки Бираджията още спеше, макар че слънчевите лъчи отдавна бяха пронизали замъглените от нечистота прозорци на неговата душна стаица; лъчите осветиха постепенно нозете му, пропълзяха към благоутробието му, лъснаха засъхналата и напукана от вътрешния огън долна устна, устремиха се в отворените му уста и проникнаха до гърлото, от което се къртеха вълните на едно смущающе ухото хъркане. Тъкмо в туй време пощенският раздавач почука трикратно на вратата. Но Такевото ухо разбира ли ти от такива нежни сигнали. Да беше делник — иди-доди, ами то се случило празник. Насрещу празник, вие знаете, човек се поотпуща повечко: с тогоз се чукне, с оногоз се чукне, па току виж, че се поначукал. И с бай Таки се случи същото: той от желание да препоръча бирата си беше се коджа понаквасил. Думата ми е санким, да не ви е чудно, че пощенският раздавач повтори почукването на вратата, па като не се обади никой, той нанесе такива бездушни удари върху нищо невиновната врата, щото, ако би цял казан бира да бе посетила стомаха на бай Такя, той пак щеше да се събуди. И се събуди. Отвори си очите, замижа срещу слънцето и с един глас, достоен за гърлото, от което излезе, той попита:

— Кой там?

— Поща — отговори раздавачът, влезе в стаята, прекрачи до леглото, подаде едно писмо и побърза да се избави от задушената атмосфера на непроветрената

спалня. Бай Таки се поизкашля, както си му е реда, поотри си очите и разгърна писмото. Покана!

> *Почитаемий Господине, умолявате се да заповядате утре, неделя, в 5 часа след пладне, в склада „Сухиндолски вина“, дето ще се обсъжда въпроса за основаването на едно въздържателно дружество.*
>
> С почитание:
> За инициаторите
> *Танас Дочоолу*,
> кръчмар

Боже мой! Колко навреме се получи тази покана. За съхналото гърло и попуканите устни на бай Такя бяха в този момент такива агитатори в полза на въздържанието, щото той с възторг усвои благородната идея и оставаше само да настъпи петият час след пладне, за да се обяви най-горещ защитник на въздържанието.

През деня бай Таки пи вода. (Криво да стоим, право да говорим — изпи си той две чашки винце, ама то тъй се казва.)

Пет часа ударил-неударил, бай Таки прекрачи прага на обширния склад *Сухиндолски вина*.

— Тук ли е бай Танас? — попита той момчето, което стърчеше зад тезгяха.

— Заповядайте, тука са, в стаичката — отговори почтително момчето и пристъпи, та му отвори вратицата.

Стопанинът, Танас Дочоолу, посрещна любезно своя събрат и го покани да заеме място. Солидно и мълчаливо седяха покрай стените няколко граждани, които ги въодушевяваше и привличаше тук

благородната идея на бъдещото дружество. Бай Таки поздрави всичките и пак се възстанови тишина, нарушавана само от скромни покашляния. Виждаше се явно, че събравшите се очакват някое лице, без което не се решаваха да отворят заседанието. Не се мина много време, външните врата се отвориха. Дочоолу се спусна да види дали не ще иде желаният гост, но веднага се върна с недоволен вид. В стаята се изтърси съвсем неочаквано Данко Харсъзина. „Ударихме кьоравото!“ — пошепна бай Танас на бай Такя. То се види, че не това бе очакваното лице. Данко отвори уста да каже нещо — Данковият разговор какъв ще бъде: да напсува някого; но никой не изяви охота да го слуша и той млъкна. Минаха още няколко минути и (слава богу!) момчето се втурна стремглаво в стаята и извика като уплашено: „Иде! Иде!“

Всички наставаха. Външните врата се отвориха и на прага се показа във всичкото си величие, в оригинал, общият наш приятел бай Ганьо Балкански.

— О-о! Да живей! — извика въодушевено многоочакваният гост, без да определи кое „да живей“, но и без пояснение всички разбраха, че това се отнася до бъдещото дружество.

— Да живей! — отзова се събраната група и почнаха да се изреждат да стискат ръка на бай Ганя. Данко Харсъзина, винаги по-малко деликатен, позволи си (представете си!) да потупа бай Ганя по врата, но господин Балкански го стрелна така с очите си, щото Данко си сви опашката и се сгуши в едно кьоше. „Не му вържи кусур, бай Ганьо — пошепна стопанинът, — нали го знаеш. Данко си е все Данко — сарахошин.“

Отвори се заседанието. Ех, господа, де да сте имали щастието да попаднете в това събрание! Като зинаха ония ми ти бай Ганьови уста, че то човек ли говори, славей ли пей… Той ли няма да те убеди, бай Ганьо ли? А бе не за дружество, ами може да те убеди

да повярваш, че твой баща е Мусала и Витоша е твоя майка… Остави се. Убедиха се всички, че тамам сега му е времето да се основе въздържателно дружество; само Данко Харсъзина — да се чудиш и маеш — цял Тома Неверний. Бре и тъй говориха, и инак говориха — йок, той си седи в кьошето и току се подсмива под мустак и пуща по някоя скептическа думица. „Време е вече да… таквозинака — ораторствува Дочоолу, — да основем… туйканака… разбираш ли, едно дружество…“ А Данко пуща едно „нейсе“. „Пиянството, почитаеми господа — нанизва бай Таки, — се отразява зле на работата ни, на здравето ни, на поколението…“ „Бошлаф!“ — шепне Данко и се подсмива под мустак. Но и без петел съмва! Няма сега за един Данко да напуснем възвишената идея. Оставиха Данка да си суче мустака и се заеха с конституиране на дружеството. Решиха да кръстят дружеството *Въздържание*, да помолят даскала да им напише един устав. Даскалът, ще не ще, трябва да напише устава, защото, ако питате, той пръв пусна фитиля за това дружество. Засега инициаторите се ограничиха да изберат, както се практикува от памтивека, едно настоятелство. Избраха: бай Ганьо, разбира се, председател, Танас Дочоолу, като хазяин, подпредседател, а бай Таки — касиер. Готово! Де се е чуло-видяло избор да стане, че да няма черпня. Не може. Така си е било, така си е и тъй ще отиде. Подпредседателят, като стопанин, пръв се отсрами — повика момчето и му пошепна: „От старото две кила скоро!“ Донесоха виното. Че вино, вино ли е туй, сухиндолското — кристал, да го вземе дявола!…

— Е, ха наздраве, да е хайрлия! Да живей председателя, ура!

— Благодаря, да живей Негово Царско Височество и почитаемото правителство!

— Ураа!

— Долу пиянството!…

Отсрами се и бай Ганьо. Отсрами се и бай Таки.

И повториха… и потретиха… и тъй нататък до настъпването на нощта…

Беше вече тъмно, когато аз вървях с другаря си по улица „Чиста работа“. Като минувахме покрай склада *Сухиндолски вина*, един необикновен шум, изходящ отвътре, обърна нашето внимание и възбуди любопитството ни. Влязохме в склада и през прозорчето на вътрешната стая ето каква картина лъсна пред нас: повечето от събраните хъркаха, натъркаляни без ред по столовете, бай Таки, кръстосал ръце върху благоутробието си, сумтеше тежко с увиснала глава и полуотворени очи; един тънък, дълъг господин, с изтъркан сюртук и със сини очила, обръщаше се към всичките посоки и викаше в пространството: „Аз съм против машините, кой каквото ще да казва, но аз съм против машините.“ Дочоолу седеше при масата, момчето му държеше свещ и той записваше с трепетна ръка сметката в тефтера. Бай Ганьо удряше с всичката си сила по масата и с озверен поглед крещеше: „Аз ли? Аз ще им докажа, аз ще им дам да разберат кой е бай ти Ганьо…“ А Данко Харсъзина, въодушевен от този енергичен тон, беше се оцъклил срещу бай Ганя и като че го питаше с очи: „Я кажи бе, бай Ганьо, кажи бе, брате, кого да хвана за гушата, кого да изритам из вратата навън?…“

Момчето излезе със свещта.

— Момче бе, каква е тази компания? — попита другарят ми.

— Дружество против пиянството — отговори момчето.

Ако съществуваха премии за най-безгрижен смях до захласване, то аз и моят другар щяхме да получим в този момент първа премия.

София, 12 май 1895 год.

ПИСМО ОТ БАЙ ГАНЯ ДО КОНСТАНТИНА ВЕЛИЧКОВА

Бай Величков!

Аферим бе, бай Величков! Виж, тъй те харесвам. Защо да мамим младото поколение, нека си открием картите. Идеали! Бошлаф! Личното наше земно доволство — ето идеала, който трябва да преследваме. Аз се радвам, че ти постигна вече тази истина. И заслужава ли този подъл народ да се трепим за него! Доде бяхме по-млади, иди-дойди; ами сега — станали сме по на четирийсет лазарника хора, трябва да помислим вече за себе си. Аман от сухоежбина! Хеле пък ти, завалия, хептен се измъчи из тия стамболски сокаци, из тия италиански… това не беше ли цял подвиг? Като видя, че се разбесня Стамболов, ти взе, че си обра крушите от България, заряза тия роби, нека си плуят в робството. Те са научени. Ти не си научен да теглиш и като всеки кавалер постара се да офейкаш. Какво не ти пати главата в това пусто Халки — и за цярове по някой път не ти стигаха пари. Бобчев и Маджаров се умълчаваха. Стига вече подвизи. Па знаеш ли какво — я вземи, че зарежи и твоята пуста поезия. То бива, ама когато в кесията вятър вее, а пък сега, слава богу, понаредихме се. Те ще почнат сега, разни хлапетии, разни социалистчета, идеалистчета, да те джавкат, ама хич окото да ти не мига!

Прави си оглушки, па си гледай кефа, па хем си гледай кефа, хем им се подсмивай на акъла. То се знай. Те защо ще те джавкат? Мигар за някоя твоя измяна, за измама, от разочарование? Йоо! От завист? Разбира се! Без съмнение! Без съмнение от завист! И то защо? Просто затуй, че техните кости смазаха, техните гърла се драха, а пък ти (страшен си дявол, да те вземе мътната!) току се изтърси наготово на най-топлото място. Е, видя ли сега! Кандиса ли? Не ти ли казвах аз тебе, че на тоз свят най-хубавото нещо е да ти е топличко? Туй борба обществена, идеали и не знам какви глупости — всичкото е бошлаф! Ето сега, като си подложиш на края на месеца торбичката, че като ти наринат хиляда и петстотин левчаги… Хубаво нещо, дявол да го вземе! Дръж се сега! Докопа ли кокала — дръж! Хич недей му мисли от чия кожа се дерат тия левчаги… Тупай брашнения чувал, майка му стара! Тупай! Той пуща…

Ама ти можеш да се чудиш защо ти пиша това писмо. Пиша ти го, за да те похваля за онзиденшната ти реч в Народното събрание. Браво бе, Кочо! Е, право да ти кажа, просълзих се от радост. Малко остана да дойда при теб и да те цалуна пред всичките депутати. Ама ще почнат да ми тропат с крака, да възражават… Сещаш ли се за коя реч? Как да не се сещаш? Цял свят говори за нея. Ама имаш право бе, Кочо! Хич толкова хиляди избиратели да не вземат да разкъсат двайсет души жандарми и петдесет души пияна шайка. Голяма работа! Жандармите щяха да разстрелят най-много стотина избиратели! Е, та голяма работа ли е? Всичко на всичко щяха да се почернят около

двеста къщи. Да речем, на другата неделя ще дойде войска и тя да разстреля, да избие най-много, най-много триста души. Колко къщи сирачета — петстотин къщи! Хепидже маслахат!…

Ами те, диванетата, взели да укротяват тълпата, косъм да не падне! Как да не се възмущаваш?… Благодарение на такива мекушави диванета ти цели осем години чака в Халки… Да им пишеш толкова стихотворения за звездите и за въздишките, а те да те карат да чакаш осем години. Осем години! Срам за българския народ. Поне сто хиляди души избиратели от цяла България да бяха отишли под куршумите, ти можеше много по-рано да заемеш днешното си топло място. Ама калпав народ! Страхливци! За кой бяс е тази законност и свобода, ако не се изтребят барем хиляда избиратели?… Дръж се, драги Кочо, тъй те харесвам. Дръж по-често такива речи, за да вдъхнеш по-голямо доверие на големите капии… па си гледай кефа! Че щяло младото поколение да негодува, че щял народът да се вълнува — хич окото ти да не мига! Народът! Народът е стадо, като му завъртиш сопата… Па най-сетне аз ли ще те уча на тия работи!…

Аз най-много се радвам, че именно ти прибърза да държиш тази реч, не можа никой да те изпревари. Артък и сега ако не си им вдъхнал доверие, повече къде!… Всичките чорбаджии те хвалят! Аферим, казват, Кочо стана наш човек, дойде му най-сетне ума в главата. Опичай си сега ума, дръж този път, па се не бой!… Ама все гледай брей, Кочо, тури някоя пара настрана, зере не се знай — свят като цвят!

Кочо, като прочетеш това писмо — съдери го, да не падне в ръцете на оногози, дето беше ме описал как пътувам по Европа, че пак ще ме изтипари някъде. Чух го онзи ден, говореше на едного: „Брей, язък, хич не очаквах тия думи от наша Величков“… — па я го слушам и му се чудя на ума. Вятър го вей… Кочо бе, защо издавате още този пусти „Прогрес“? Зарежи го! Аслъ и името му таквоз хлапашко, не прилича вече като на теб солиден човек. Па ако толкова те сърби за писане — пиши си, ама най на място ще бъде да наречеш вестника *Не му е времето* и нашите партизани да се наричат тогава *немуевремисти*.

Донесох в дисагите си няколко мускала. Не можеш ли да изкалъпиш някое законче да се попръскват обществените сгради с гюлово масло?

София, 28 октомври 1894 г.

Твой Ганю Балкански

ИЗ КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА НА БАЙ ГАНЬО БАЛКАНСКИ

I

Почитаемий г. Балкански,

Може да сте ме вече забравили, но аз ще Ви наумя някои обстоятелства и вярвам, че ще си припомните кой съм. Помните ли, като пътувахте по Европа, бяхте се отбили и в Прага и всичките българи-студенти се отнесоха тъй хладно към Вас, даже Иречек, само аз бях единственият, който Ви поканих у дома си и пренощувахте няколко дена. Помните ли, като ме заварихте с дъщерята на хазяйката? А помните ли, като останахте сами, как Ви гощавали и сте им пели „Нощ ужасна“? Аз съм същия, Бодков, свърших вече висшето си образование и се завърнах в отечеството си. Понеже нямам между познатите си друго влиятелно лице освен вас, обръщам се с молба към Вас и Ви моля да помолите някоя от редакциите на някой правителствен вестник да напечата приложената тук дописка, от която изпращам копие и за Вас, ако би в случай да се загуби в редакцията. Аз вярвам, че тази дописка е достатъчна, за да си състави правителството понятие за моите идеи; аз даже съм в състояние да напиша много повече от това, ако стане нужда. Аз съм свършил по философията, господин Балкански! Освен това имам към Вас една молба: баща ми е предприемач и сега му бракуват за петдесет хиляди лева обуща, та ще

Ви моля да походатайствувате да му ги приемат, както приеха от същия материал на един евреин. Това патриотично ли е?

Да не помислите, че аз пиша дописката си да угодя на правителството. Съвсем не. Бракуването на обущата няма нищо общо с дописката и най-сетне трябва да знаете, че аз не съм человек, който търгува със своите убеждения.

Приемете уверение в моето отлично към Вас почитание.

Ваш *Бодков*

P. S. Редакцията може да измени моята дописка, както намери за добре, аз не съм претенциозен човек.

Същий

P. P. S. Обущата са бракувани преди три дена.

Същий

Ето и дописката, за която се поменува в горното писмо:

Копие. *Писмо до редакцията*

Господин редакторе,

Кръвта ми леденее в жилите, мозъкът ми се скована към черепа, сърцето ми престава да бие и аз с трепет на душата си взивавам към почитаемото Правителство и го моля да отговори, ще има ли край неговото търпение спрямо разрушителната разюзданост на опозиционната преса? Народът иска да знае

(смело мога да утвърдя това) кога ще се пречупят светотатствените пръсти на опозицията, които се осмеляват да докосват — о, ужас! — до Девствената и Свещена Особа на нашия общ Баща, залогът на нашето щастие и благоденствие. Вместо безропотно благоговейно преклонение пред светлото олицетворение на нашата независимост, вместо коленопреклонна готовност към удовлетворение на Височайшите похоти и желания у нас се явяват българи (изроди на българския народ), които се осмеляват да приписват на недосегаемата Особа човечески слабости!!… Туй е повече от предателство на отечествените интереси. Това е небивал в историята разврат! Даже намериха се такива разбойници на перото, които въстанаха и се постараха да спрат и да осквернят най-голямата добродетел на нашите общини, дето подаряват общински гори, острови и градини на своя Височайши Любимец. Величието на трона е същевременно величие на народа и вместо да се гордеем, че общините ни доказват нагледно своята любов към Короната и Династията, вместо да ликуваме, че нашето доскоро диво отечество се покрива с разкошни дворци и вили, намират се българи — въобразете си, българи! — които и след това не са доволни! Такива недоволници сеят разврат в обществото и българският народ трябва с отвращение да гледа на тях. Те са причината за нравствения упадък на нашето общество и за туй недоверие, което се вселява между правителството и обществото и тъй зле влияе на народния поминък. От това недоверие страдат частните интереси на най-почитаните и добросъвестни търговци, както е случаят с нашия достоуважаем гражданин NN, комуто тия дни са бракували по

недоразумение за 50 000 лв. обуща от най-хубав материал. И тъй, Правителството трябва да вземе мерки да се запушат веднъж завинаги устата на опозицията. Това е най-горещото желание на българския народ.

X. Y.

Господин редакторе,

Аз Ви обещавам занапред да Ви пиша, колкото искате такива дописки против опозицията, само ще Ви моля името да остане инкогнито за публиката. Аз съм свършил по философията.

С особено почитание:
Бодков

II

Господине Бодков,

Дохажда ми на ум кой бяхте Ваша милост, ка’ще да не помня, помня и тебе, помня и годеницата Ви и майка й беше зарарсъз, нали ги учих да готвят кое туйцък-онуйцък и на пиано свирехме, много добре помня. Ти си изпекъл занаята, както те виждам аз тебе, туй философията, както се види, не била само за ахмаци хора да изкарва. А за обущата, дето пишеш, малко сте сгрешили, тая работа не става с дописка, видиш ли, че на евреина, дето казваш, приели обущата, приели ги зер, защото той знае де Аврам копае корени, развържи си и ти кесията. Писмото ти прочетох от край до край и проумях за какво ти е зора, ама да бъдеш предприемач, и то не е за всяка уста лъжица, не прилича на философия и трябва сам да се сещаш

от кого зависи да ти приемат обущата, на баща ти тоест. А дето казваш за династията, нейсе, карай да върви, модата му е такваз, най-сетне, дума дупка не прави.

Поздравявам Ви
Ваш *Ганьо Балкански*

III

Многоуважаемий господин Ганьо!

Обръщам се към Вас, Вие сте народен представител и молим занапред да не се повтарят подобни работи, дето да ходи цял полк из гората и да лаят като кучета и господа офицерите да бият зайци, защото ний не сме пратени да се учим да лаем, а да пазим своето отечество и съвсем уморени, капнали, сълзи ти текат от очите, изгладнял, а те те карат насила да лаеш, хем хубаво да бъде, като копой, инак бой, че не си знаял като ловджийско куче да лаеш, и убиха само пет (5) заека. Добре, че не нараниха някой войник, защото пак ще яде бой, че не се е вардил. Освен това назначиха ме вестовой и аз пера гащичките на детето и на пайтона също аз. Това е едно срамотно нещо и молим да издадете закон и като нямам повече какво да ви пиша, оставам. Скъсайте писмото.

Ваш покорен
Тръпко Тръпков,
младши войник.

IV

Господин Тръпко,

Ти не си ли на Тръпко Комитата син, познавам баща ти. Дето казваш, че ви карали да лаете на зайци из гората, чух го и аз, ама търпение-спасение, дето рекъл оня, против ръжен се не рита. Най-сетне под турците сме търпели цял живот, какво бива да търпим под българи по две годинки, не е голяма работа, а за гащичките не е добро за един мъж, тя е женска работа, но какво да правиш, пери гащичките, па си обръщай главата настрана, политиката така го изисква. Нали ги знаеш какви са, ама ти току мигай, па търпи и поздрави баща си, да не забравиш. Търпение, друго няма, тия работи с търпение се оправят, а не с гюрултия. Покорна глава, нали знаеш, сабя е не сече.

Ваш доброжелател
Ганю Балкански

V

Любезний вуйчо Ганю,

Аз искам да заведа тая година наша Рада на учение в странство, па да не станат разноски, моля ти се да подействуваш там пред големците да ме командироват за нещо, да изуча някои въпроси или за някаква агитация: може например да изуча въпроса да се прокара нашият шаяк за белгийската войска или да изуча в Швейцария етнографията на куцовласите, или нещо подобно. Те, като искат, могат да измислят деветдесет и девет командировки. Аз съм съгласен и с три наполеона дневни. Отговори ми колкото е възможно по-скоро.

Твой верен съмишленик и роднина
Васил

P. S. И ти няма да останеш без полза от тази командировка. Ако те питат за образованието ми, кажи им, че макар да нямам диплома, ама аз съм много чел и все едно, че съм с висше образование.

Същий

На това писмо не можах да намеря отговор в бай Ганьовия тефтер, но в плика намерих черновка от следващата телеграма:

Бърза

Жеравна

Васил Мангов

Много си закъснял, Василе, други, по-учен от тебе е вече командирован по тия работи.

Балкански

VI

Достоуважаемий чичо Ганю,

Человек предполага, а бог разполага: всички планове, които кроихме за моето бъдеще, са разбити на пух и прах. Моята кариера е окончателно съсипана. Аз съм изгонен от училището и съм обречен на тригодишно робство в арестантските роти и причината на всичко туй е пустото българско правописание: в последно време излезе една нова мода, чуждите думи и имена да сме ги пишели тъй, както се били уж изговаряли, напр. да не пишем *министр*, а да пишем *министър*, да не пишем *ансамбл*, а да пишем *ансамбъл*, да не пишем *Бокл*, а да сме пишели *Бокъл*, защото това било уж по-свойствено на българския език, като че ли

свойството на нашия език е да се приближава непременно към афганистанския. Ний се възпротивихме на нашите учени наставници и те ни обявиха за бунтовници. Навръх Рождество на Исуса Христа, Спасителя на човечеството, под конно-жандармски конвой нас, пеши неволни туристи, подкараха по снежните друмове на майка България и ний крачим, крачим от етап на етап, спим по участъците, посрещат ни пристави, изпращат ни жандарми, а накъде ни водят, и ний сами не знаем. Казват, че за възтържествуване на българското правописание намерили за полезно да ни възпитават по три годинки в арестантските роти. Кой знай! Може и туй чудо да стане. Докаран съм сега тука, във вашия град, и това писмо го пиша от арестантската стая. Ако обичате, елате да се видим и да доведете някой доктор, защото не зная от път ли, от студ ли тия дни почнах да плюя кръв.

Твой племенник *Стойко*

P. S. Чувал съм, чичо, че турците имали обичай за големите празници, като Коледа и Великден, да пускат на свобода под поръчителство християните арестанти да се видят с ближните си и да прекарат божиите празници. Вярно ли е това, чичо?

Същий

VII

Любезно внуче Стойко,

Каквото си търсил, чичовото, таквоз си и намерил. Кой ти е крив? Аз се чудя как не са ви дръпнали и по един бой отгоре. Разбира се. Ний

тука на орехи ли играем, или царство управяме. Каква е тази слободия? Какво ми дрънкаш ти на мене за турците, че биле по-милостиви. Не са те милостиви, ами са ахмаци. Ако бяха умни, нямаше да си дават другиму царството. Ако питаш, мене ми е драго биля, че най-сетне са ви пипнали, както трябва. Плуй сега из участъците и казармите, да ти дойде ума в главата, да помниш кога си вирил глава. Аз не можах от твоето писмо да разбера каква е била причината, пишеш ми за н’ам какъв си *Бòкъл — Мòкъл*, ама аз не ти вярвам, макар и да не разбирам от граматика. Кой знай каква пакост сте направили. Аз нямам време да ходя по участъците да се компромитирвам пред големците, че се срещам с бунтовници. Колко пъти съм те поучавал, че покорна глава сабя не я сече. Не си ме слушал — троши си сега главата. Каквото си търсил, чичовото, таквоз си и намерил.

Твой доброжелател
Ганю Балкански

Източник: Словото
Набрал и въвел в мрежата: Живко Иванов. Част от текстовете са взети от „Велкия“.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.